

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

PRIKAATIEN KÄYTTÖ KESÄN 1944 TAISTELUISSA

Pro Gradu -tutkielma

Kadetti
Antti Nissinen

Kadettikurssi 90
Jääkäriopintosuunta

Helmikuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Kadettikurssi 90	Jääkäriopintosuunta
Tekijä	
Kadetti Antti Nissinen	
Tutkielman nimi	
Prikaatien käyttö kesän 1944 taisteluissa	
Oppiaine	Säilytyspaikka
Sotahistoria	Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 67 Liitesivuja 26
TIIVISTELMÄ	
<p>Tutkimuksessa selvitetään viiden jalkaväkiprikaatin perustaminen jatkosodan aikana sekä niiden taistelut kesällä 1944. Tutkimus on luonteeltaan kuvaileva ja vertaileva kirjallisuus- sekä arkistotutkimus. Sen tarkoituksena on selvittää miten prikaateja käytettiin kesällä 1944. Tutkimuksen näkökulma on yhtymän toiminnan tarkastelu. Pääpaino on asetettu jalkaväkijoukkojen toiminnalle.</p> <p>Jo talvisodassa perustettiin prikaateja, mutta niiden kokoonpanot olivat tehtäväkohtaisia ja niiden tärkein tehtävä oli suojata kenttäarmeijan ryhmittymien pääasemaan. Talvisodan prikaati ei ollut sotatoimiyhtymä vaan lähinnä rykmenttiin rinnastettava nopea joukko. Talvisodan kokemusten perusteella alkoi keskustelu divisioonan korvaamisesta maavoimien perusyhtymänä. Divisioonaa koettiin liian raskaaksi etenkin Laatokan pohjoispuolella. Toisaalta kokemukset prikaateista olivat vähäisiä ja niiden kannatus komentajiston keskuudessa oli vain hajanaista. Tämä johtui osittain sen heikommasta tappionsietokyvystä Kannaksen taisteluja ajatellen. Jatkosodan aikana uudelleenjärjestelyissä syksyllä 1941 aloitettiin divisioonien muuttaminen prikaateiksi, mutta sodan pitkittyessä siitä luovuttiin.</p> <p>Jatkosodan kuluessa perustettiin jalkaväkiprikaateja divisioonien rinnalle itsenäisiksi yhtymiksi. Prikaatille ei sodan aikana tehty ohjesääntöä tai opasta ja niinpä prikaatien käyttö oli komentaja- ja tilanneriippuvaista. Prikaatin käyttömahdollisuuksia lisäsi nelijakoisuus ja rykmenttiportaasta puuttuminen johtamisen nopeuttamiseksi ja helpottamiseksi. Uudelleenjärjestelyissä divisioonat olivat supistuneet käsittämään vain kaksi jalkaväkirykmenttiä sekä erillisen pataljoonan.</p> <p>Prikaatien taistelut kesällä 1944 poikkesivat suuresti toisistaan. Tapparista Taipaleenjoelle taistellut 19. Prikaati kävi lähestulkoon asemasotaa, kun taas 21. Prikaati kävi erittäin raskaita korpitaisteluja viivyttyään 250 km ja osallistuen sen jälkeen vielä</p>	

ryhmä Raappanan vastahyökkäykseen Ilomantsissa. Toisaalla 3. Prikaati joutui suoraan pataljoonittain Kannaksen painopisteen taisteluihin. Viipurin esikaupunkialueelle ryhmittyi 20. Prikaati, joka valmistautui osiltaan taistelemaan myös rakennetulla alueella. Laatokan pohjoispuolella ollut 15. Prikaati viivytti Syväriltä U-asemaan 5. Divisioonalle alistettuna ja joutui jopa maihinnousun torjuntaan.

Prikaatien käyttö oli hyvin moninaista. Niitä vastaan hyökännyt vihollinen, erilaiset toimintamaastot sekä ajallisesti ja etäisyyksiltään toisistaan suuresti poikkeavat tehtävät tekevät prikaatien vertailemisen vaikeaksi. Joitain yhtäläisyyksiä tiettyjen prikaatien toiminnasta on löydettävissä, mutta mitään yhtenäistä käyttöperiaatetta tai ajatusta näin erilaisille taisteluvaiheille ei ole. Prikaatit olivat jalkaväkiyhtymiä, joiden oli pystyttävä suoriutumaan kaikista käsketyistä tehtävistään. Tavanomaisen rintama-puolustuksen ja viivytyksen lisäksi jouduttiin torjumaan maihinnousua, varautumaan taistelemaan rakennetulla alueella sekä korpialueella. Vaikka prikaatien kokoonpanoissa olikin eräitä puutteita, ne suoriutuivat niille annetuista tehtävistään pääosin hyvin ja uudenlainen yhtymä osoitti organisaationa sopivuutensa suomalaisiin olosuhteisiin.

AVAINSANAT

Jatkosota, prikaati, joukkojen käyttö, uudelleenjärjestelyt, sotahistoria : 1944, Neuvostoliiton suurhyökkäys

SISÄLLYSLUETTELO

1	1. JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen lähtökohta	1
1.2	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	3
1.3	Aikaisempi tutkimus aiheesta ja lähdeaineisto	4
1.4	Tutkimuksen rajaus	6
1.5	Käsitteiden määrittely	7
2	PRIKAATIEN PERUSTAMINEN	9
2.1	Suunnitelma suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä	9
2.2	Pitkä taival prikaatiksi (19.Pr)	10
2.3	Ensimmäiset prikaatit (3.Pr, 15. Pr)	13
2.4	Talvella 1943-1944 perustetut (20.Pr ja 21.Pr)	15
2.5	Johtopäätökset	17
3	PRIKAATIEN TAISTELUT	19
3.1	Sininen prikaati (3.Pr)	19
3.2	Syväriältä Nietjärvelle (15.Pr)	24
3.3	Tapparista Taipaleenjoelle (19.Pr)	29
3.4	Kohtalona Viipuri (20.Pr)	31
3.5	Venttiprikaati (21.Pr)	36
3.6	Johtopäätökset	43
4	PRIKAATIEN KÄYTTÖ	47
4.1	Vihollinen	47
4.2	Taistelukykyä, mutta karkuruuttakin (3.Pr)	52
4.3	Ei kaikki voi aina onnistua (15.Pr)	52
4.4	Lähes asemasodan idylliä (19.Pr)	55
4.5	Jos jokin voi mennä pieleen, se menee pieleen (20.Pr)	56
4.6	Korpitaival (21.Pr)	58
4.7	Vertailu	60
5	YHDISTELMÄ	65

VIITTEET

LÄHTEET

LIITTEET

- Liite 1 Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet
- Liite 2 Yleiset taktiset periaatteet
- Liite 3 Kartta: 3.Pr:n taistelut heinäkuussa
- Liite 4 Kartta: 3.Pr:n taistelut VKT-linjalla
- Liite 5 Kartta: Venäläisten hyökkäys 25.6.
- Liite 6 Kartta: Suomalaisten ryhmitys Aunuksessa 20.6.
- Liite 7 Kartta: 15.Pr Pisissä 24.6.
- Liite 8 Kartta: VI AK:n ryhmitys 2.7.
- Liite 9 Kartta: Suomalaisten ryhmitys U-asemassa 10.7.
- Liite 10 Kartta: III AK:n sotatoimet 14.6.
- Liite 11 Kartta: 19.Pr VT-linjalla 16.6.
- Liite 12 Kartta: 19.Pr VKT-linjalla 20.6.
- Liite 13 20. Prikaatin rautatiekuljetustaulukko
- Liite 14 Kartta: Viipurin puolustus 20.6.
- Liite 15 Kartta: II AK:n joukkojen ryhmitys 18.6.
- Liite 16 Kartta: II AK:n toiminta 24.–30.6.
- Liite 17 Kartta: II AK:n viivytystaistelut 30.6.–8.7.
- Liite 18 Kartta: II AK:n viivytystaistelut 8.-15.7.
- Liite 19 Kartta: 21.Pr:n taistelut 13.-23.7.
- Liite 20 Kartta: Ilomantsin taistelut
- Liite 21 Kartta: Leningradin rintaman hyökkäyssuunnitelma 19.6.
- Liite 22 Kartta: Tilanne Laatokan Karjalassa 13.7.
- Liite 23 Tappiotaulukko
- Liite 24 Tappiot prikaateittain
- Liite 25 Divisioonan ja prikaatin organisaatio

PRIKAATIEN KÄYTTÖ KESÄN 1944 TAISTELUISSA

1 1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohta

Talvisodassa kenttäarmeija perustettiin divisioonakokoonpanoon, joita oli yhteensä yhdeksän. Myös prikaateja perustettiin jo silloin (1.,2.,3.,4. ja Rv.Pr), mutta niiden kokoonpanot eivät olleet kiinteitä, vaan tehtäväkohtaisia. Prikaateja suunniteltiin käytettävän suojajoukkoina suojaamaan kenttäarmeijan ryhmittymisen päävastarintasemaan. Niiden piti olla itsenäisiä ja pystyä myös vastahyökkäyksiin. Kuitenkin jo ennen taistelujen alkua niistä muodostettiin divisioona (1.D), poikkeuksena Uudenkirkon ryhmän muodostanut Ratsuväkiprikaati, joka säilyi itsenäisenä. Se olikin eräänlainen pienoisdivisioona.¹ Talvisodan aikainen prikaati ei kuitenkaan ollut divisioonan rinnastettava yhtymä, vaan lähinnä rykmenttiin verrattava nopea ja eri valmistautumissuuntiin käytettävä joukko.²

Keskustelua divisioona ja toisaalta prikaati organisaation sopivuudesta Suomen oloihin käytiin jo talvisodan jälkeen. Kokemukset olivat ristiriitaisia. Talvisodan jälkeen siirryttiin suojajoukkokokoonpanoon. Runkona toimi 13 prikaatia, jotka ryhmitettiin uuden itärajan suojaksi Hangon vuokra-alueelta Savukoskelle saakka. Prikaatien tuli suojajoukkotehtävänsä lisäksi valmistautua liikekannallepanon sattuessa muodostamaan sodanajan divisioonansa runkojalkaväkirykmentti, kenttätykistöpatteristo ja tarvittavat huoltomuodostelmat. Näin prikaatit nähtiin toistaiseksi vain ikään kuin tilapäisyhtyminä, sillä kenttäarmeijan perustamisvaiheessa ne muuttuisivat reserviläispataljoonalla täydennettynä jalkaväkirykmenteiksi.³

Jatkosotaan valmistauduttaessa ylimääräisten harjoitusten nimellä toteutettu liikekannallepano kesäkuussa 1941 oli laajempi kuin talvisodassa. Divisioonakokoon-

panossa perustetut joukot keskitettiin aluksi puolustukseen Neuvostoliiton hyökkäyksen varalta Suomen Salpa asemaan. Samaan aikaan varauduttiin lyhyeen sotaan Saksan rinnalla siten, että nopealla ja voimakkaalla hyökkäyksellä vallataan aluksi talvisodassa menetetyt alueet takaisin. Lopulliseksi tavoitteeksi tullut lyhyt ja helposti puolustettava kolmen kannaksen rintama oli helppo perustella puolustus- ja heimopuolustein. Saksan aiempi menestys ja voitokkaasti alkanut operaatio Barbarossa vain vahvistivat käsitystä nopeasti päättyvästä sodasta, jolloin voitaisiin oleellisesti keventää sotaponnistuksia.⁴

Suomen tavoitteita varten suoritettu liikekannallepano oli kirjaimellisesti totaalinen. Suomi oli kesällä 1941 mobilisoinut sotaan yli 610 000 kansalaistaan. Heistä kenttäarmeijaan kuului noin 475 000 henkeä. Maan väkiluku tuona aikana oli 3,8 miljoonaa, joten noin 16 % kansasta oli maanpuolustustehtävissä, miespuolisesta väestöstä vastaava prosenttiluku oli 30-33. Tuon ajan teoreettisten laskelmien mukaan liikekannallepanon kohotessa 15 prosenttiin väkiluvusta kansan elävä voima olisi käytetty loppuun. Päämajassa alettiinkin jo elokuussa 1941 suunnittelemaan suojajoukkokoonpanoon siirtymistä, kuten talvisodankin jälkeen oli tehty. Vauhdikkaasti etenevien sotatoimien odotettiin johtavan Neuvostoliiton romahtamiseen ja sodan loppumiseen, jolloin kenttäarmeija voitaisiin kotiuttaa ja jättää huomattavasti pienemmät suojajoukot valvomaan valtakunnan rajaa. Tällä järjestelyllä mahdollistettaisiin tilanteen kiristyessä nopea divisioonien uudelleenperustaminen.⁵

Yleisen tilanteen kehityksen johdosta suojajoukkokoonpanoon siirtymistä ei voitu kuitenkaan toteuttaa kokonaisuudessaan ja divisioona säilyi maavoimien perusyhtymänä, vaikkakin hieman kevennettynä. Syksyllä 1941 aloitetuissa uudelleenjärjestelyissä muodostetuista prikaateista vain 3.Pr toimi edelleen. Rykmenttikoonpanoon oli jo 1943 palattu 12. ja 16.Pr:n osalta.

Jalkaväkiprikaatien lisäksi koko jatkosodan ajan oli toiminnassa 1. Jääkäriprikaati ja Ratsuväkiprikaati. Ryhmä Oinoseen kuulunut 2. Jääkäriprikaati lakkautettiin 1942. Kesällä 1942 perustettuun Panssaridivisioonaan muodostettiin uutena prikaatina Panssariprikaati. Lisäksi jatkosodan hyökkäysvaiheessa muodostettiin tilapäisesti kaksi taisteluosastotyyppistä prikaatia: Prikaati Kuussaari ja Kevyt prikaati Tiainen.

Kuitenkin jo talvisodasta saakka oli osa ylemmästä päällystöstä alkanut pitää divisioonaorganisaatiota sopimattomana ja liian raskaana Suomen olosuhteisiin, ennen

kaikkea Laatokan pohjoispuolelle. Divisioonaa pidettiin sopivana Kannakselle sen tappionsietokyvyn takia. Pohjoisempana koettiin siihen kuuluneiden rykmenttien olevan liian heikkoja ja niitä jouduttiin lähes poikkeuksetta vahventamaan.⁶ Niinpä 1943 käskettiin muodostamaan neljä uutta prikaatia (15.Pr, 19.Pr, 20.Pr, 21.Pr). Nyt muodostettavat prikaatit suunniteltiin toimimaan itsenäisenä sotatoimiyhtymänä divisioonien rinnalla.⁷ Sodan aikana ei kuitenkaan ohjesääntöjen ja oppaiden kirjoittamiseen ollut aikaa ja kokemukset prikaatista olivat vielä niin vähäiset, että mitään virallista ohjetta prikaatin taistelusta ja taktisesta käytöstä ei ollut. Saatujen sotakokemusten katsottiin korvaavan sen, mikä ohjesäännöistä puuttui, tai oli vanhentunut.⁸ Yhtymän komentaja käski prikaatissa suoraan pataljoonia rykmenttiportaasta puuttuessa välistä, jolloin johtaminen oli nopeampaa ja helpompaa. Nelijakoisuus antoi komentajalle myös lisää mahdollisuuksia taktisiin toimenpiteisiin.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimus on tyypiltään kuvaileva ja vertaileva kirjallisuus- sekä arkistotutkimus. Yhtymien tapahtumahistoriaa on mukana rajoitetusti, ettei tutkimus laajenisi liikaa. Rajoitetusti ja yhteenvetomaisesti esitetty tapahtumahistoria auttaa ymmärtämään tutkimuksen kannalta tarkemmin käsiteltyjä vaiheita. Tärkeimpänä lähteenä tutkimuksessa on käytetty Sota-arkistoa. Tarkastelun näkökulma on yhtymän toiminnan tarkastelu.

Koska prikaatille ei ollut kokemusten vähäisyyden takia virallista ohjesääntöä, niin tavallaan sodan aikana perustetut prikaatit olivat kokeiluyhtymiä. Niillä pyrittiin saamaan kokemusta pienemmän, mukautuvamman ja suhteessa tulivoimaisemman perusyhtymän käytöstä Suomen olosuhteissa. Siksi prikaatien käyttö ja toiminta riippui osin ylemmän johtoportaasta näkemyksestä, mutta ennen kaikkea prikaatin komentajasta ja hänen kyvyistään. Tämä saattaa ainakin teoriassa johtaa hyvin erilaisiin ratkaisuihin eri prikaateissa, mutta se antaa tietenkin suuremman kokemuspohjan uudentyyppisen yhtymän kehittämiseksi. Tutkimuksessa pyritään selvittämään oliko yhtymien käytössä yhteneväisyyksiä. Jos yhtäläisyyksiä löytyy, niistä pyritään mahdollisuuksien mukaan määrittämään prikaatien toiminnalle yleinen käyttöperiaate tai ajatus.

Tutkimuksen tarkoituksena on etsiä vastaus pääkysymykseen. *Miten prikaateja käytettiin kesän 1944 taisteluissa?* Tähän kysymykseen pyritään vastaamaan tutkimuksen pääluvussa Prikaatien käyttö, jossa arvioidaan prikaatien käymiä taisteluita ja verrataan niitä toisiinsa. Luvussa verrataan myös vihollisen vaikutusta eri yhtymien toimintaan ja käyttöön.

Alatutkimusongelmia ovat:

1. Olivatko prikaatit perustettaessa lähtökohdiltaan tasavertaisia ja homogeenisia?
2. Miten prikaatit taistelivat kesällä 1944?
3. Millainen oli prikaatin suorituskyky?

Ensimmäiseen alatutkimusongelmaan pyritään vastaamaan toisessa luvussa. Siinä käsitellään kaikkien viiden prikaatin perustaminen ja arvioidaan niiden lähtökohtaista tasavertaisuutta. Toiseen alatutkimusongelmaan pyritään vastaamaan tutkimuksen kolmannessa luvussa, jossa selvitetään lyhyesti kunkin prikaatin tapahtumahistoria ja arvioidaan prikaatien taistelujen vertailukelpoisuutta. Kolmanteen alatutkimusongelmaan pyritään vastaamaan tutkimuksen neljännessä luvussa.

1.3 Aikaisempi tutkimus aiheesta ja lähdeaineisto

Uudelleenjärjestelyt ja siinä perustetut prikaatit on organisaatioiltaan tutkittu ja uudelleenjärjestely on kokonaisuutena yleisesti tunnettu. Prikaatien taistelut on kirjoitettu tapahtumahistoriallisesti eri teoksissa, vähiten on kirjoitettu 19. Prikaatista. Lisäksi prikaatien epäsuoran tulen järjestelmä on tutkittu Ilkka Ikkosen tutkielmassa: Prikaatien epäsuoran tulen järjestelmä 1943-1944. Tutkimus on arvioitu erittäin hyväksi ja se tukee tykistön ja kranaatinheittimistön osalta saumattomasti tätä tutkimusta.

Yhtenäistä tutkimusta prikaatien käyttöajatuksista ja toiminnan vertailusta ei ole kuin kapteeni V Lipposen esiupseerikurssin tutkielma: 21. Prikaatin ja 15. Prikaatin viivytyksellä kesällä 1944. Vertaileva tutkimus prikaatin viivytyksestä erillisessä ja painopistesuunnassa. Lipposen tutkimus on selkeästi Pro Gradu tutkimusta suppeampi, mutta aiheena sivuaa tätä tutkimusta. Lipposen tutkimusta onkin käytetty sekundaarilähteenä tässä työssä ja se on lähdearvoltaan hyvä. Lisäksi Pasi Kesseli on omassa diplomityössään tutkinut prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehitystä vuosina 1939-1952. Teos on lähdearvoltaan hyvä ja sivuaa tätä tutkimusta.

Primäärilähteenä tutkimuksessa on käytetty Sota-arkistoa ja Jatkosodan historiaa, jotka ovat tutkimuksen päälähteitä. Sota-arkistosta tärkeimpinä asiakirjoina on käytetty käsiteltyjen prikaatien sotapäiväkirjoja ja taistelukertomuksia. Sotapäiväkirjaa on kirjoitettu koko ajan tapahtumien edetessä ja se on tarkastettu aina vastuussa olevan upseerin toimesta. Sotapäiväkirjaa on pidetty jälkeensä tapahtuvaa tarkastelua varten, mutta ei historiankirjoittajia varten, vaan oman oikeusturvan takia. Taistelukertomukset ovat yksityiskohtaisempia kertomuksia taisteluista ja niiden kulusta. Niistä selviää sotapäiväkirjaa tarkemmin taistelun kulku. Näiden teosten ja asiakirjojen lähdearvoa voidaan pitää parhaimpana, sillä ne ovat virallisia asiakirjoja. On huomattava kuitenkin, että esimerkiksi 21. Prikaatin sotapäiväkirjassa ei ole sivunumerointia, joten viitteiden etsiminen sieltä on tehtävä tapahtumapäivämääriä hyväksikäyttäen.

Kolmannessa luvussa käsitelty prikaatien tapahtumahistoria on taustatietoa tutkimuksen pääluvulle. Siksi se on jouduttu kirjoittamaan yleisluontoisesti yksityiskohtia ja taistelutapahtumia karsien. Sen tärkeimpänä lähteenä on käytetty virallista ja yleisesti hyväksyttyä Jatkosodan historiaa. Sitä runkona käyttäen on laadittu kuvaus, jota on verrattu ja tarvittaessa täydennetty sotapäiväkirjojen ja taistelukertomusten sekä sekundäärilähteiden yksityiskohdilla.

Sekundäärilähteinä tutkimuksessa on käytetty prikaatien historioita ja historiikkeja, kuten Vansjärveltä Ilomantsiin, Venttiprikaatin taistelujen tie, Kuosa – Saarentauksen Sininen prikaati, Tarkin Miksi menetimme Viipurin, Karhusen Syväriltä U-asemaan, Matti Koskimaan Syväriltä Nietjärvelle ja Karhumäestä Ilomantsiin sekä Olavi Antilan Suomen rintamamiehet teossarjan historiikkiosia. Antilan laajassa matrikkeliteossarjassa ei ole viitteitä, mutta historiantutkijan tekemänä se tarkistettuna osoittautui varsin luotettavaksi. Kirjasarjan ansiona on erityisesti niissä oleva yhtymien oma suppea historiikkiosuus, josta aloitteleva tutkijakin voi vaivattomasti selvittää yhtymän tapahtumahistorian. Lisäksi niissä on selkeät ja pelkistetyt mustavalkokartat. Näiden teosten lähdearvoa voidaan pitää hyvänä, vaikkakin osa kirjoittajista on itse mukana taistelleita. Tällöin on erityisen tarkasti verrattu heidän tekstiään virallisiin asiakirjoihin subjektiivisuuden välttämiseksi (Ekman, Kopra, Saarentaus, Tarkki).

Kulomaan väitöskirjaan perustuva Käpykaartiin? -teos antaa hyvän kuvan IV/21. Pr:n taustoista sekä karkuruudesta prikaatien kesän 1944 taisteluissa. Myös toinen tappioluetteloista on lainattu sieltä, koska siinä on huomioitu myös karkurien osuus. Eri

lähteissä esiintyvien tappiotaulukoiden vertailu on erittäin vaikeaa. Niiden laskentaperusteet ovat erilaiset ja niitä tarkennetaan edelleenkin. Tunnetun taktiikan tutkijan, eversti Y A Järvisen jo 1950 ilmestynyt Jatkosodan taistelut, on iästään huolimatta hyödyllistä luettavaa tämän päivän tutkijallekin. Vesa Tynkkysen seminaarityö Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942 ja väitöskirja Hyökkäyksestä puolustukseen ovat lähdearvoltaan hyviä teoksia ja niitä onkin käytetty lähinnä toisessa luvussa.

Yhtymän toiminnan tarkastelua varten lähteenä on käytetty myös taktiikan laitoksen julkaisusarja 3: Näkökulmia taktiikkaan, jota tutkija on käyttänyt arvioidessaan yhtymien toimintaa. Teoksessa on käsitelty taktisia peruseriaatteita, taktiikan käsitettä ja taktiikan keinoja. Teoksen lähdearvo on vähintään tyydyttävä ja sitä on käytetty ainoastaan arvioinnin apuvälineenä.

Lähdearvoltaan heikoimpina teoksina voidaan pitää erilaisia muistelmateoksia. Kyseiset teokset luovat usein suppean ja subjektiivisen näkökulman tapahtuneeseen. Teoksen lähdearvoa parantaa hiukan, jos se on kirjoitettu tekijän omien muistiinpanojen pohjalta tai kuten Ermei Kannisen Kirjeitä sodastani, kirjeiden pohjalta. Eino Tirrosen muistelmateos Jylisevät tykit perustuu muistiinpanoihin ja asiakirjoihin. Se on lisäksi asiantuntijoiden tarkistama.⁹ Martti Muilun muistelmateos Taipale-Metsäpritti-Tappari kuvaa 19.Pr:n taisteluja, joista muuten on kirjoitettu kovin vähän. Heikkoutensa vuoksi muistelmateosten käyttö on pyritty tässä työssä jättämään mahdollisimman vähäiseksi.

1.4 Tutkimuksen rajaus

Tutkimus rajataan käsittelemään prikaatin toimintaa yhtymänä sekä itsenäisenä, että naapuriyhtymälle alistettuna. Ajallisesti tutkimus rajataan käsittämään sen, miten prikaatit perustettiin, sekä taistelujen kannalta pääasiassa ajanjakson 9.6.1944 suurhyökkäyksen alusta sen torjumiseen saakka. Tällä rajauksella kyetään selvittämään jokaisen prikaatin lähtökohta suurhyökkäyksen alussa ja taistelujen kannalta tärkeimmät kesän 1944 torjuntataistelut. Näitä taisteluja varten yhtymien olisi tullut käyttää aktiivista puolustusta ja juuri näissä viivytyks- ja kulutustaistelussa prikaatiorganisaation oletetusta keveydestä, tulivoimasta ja nopeudesta olisi pitänyt olla hyötyä.

Yhtymien kannalta tutkimus rajataan käsittämään viisi keskenään kokoonpanoltaan pääosin vertailukelpoista jalkaväkiprikaatia. Tutkimuksen kohteeksi valitut prikaatit ovat tästä rajauksesta huolimatta ongelmallisia tutkittavia, sillä niiden taisteluvaiheet kesällä 1944 ovat kovin erilaiset. Siinä missä 19. Prikaati irtautui päävastarinta- asemastaan suunnitellusti VT-asemaan Taipaleenjoelle vähin tappioin, joutuivat 15. ja 21. Prikaati taistelemaan ankarasti viivyttyään päävastarinta-asemastaan U-asemaan ja Ilomantsiin. Lisäksi 21. Prikaati joutui vielä elokuussa osallistumaan vastahyökkäykseen osana Ryhmä Raappanaa Ilomantsiin edenneiden kahden neuvosto-divisioonan lyömiseen. Karjalan kannakselle suurhyökkäyksen alun jälkeen siirrettyjä prikaateja edustavat 3. ja 20.Pr:t.

Prikaatien käyttöajatuksen kannalta tutkimuskohteiksi on taistelujen tieltä valittu sellaiset taisteluvaiheet, jolloin prikaati on toiminut ainakin pääosin organisaationsa mukaisessa kokoonpanossa. Organisaatiot rikkoutuivat välillä pahastikin erityisesti 15.Pr:n osalta. Vihollistilanteen johdosta näin voi käydä, mutta käyttöajatuksen mukaisena toimintana tällaista ei voi pitää, eikä näistä sekavista vaiheista saa selkeitä vertailuesimerkkejä. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu myös 15.Pr:n Lapinsodan osuus.

Tutkimuksessa keskitytään jalkaväkijoukkojen toimintaan. Aselajitoimintojen osalta tukeudutaan aiempiin tutkimuksiin. Näistä tärkeimpänä mainittakoon Ilkka Iksen opinnäytetyö.

1.5 Käsitteiden määrittely

Tutkimuksessa käytetään jatkosodan aikaisia lyhenteitä, jotka on listattu liitteessä 1. Yhtymällä teoksessa tarkoitetaan sotatoimiyhtymää, joka on itsenäisiin sotatoimiin kykenevä eri aselajeista koostuva ja yhtenäisesti johdettu sotajoukko.

Prikaatin käyttöajatuksella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan yhtymän taktista käyttöä, eli joukon suorittamien taistelutoimien perusajatusta ja toimintamallia. Sodan aikana tätä prikaatin käyttöajatusta ei ole ohjesäännöksi tai oppaaksi painettu. Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä oletuksesta, että prikaatin toiminta ja käyttö riippui huomattavasti sen alueella vallinneesta yleistilanteesta ja prikaatin komentajasta.

Tutkimuksessa lähestytään käyttöajatusta yleisten taktisten periaatteiden kannalta, jotka on listattu liitteessä 2.

2 PRIKAATIEN PERUSTAMINEN

2.1 Suunnitelma suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä

Syyskuussa laadituissa Päämajan järjestelyosaston suunnitelmissa varauduttiin joukkojen laajaan, lähes neljännesmiljoonan miehen kotiuttamiseen, jolloin palvelukseen olisi jäänyt varusmiehet ja viisi nuorinta ikäluokkaa reserviläisistä. Kenttäarmeijassa suojajoukkokokoonpanoon siirtyminen tarkoitti sitä, että jokainen divisioona muodostaisi yhden prikaatin, joka jäisi palvelukseen ja muut kotiutettaisiin joukkokokonaisuuksina. Kun vielä kolmesta valmiina olevasta prikaatista 2.JPr suunniteltiin lakkautettavaksi, niin yhteismääräksi suojajoukoille saataisiin 18 prikaatia (16.Pr:a + JPr + Rv.Pr).¹⁰

Suunnitelma oli laadittu taitavasti. Miehistösiirrot toteutettaisiin siten, ettei varsinainen tehtävä vaarantuisi. Päävastarinta-asemaa puolustettaisiin edelleenkin. Palvelukseen jäävät ikäluokat olisivat suhteellisen nuoria ja parhaiten koulutettuja. Kotiutettavat joukot muodostuisivat siis myös rintamavastuussa olevissa joukoissa ja taistelutilanteen salliessa vanhennettu joukko vaihdettaisiin taakse ja parhaassa tapauksessa kuljetettaisiin suojeluskuntapiiriinsä kotiuttamista varten. Näin suunnitelma piti toteuttaa koko kenttäarmeijassa. On huomattava, että joukkokokonaisuuksina toimiminen takasi taistelukyvyyn säilymisen koko muutosvaiheen ajan.

Sotapäiväkirjoista voidaan lukea kuinka perusyksikkötasollakin tukikohtien teltoille vähitellen saapui vaihdettavia nuorempia miehiä, samaan aikaan kun kotiutettavaksi ajateltuja kokoontui kotiutettaviin joukkoihin. Joukot olivat koko ajan johtajiensa johdettavissa ja käytettävissä taistelutilanteen niin vaatiessa. Karjalan Armeijassa usein niin tapahtuikin ja suunnitelman toteutuminen takkuili pahoin.¹¹ Sodan jatkuessa oli huomionarvoista, että kotiutettavat vanhemmat ikäluokat kotiutettiin organisaationsa mukaisina joukkoina, johtajat, aseet ja varusteet mukanaan. Ne olisi milloin tahansa voitu palauttaa väliasemiltaan rintamalle, tai kotiutuksen tapahduttua kutsua uudelleen palvelukseen ilman, että suuritöisiä ja kalliita liikekannallepanosuunnitelmia olisi tarvinnut uusia. Operatiivista valmiutta ajatellen organisaatiomuutokset oli hyvin suunniteltu, valitettavasti muista syistä niitä ei voitu toteuttaa.

Syyskuun alussa laaditussa suunnitelmassa muodostettavat 18 prikaatia jaettiin kahteen osaan. Niistä puolet suunniteltiin varattavaksi reserviksi kahden armeijakunnan esikunnan alaisuuteen, toisen puolen muodostuessa kolmen armeijakunnan esikunnan johtoon jäävistä rajoille ryhmitettävistä prikaateista.¹² Alkuperäiseen Päämajan järjestelyosaston suunnitelman mukaan maavoimien divisioonat muodostaisivat kukin yhden prikaatin, johon kuuluisi mm. kolme pataljoonaa ja yksi kevyt kenttätykistöpatteristo.¹³ Toisin sanoen prikaatiin kuuluisi yksi rykmentti ja patteristo. Peruslähtökohtana oli, että divisioonien varusmiesrykmentti muodostaa prikaatin. Kuitenkaan kaikissa divisioonissa tuota varusmiesrykmenttiä ei ollut, kuten esimerkiksi 19. D:ssä, jossa prikaati päätettiin perustaa JR 16:a runkona käyttäen.

2.2 Pitkä taival prikaatiksi (19.Pr)

Prikaatin perustaminen on tässä esitetty muita perusteellisemmin. Tutkija on sotatieteen kandidaattivaiheen tutkielmassaan selvittänyt prikaatin organisaatiomuutokset koko jatkosodan ajalta. Prikaatin kokoonpanojen eri vaiheet antavat vaikeuksineenkin hyvän kuvan siitä, kuinka syksyn 1941 uudelleenjärjestelyjen aikana perustettu 16. Prikaati palasi 1943 rykmenttikokoonpanoon (JR 16) muuttuakseen 1944 vuoden alusta jälleen prikaatiksi (19.Pr). Muiden tässä käsiteltyjen prikaatien perustaminen oli suoraviivaisempaa ja tie noin 7900 miehen vahvuiseksi yhtymäksi¹⁴ tapahtui paljon kivuttomammin.

Prikaatin perustaminen on kokonaisuutena monivaiheinen ja se alkaa uudelleenjärjestelyjen yhteydessä 16.Pr:n perustamisella, joka myöhemmin hieman muutettuna saa nimen 19.Pr. Lokakuusta lähtien 19.D:ssä, joka kuului IV AK:aan, ryhdyttiin suorittamaan joukkojen uudelleenjärjestelyjä. Nelipataljoonaista 16. Prikaatia muodostettaessa, runkona päätettiin käyttää JR 16:tta. Syy siihen, miksi juuri tuosta rykmentistä tuli nyt muodostettavan prikaatin runko näyttää olleen sen pienin numero. Kaikissa divisioonissa, joista varusmiesrykmentti puuttui, suunniteltiin käytettävän pieninumeroisinta rykmenttiä runkona suojajoukkoprikaatille.

Divisioonan loput osat eli JR 37, JR 58, Kev.Os.18, 38. Tyk.K 19. SPol.J, Esik.K ja 21.Kss.K siirsivät kaikki v. 1912 tai sen jälkeen syntyneet miehensä JR 16:een ja saivat tilalle vanhempia miehiä. Tykistöstä nuorennettiin I/KTR 10 ja II/KTR 10 vastaavalla tavalla.¹⁵ Neljänneksi pataljoonaksi prikaatiin käskettiin nuorennettu I/JR 37.

Miehistösiirrot oli suoritettu Päämajan antamaan määräaikaan 1.11. mennessä koko IV ja I AK:ssa.

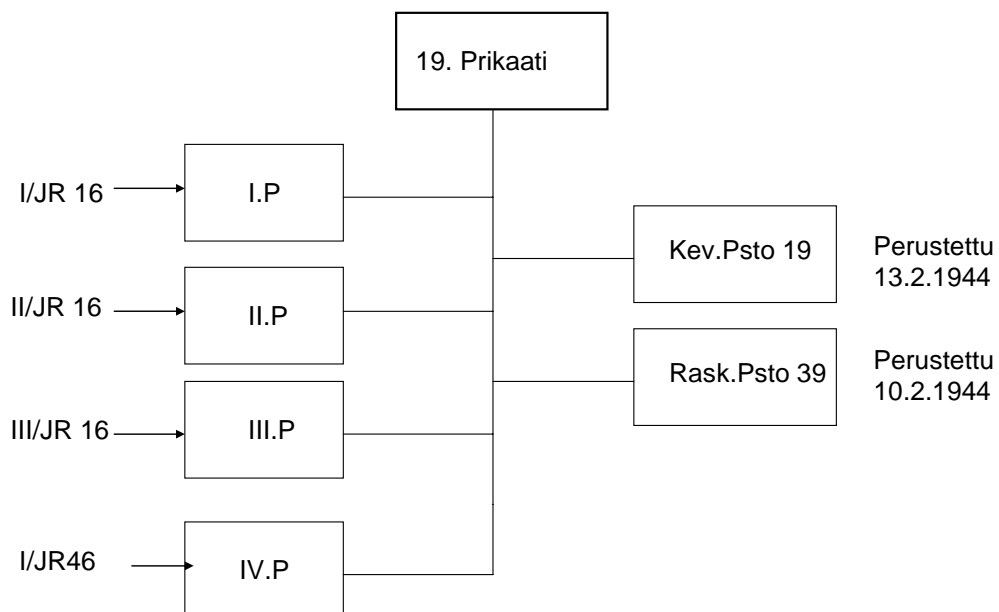
Jo marraskuussa oli siis mahdollista 19.D:n osalta siirtyä suojajoukkokokoonpanoon, eli 16.Pr:iin ja kotiuttaa loppuosa divisioonaa. Päämaja käski 1.11. uudelleenjärjesteltyjen yksiköiden säilyttää omat nimensä siihen asti, kunnes muodostettu prikaati irrotettaisiin divisioonasta, jolle se oli alistettu.¹⁶ Noin kuukautta myöhemmin 28.11. antoi IV AK käskyn 16. Pr:n siirtämisestä 29.11 alkaen I AK:n alueelle Itä-Kannakselle. Prikaati alistettiin 15.D:lle pois lukien IV P, joka alistettiin 10.D:lle Lipolassa. Ilmeisesti IV P:n alistus muualle kuin oman prikaatin yhteyteen johtuu paitsi siitä, että 10.D:n vastuualue laajeni 15.D:n suuntaan, myös siitä, että JR 43:n kaksi pataljoonaa kotiutettiin joulukuun alussa.

Perustettu uusi vajaavahvuinen (-IV P, -tykistö) prikaati siirrettiin Itä-kannakselle siihenastiselta lohkoltaan Valkeasaaren alueelta, jonne se oli hyökkäysvaiheen lopussa osin taistellenkin edennyt. Länsi-kannakselle oli sen painopisteen takia ahtautunut useita yhtymiä. Rintamatilanteen rauhoituttua tuntuu selvältä, että juuri sieltä uudelleenjärjestely voitiin aloittaa. Osa yhtymistä siirrettiin Karjalan Armeijaan ja 19.D päätettiin organisoida prikaatiksi. Prikaatin siirto Itä-Kannakselle Tappariin johtunee siitä, että siellä rintamavastuussa olleen 15.D:n lohko oli laaja ja uudelleenjärjestelyt olivat sielläkin edessä. Divisioonan lohkoa supistettiin Lempaalanjärven suuntaan ja Lumisuon ja Laatokan väliselle vapautuneelle Tapparin lohkolle siirrettiin Länsi-Kannakselta vapautunut nuorennettu 16.Pr. Prikaatin alistaminen 15.D:lle johtunee siitä, että prikaati jäi vajaaksi, eikä se ollut itsenäisiin sotatoimiin kykenevä mm. puuttuvan tykistönsä vuoksi.

Myöhemmän ajan tutkijalle tulee kieltämättä mieleen myös sellainen ajatus, että prikaati siirrettiin Metsäpirtin alueelle, koska osalle sen päällystä ja miehistöä alue oli talvisodan Taipaleen taistelujen osalta tuttua. Toistaiseksi siis käytännössä kolmpataljoonainen 16. Prikaati mukaan lukien 19.D:n erillisyyksiköt oli 15.divisioonalle alistettu, eikä sillä ollut omaa tykistöä. Sen puolustusta tuki osa 15.D:n tykistöstä sekä alkuperäisen divisioonansa II/KTR 10. Niinpä suojajoukkokokoonpanosta luovuttaessa 13.5.1942 oli 16.Pr:lle järkevintä palauttaa rykmentin alkuperäinen nimi. Erillisyyksikköjen takia sitä nimitettiin vahvennetuksi jalkaväkirykmentti 16:ksi.

Kenttääarmeijaan perustettiin 1943 neljä uutta prikaatia (15.Pr, 19.Pr, 20.Pr ja 21.Pr), 19.Pr:n perustamiskäsky annettiin 16.10.1943 ja siinä käskettiin muodostamaan 19. Prikaati Vahv.JR 16:sta runkona käyttäen. Käskyn mukaan prikaateihin käsketyt yksiköt oli alistettava prikaatien perustamista johtaville ja niiden komentajiksi suunnitelluille upseereille 1.1.1944 mennessä. Kuukausi tästä prikaatien olisi oltava keskitysvalmiina. Tykistön muodostamisesta käskisi erikseen tykistön tarkastaja.¹⁷ Perustettavan 19.Pr:n neljänneksi pataljoonaksi määrättiin tällä kertaa alokaspataljoona I/JR 46, jonka oma rykmentti oli jo aiemmin lakkautettu. Nytkään ei omaa tykistöä saatu heti käyttöön. Prikaati puolusti edelleen entistä rykmentin lohkoaan Tapparissa, jota kuitenkin laajennettiin oikealle uuden pataljoonan avulla. Tykistötuesta huolehti aluksi osa 15.D:n tykistöstä, II ja III/KTR 12, Kev. Psto 14, sekä II/KTR 10.

Tykistökomentajana toimi II/KTR 12: komentaja majuri K. Metsola.¹⁸ Omat patteristot 19.Pr sai vasta myöhemmin ilmeisesti osaltaan siitä syystä, että ne jouduttiin sille kouluttamaan. Tätä varten Tykistön koulutuskeskus 5:ssä muodostettiin kaksi patteristoa, Kev.Psto 19 ja Rask.Psto 39. Helmikuun puolessa välissä nämä siirrettiin Perkjärvelle, jossa niitä koulutettiin noin kuukauden ajan. Tämän jälkeen ne siirrettiin 15.3.1944 oman prikaatinsa yhteyteen. Samalla vaihtui myös tykistökomentajaksi everstiluutnantti S. Gyllenbögel. Lopultakin 19.Pr oli kokonaisuudessaan valmis ja koossa, sekä rintamavastuussa omalla lohkoltaan, alistus 15.D: lle päättyi.¹⁹ Prikaatin komentajana toimi jääkärieversti L. Maskula.

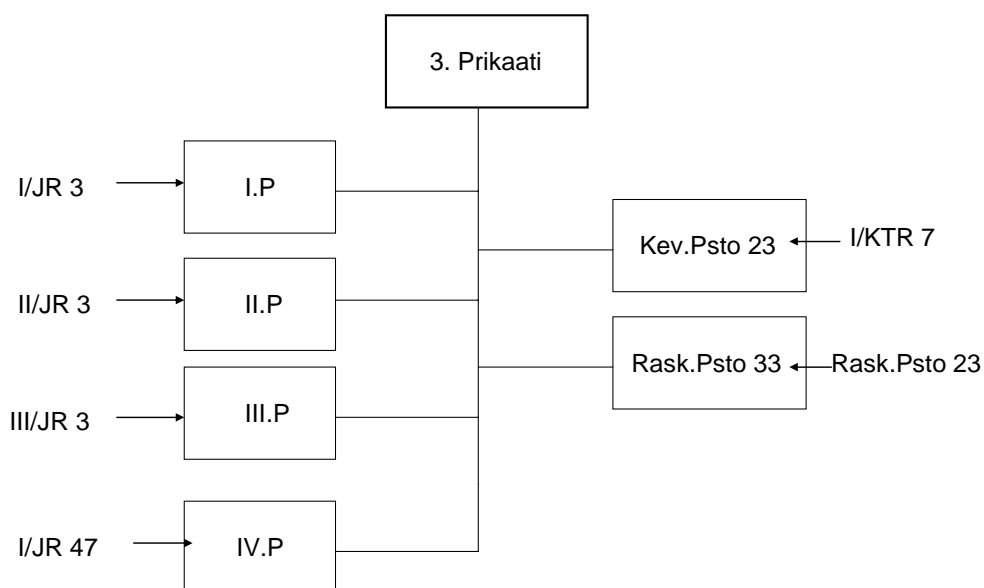

2.3 Ensimmäiset prikaatit (3.Pr, 15. Pr)

3. Prikaati

Prikaati oli ainoana säilyttänyt sen kokoonpanon, joksi se syksyn 1941 uudelleenjärjestelyissä muodostui. Prikaati oli siis toiminnassa kaikkein pisimpään, syksystä 1941 syksyyn 1944. Se oli alun perin JR 3 nimisenä osallistunut 12.D:n kantarykmenttinä hyökkäykseen Moskovan rauhan rajalta vanhalle rajalle Kannaksen Rajajoelle. Kun 12.D syksyllä 1941 lakkautettiin, sen JR 3:a täydentäen muodostettiin 3.Pr. Prikaatin esikunta muodostettiin JR 3:n esikunnasta ja rykmentin pataljoonat muodostivat prikaatin 1-3 pataljoonat. Samalla pataljoonat nuorennettiin, vaikka varusmiespohjaisena tämä tarkoitti lähinnä vain täydennyksenä tulleiden vanhempien siirtämistä kotiutettaviin joukkoihin. Neljäs pataljoona muodostettiin nuorennetusta entisestä niin sanotusta Vallilan pataljoonasta, I/JR 47:stä, joka oli aikanaan perustettu Helsingissä. Prikaatin erillisyyksiköt saatiin JR 3:n ja 12.D:n entisistä Kannaksella toimineista vastaavista komppanioista.

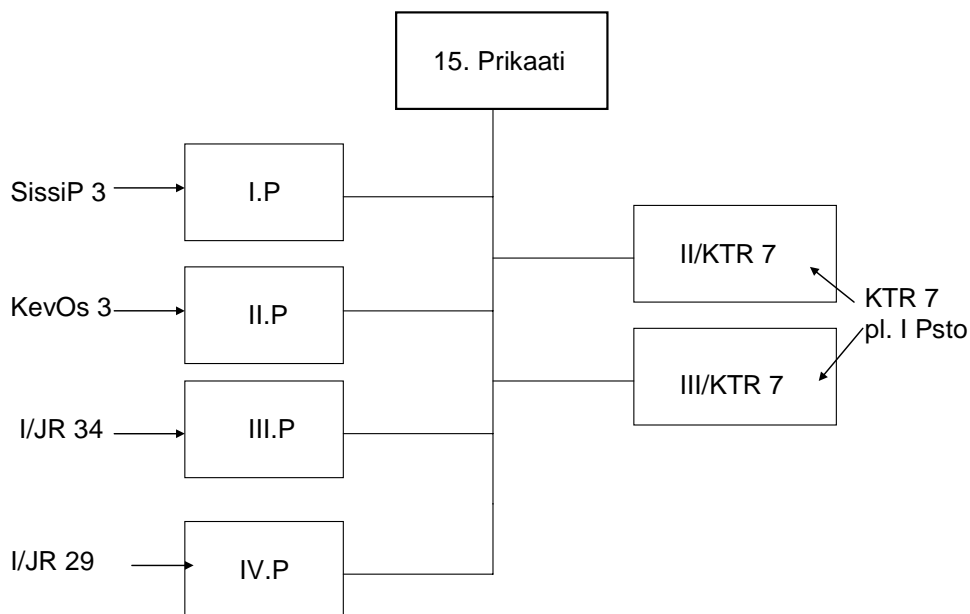
Prikaatin tykistön muodostivat nuorennetut Kev.Psto 23, joka oli entinen I/KTR 7 ja Rask.Psto 33, entiseltä nimeltään Rask.Psto 23.²⁰ Tykistökomentajana toimi ensin everstiluutnantti L Vahe, myöhemmin everstiluutnantti A Ilva. Prikaatin komentajana toimi Karjalan kannaksen vaiheessa ensin eversti K Savonjousi ja 22.6. alkaen everstiluutnantti L Haanterä.²¹

15. Prikaati

Vuonna 1943 perustettavista prikaateista ensimmäinen oli 15. Prikaati. Päämaja oli käskenyt prikaatin perustamisesta 24.5.1943 ja se alistettiin jo kesäkuussa Aunuksen Ryhmän komentajalle. Alkuperäisen suunnitelman mukaan prikaatia tulisi käyttää Äänislinnan ja Syvärin välisellä alueella Ylipäällikön reservinä.²²

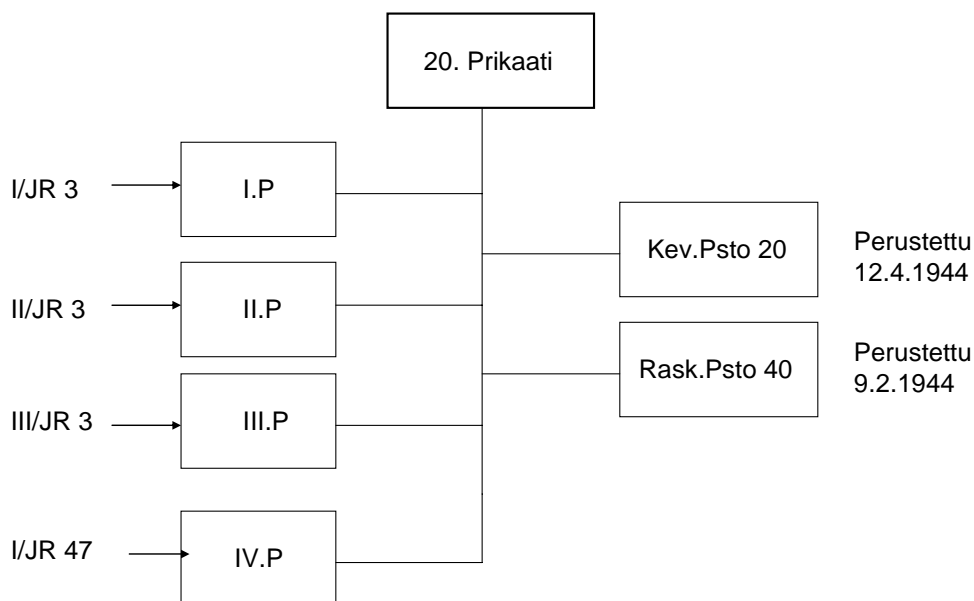
Esikunta 15. Prikaatiin muodostettiin Kajaanissa olleesta Kiestingin suunnassa toimineesta Lin.P 15:stä. Ensimmäisen pataljoonan muodosti SissiP 3, joka oli siirretty aiemmin Pääjärven suunnalta Kajaanin maalaiskuntaan ja Paltamoon. Toinen pataljoona muodostettiin Kev.Os 3:a runkona käyttäen. Osasto oli Sallan suunnalla toimitaan siirretty Sotkamoon. Kolmanneksi pataljoonaksi nimettiin Salon seudun miesten entinen I/JR 34, joka oli alun perin kuulunut 17.D:aan ja toiminut Hangon rintamalla ja Syvärillä. Neljänneksi määrättiin entinen I/JR 29, joka koostui pääasiassa keskipohjalaisista sotilaista. Se oli alkujaan hyökännyt 11.D:an kuuluvana Korpiselästä Ääniselle. Prikaatin erillisyyksiköt saatiin Karjalan kannaksella toimineen entisen JR 47:n vastaavista yksiköistä. Prikaatin tykistön muodostivat Karjalan kannaksella toimineet II/KTR 7 ja III/KTR 7. Tykistökomentajana toimi everstiluutnantti O Huhtala.²³ Prikaatin komentajana toimi eversti A Kuistio.²⁴

2.4 Talvella 1943-1944 perustetut (20.Pr ja 21.Pr)

20. Prikaati

Myös 20.Pr käskettiin perustamaan syksyllä 1943. Prikaatin esikunta muodostettiin vahventamalla JR 22:n esikuntaa ja rykmenttiin syksyn 1941 kotiuttamisten jälkeen jääneet pataljoonat muodostivat prikaatin I ja II pataljoonan. Rykmentti oli alun perin perustettu Päijät-Hämeessä. Kolmanneksi pataljoonaksi määrättiin Kannaksella toiminut päijäthämäläinen I/JR 43. Prikaatin neljäs pataljoona muodostettiin entisestä II/JR 46:sta, joka oli aikanaan perustettu Pohjois-Uudellamaalla ja toiminut aiemmin myös Kannaksella. Prikaatin erillisyksikköinä jatkoivat JR 22:n vastaavat komppaniat. Prikaatin tykistön muodostivat kotialueella tykistön koulutuskeskuksissa perustetut Kev.Psto 20 ja Rask.Psto 40. Tykistökomentajana toimi everstilutnantti P Arra.²⁵ Prikaatin komentajana toimi jääkärieversti A. Kemppi ja 22.6. alkaen eversti Y. So-ra.²⁶

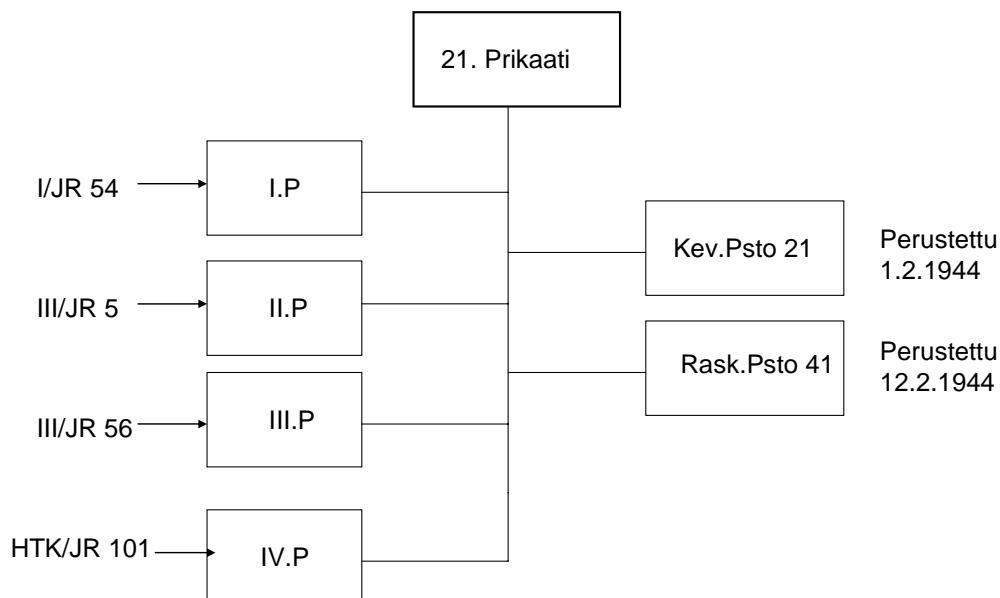
21. Prikaati

Syksyllä 1943 käskettiin samalla perustaa myös 21. Prikaati. Prikaati tuli muodostaa JR 101:stä. Rykmentin komentaja ja myös Maaselän Ryhmän komentaja pitivät ajatusta epäonnistuneena. Heidän käsityksensä mukaan muodostettu prikaati olisi tais-

telukyvyltään heikko tai ainakin luotettavuudeltaan epävarma. Miehistöhän koostui sotapelkuruudesta ja muista sotilasrikoksista tuomituista.²⁷

Maaselän Ryhmän komentajan ehdotuksesta perustamista muutettiin ja Päämajan 31.10.1943 päivätyn käskyn mukaan 21. Prikaati perustettiin vuoden 1943 lopussa. Prikaatin pääasiallisena runkona säilyi JR 101, josta prikaatiin neljänneksi pataljoonaksi liitettiin Er.P 24. Lisäksi JR 101 esikunta muodosti täydennettynä 21. Prikaatin esikunnan.²⁸

Kolme pataljoonaa saatiin valmiina Maaselän Ryhmän eri divisioonista. Ensimmäisen pataljoonan muodosti I/JR 54, jonka miehistö oli kotoisin pääosin Kemin ja Tornion seuduilta. Toisen pataljoonan muodosti III/JR 5, jonka miehistö oli pääasiassa itä-uusmaalaisia ja Kymenlaakson seuduilta kotoisin olevia. Kolmannen pataljoonan muodosti III/JR 56 ja sen miehistö oli Lounais-Suomesta, enimmäkseen Uudenkaupungin tienoilta. Prikaatin erillisyyksiköt saatiin JR 101:n vastaavista komppanioista. Tykistönä prikaatilla oli Kev.psto 21 ja Rask.psto 41, jotka oli perustettu kotialueella tykistön koulutuskeskuksissa pääasiassa vanhempien ikäluokkien miehistä.²⁹ Tykistökomentajana toimi everstiluutnantti H Kraemer.

Prikaati siirrettiin eteen Vansjärven lohkolle 10.2.1944, mutta tykistön ollessa vielä koulutettavana sille alistettiin 3.Pr:n tykistö vahvistettuna Maalinnoituspatteristo 1:llä. Omassa kokoonpanossaan prikaati oli vasta 25.5.1944, kun Rask.psto 41 oli viimeisenä liittynyt yhtymäänsä.³⁰ Prikaatin komentajana toimi eversti T Ekman.³¹

2.5 Johtopäätökset

Vertailtaessa näitä lähtökohdiltaan ja perustamisajankohdiltaan kovin erilaisia, vaikkakin kokoonpanoiltaan pääosin samanlaisia prikaateja, voidaan tehdä eräitä päätelmiä ajatellen erityisesti niiden odotettavissa olevaa taisteluarvoa. Päätelmien perusteena on käsitys, jonka mukaan varusmiespohjainen joukko on taistelukelpoisen. Hyvä on myös joukko, joka nuorennettiin syksyn 1941 uudelleenjärjestelyissä. Mikäli joukon rekrytointialue oli yhtenäinen ja maakuntapohjainen, sekä joukko oli taistellut pidemmän ajan yhdessä omaten yhteiset raskaatkin kokemukset, oli siitä tullut homogeeninen ja helppo johdettava. Heikoin odotettavissa oleva taisteluarvo olisi tämän mukaan joukolla, joka olisi äskettäin perustettu, vanhempien ikäluokkien muodostama ja eripuolilta Suomea kotoisin oleva toistaiseksi yhteen sulautumaton heterogeeninen joukko. Nämä päätelmät ovat teoreettisia, vasta taistelutilanteet näyttävät joukon todellisen taisteluarvon.

Yhtenäisin ja odotusarvoltaan ilmeisesti paras oli 3.Pr. Sen pohjana oli varusmieskokoonpanoinen JR 3 ja se oli toiminut yhdellä pataljoonalla täydennettynä jo syksystä 1941 alkaen. Se oli perustamisensa jälkeen siirtynyt Karjalan kannakselta Maaselän ryhmään, kunnes keväällä 1944 siirrettiin Pohjois-Suomeen Kemijärven – Joutsijärven alueelle. Sieltä se kuljetettiin suurhyökkäyksen alettua Karjalan kannakselle. Se oli myös prikaateista ainoana osallistunut asemasodan aikana 1942 erittäin ankariin talvitaisteluihin Maaselän Krivin alueella.

Toinen prikaati, jonka syntyhistoria ulottuu syksyyn 1941 oli 19.Pr. Aluksi 16. Pr nimisenä, välillä palautuen rykmentiksi (JR 16) se sai lopullisen muotonsa 1944 vuoden alusta. Lähtökohdiltaan 19. Prikaati oli kuitenkin ilmeisesti myös hyvä. Se oli tuttu eteläpohjalainen reserviläispohjainen, mutta nuorennettu JR 16 ja alokaspataljoonalla täydennetty, joten sen suorituskyvyn voi olettaa olevan hyvän.

Hyvin samanlainen kuin 19.Pr oli vuoden 1944 alussa toimintansa aloittanut 20.Pr. Sen pohjana oli myös reserviläispohjainen JR 22, henkilöstö tosin oli vanhempaa kuin 19.Pr:n pohjana olleessa JR 16:ssa. Sen sijaan taistelukokemuksensa puolesta 20.Pr jäi selvästi muita heikommaksi. Se oli toiminut perustamisensa jälkeen reservi- ja osin työtehtävissä Aunuksen kannaksella ja Karjalan Maaselän alueella. Yhtenäistä taistelukokemusta prikaatina sillä ei ollut ennen kuin se joutui kohtalokkaalle Viipu-

rin puolustuslohkolle. Myös 15. Prikaati näyttäisi nuorehkon miehistön osalta odotusarvoltaan hyvän taisteluarvon omaavaksi, vaikkakaan yhteistä maakuntataustaa ja hyökkäysvaiheen aikana muodostunutta yhteenkuuluvuutta joukolla ei ollut. Prikaati oli toiminut rintamavastuussa lohkollaan Syvärin – Laatokan alueella Kuuttilahden linjalla.

Samanlainen puute oli myös 21. Prikaatilla, mutta varsinaiseksi ongelmaksi osoittautui sotilasrikoksista tuomittujen muodostama IV P. Se oli taisteluarvoltaan heikko ja epäluotettava. Myös 21.Pr oli puolustuksessa rintamavastuussa Maaselän kannaksella Vansjärven lohkolle.

Yhteisen maakuntataustan arvoa ei pidä liioitella. Jokin arvo sillä saattaa olla, mutta ehkä tärkein on kuitenkin pitkäaikaisten yhteisten kokemusten tuoma arvo, joka siis viimeainituilta kahdelta prikaatilta puuttui. Mikäli yhtenäistä maakuntataustaa pidetään joukon taisteluarvoa kohottavana tekijänä, tulisi muistaa, että jatkosodan uudelleenjärjestelyjen jälkeen maakuntayhtenäisyys rikkoutui selvästi. Oma osansa oli tappioiden aiheuttaman täydennyksen tuoma muutos. Pohjalais- tai hämäläisrykmentit eivät enää olleetkaan niin pohjalaisia tai hämäläisiä, vaan miehistö oli kotoisin osittain monien sotilasläänien alueilta.

Eversti Y A Järvinen antaa välittömästi sodan jälkeen kirjoittamassaan tutkimuksessa melko masentavan kuvan uudelleenjärjestelyjen vaikutuksesta joukkojen henkeen. Toimenpiteen turmiollisimpana piirteenä hän pitää siihen asti syntyneen yhteenkuuluvuuden häviämistä sekä kotiuttamistaan odottavan henkilöstön taisteluhengen romahtamista. Myös päällystön omin luvun antamat kotiuttamislupaukset aiheuttivat katkeruutta, koska niitä ei aina voitu pitää.³²

Prikaatien komentajat olivat kokeneita komentajia. He olivat enimmäkseen yleisesikuntaupseereita ja komentaneet jalkaväkirykmenttiä jo hyökkäysvaiheessa. Kemppe oli kuitenkin suorittanut vain SKK:n komentajakurssin. Pelkästään sen suorittaminen ei ollut peruste yleisesikuntaupseerin arvon myöntämiselle.³³

3 PRIKAATIEN TAISTELUT

3.1 Sininen prikaati (3.Pr)

Sininen prikaati nimellä yleisesti tunnettu yhtymä oli ainoa alun perin syksyn 1941 uudelleenjärjestelyissä muodostettu prikaati. Prikaatilla oli taistelukokemusta runsaasti Kannaksen ja Maaselän rintamilta. Maaliskuussa 1944 se siirrettiin Maaselän alueelta Sallaan, jossa se toimi saksalaisjoukkojen reservinä. Merkittäviin taisteluihin se ei siellä joutunut eräitä partisaaniosastojen takaa-ajotehtäviä lukuun ottamatta.³⁴

Vajaan kolmen kuukauden oleskelu Sallassa muodostui prikaatille rentouttavaksi lepotuokioksi kahden kannaksen veristen elämysten välillä. Heti Kannaksen suurhyökkäyksen alettua sai prikaati 10.6. käskyn siirtyä Kannakselle. Kuljetukset Sallasta lähtivät 11.-13.6. ja Kannakselle saavuttiin 14.-16.6., jolloin kuljetuseriä jouduttiin suuntaamaan suoraan taisteluihin. Sallassa prikaatia komentanut eversti J Hannula kaatui ilmahyökkäyksessä junassa muutaman kilometrin päässä lähtöasemalta.³⁵ Hänen tilalleen määrättiin prikaatia aiemmin komentanut eversti K Savonjousi. Hän tosin toimi komentajana vain muutaman päivän tultuaan nimitetyksi 10. D:n komentajaksi. Seuraava komentaja oli eversti L Haanterä.

Ensimmäisten kuljetuserien saapuessa olivat päävastarinta-asemasta irtautuvat joukot pääosin ryhmittyneet VT-linjalle. Sitä oli sodan aikana linnoitettu, mutta täysin valmis se ei ollut. Venäläisten painopiste oli Kivennavan – Viipurin tien suunnassa. Linjan puolustuksessa oli oikealta luetellen IV AK:n joukoista Rv.Pr Vammelsuun alueella, keskellä 3.D, jonka loholla olivat rautatie ja Kivennapa – Viipuri maantie, sekä vasemmalla 2.D.

Ylijohdon suunnitelmien mukaan koottiin Valkjärvi – Yskjärvi alueelle voimaryhmää vastahyökkäystä varten. Tähän voimaryhmään 3. Prikaatin piti myös kuulua. Tämän kyseisen suunnitelman mukaan 3. Prikaatin ensimmäisinä perille saapuneet joukot piti suunnata Heinjoelle, josta niiden piti siirtyä Yskjärven alueelle. Heinjoelle saapuivat 13.6. II P ja Rask.Psto 33 ja 14.6. I P ja Kev.Psto 23.³⁶

Tilanne kuitenkin muuttui, kun venäläiset siirsivät painopisteensä Kuuterselkään. Puolustus murtui 15.6. ja venäläisille avautui mahdollisuus jatkaa menestystä myös

Vammeljärven suuntaan. Rv.Pr irtautui ja VT-linja oli murtunut aina rannikolta Kuuterselkään asti. Prikaatin III ja IV P:n ja Kev.Psto 23:n kuljetukset suunnattiin Humaljoelle, jonne ne saapuivat 16.6. Tapahtuneen murron takia prikaatin osia jouduttiin alussa käyttämään hajallaan ”reikien” tukkimiseksi mm. Kanneljärven aseman suuntaan. Lisäksi IV P alistettiin Rv.Pr:lle. Irtautumiskäskyn prikaati sai IV AKE:lta 16.6. kello 18.15.³⁷ Koska tällaisen hajautetun käytön selvittäminen ei ole tämän tutkimuksen kannalta välttämätöntä ja prikaatin taistelu ei tältä osin ollut yhtenäisesti johdettu, tarkastellaan tässä tarkemmin vain Summan alueen puolustusta ja toimintaa VKT-asemassa.³⁸

Ylipäällikkö antoi VT-linjan tapahtumien seurauksena Kannaksen joukkojen komentajalle käskyn siirtyä tarpeen vaatiessa koko rintamalla viivytystaisteluun tarkoituksena saattaa Kannaksen armeija puolustuskykyisenä VKT-linjalle. Alkuvaiheen erillistaistelun jälkeen 3.Pr (-IV P) määrättiin IV AK:n reserviksi Summaan, jossa joukot ryhmityivät Summan pohjoispuoliseen maastoon. Joukot olivat perillä Summassa 17.–18.6., III P oli ryhmitetty suoraan asemaan Summan eteläpuolelle, koska venäläiset panssarit olivat Kaukjärveltä jatkaneet Uudenkirkon – Viipurin tietä jo Ryysysillan ohi.³⁹

Lepo reservissä ei kestänyt kauaa, jo aamuyöstä 18.6. prikaati hälytettiin miehittämään Summan puolustusasema, talvisodan maineikas Mannerheim-linja. Se oli kuitenkin talvisodan räjäytysten jäljiltä surkeassa kunnossa. Sitä ei asemasodan aikana ollut varustettu. Uudenkirkon maantien suunnassa viivyttävien irtaantumisen turvaamiseksi prikaati ryhmittyi Summassa asemaan siten, että II P tuli Uudenkirkon – Viipurin tien ja Summajärven välille kyläaukeiden pohjoisreunaan, asemissa jo ollut III P siirrettiin oikeanpuoleiseksi tien länsipuolelle. Vasemmalle ryhmittyi I P Summajärven ja Munasuon kannakselle Lähteen lohkolle. Edestä irtaantuvat 4.D:n joukot aloittivat vetäytymisen 18.6. kello 02.00. Uudenkirkon tien suunnassa irtautui JR 25 venäläisten häiritsemättä takamaastoon.

Pian venäläiset kuitenkin ilmaantuivat prikaatin puolustusasemien eteen III P:n puolustusalueella. Tykistö ja panssarivaunut tulittivat asemia aamusta alkaen. Niitä seurannut hyökkäys torjuttiin. Seuraavaksi venäläiset aloittivat tulivalmistelun II P:n lohkolle kello 15.15. Tykistön ja heittimistön tulivalmisteluun osallistuivat myös maataistelukoneet sekä n. 50-60 koneen pommikonelaivueet. Tulivalmistelua seuranneessa hyökkäyksessä osa panssarivaunuista pääsi pureutumaan asemiin saakka, mutta

asemat onnistuttiin pitämään ja venäläiset vetäytyivät. Hyökkäys uusittiin tunnin kullutta entistä voimakkaammalla tulivalmistelulla, mutta sekin onnistuttiin torjumaan. Näin prikaati oli Summan asemassa vastaanottanut omat joukot, suorittanut torjuntataistelun asemansa säilyttäen sekä valmistautunut itse irtautumaan. Vaihto asemat vastaanottavan JR 25:n kanssa oli onnistuneesti suoritettu kello 23.00 mennessä.⁴⁰ Prikaatin taistelut VT-asemasta VKT-asemaan on esitetty liitteessä 3.

Prikaati marssi väsyneenä osin autokuljetuksin Viipurin pohjoispuolelle linjalle: Karjalan esikaupunki – Tammisuo – Kärstilänjärven itäpää. Tänne marssivat myös alistettuna olleet osat, joten 3.Pr oli nyt ensi kertaa koossa molempine patteristoineen. Prikaati ryhmittyi 19.6. alkaen puolustukseen seuraavasti: oikealle Karjalan esikaupunkiin rajoittuvalle alueelle II P, keskelle Tammisuon lohkolle III P ja vasemmalle Kärstilänjärven puolella I P. Reservinä Kostialassa toimi IV P, siellä oli myös esikunta. Prikaatin tuliasemiin ajaneet omat patteristot kuuluivat I/KTR 19:n kanssa tukiryhmään, jonka tehtävänä oli 3.Pr:n tukeminen. Oikealla naapurina oli 20.Pr ja vasemmalla 18.D. Prikaatin puolustusalueen leveys oli noin kuusi kilometriä ja se oli täysin varustamaton. Sen kautta kulki kaksi tietä pohjoiseen. Väsynyt prikaati oli Päämajankin mielestä liian heikko puolustamaan lohkoaan, joten IV AK:n johto käski 18.D:n tarvittaessa levittämään lohkoaan 3.Pr:n alueelle. Toisaalta prikaati oli nyt oikeaoppisesti koossa kolme pataljoonaa rintamavastuussa ja yksi reservissä.⁴¹

Puolustusvalmistelut aloitettiin kiivaasti tällä linjalla, jossa ylipäällikön mukaan oli asetettava sulku vihollisen maahantunkeutumiselle. Ensimmäiset viholliskosketukset saatiin 20.6. venäläispanssareiden ajaessa puolustusaseman etumaastoon.⁴² Päivän aikana venäläiset suorittivat tunnusteluluontoisia hyökkäyksiä lähinnä III ja I P:n asemia vastaan, mutta ne torjuttiin. Kello 17.00 tienoilla saatiin tietää vihollisen vallanneen Viipurin. Tällöin lähin 20.Pr:n pataljoona, III/20.Pr Karjalan esikaupunkialueella, alistettiin 3.Pr:n komentajalle. Prikaatin jääkärikomppania ryhmitettiin avoimelle oikealle sivustalle. Viipurin kukistumisen jälkeen venäläiset siirsivät painostustaan Viipurin koillispuolelle, ensin 3.Pr:n suuntaan ja sitten Taliin. Kesäkuun 21. päivän aikana vihollisen tykistön ja ilmavoimien toiminta kiihtyi.⁴³

Varsinainen hyökkäys kohdistui prikaatin molemmille sivustoille. Karjalan esikaupungin alueella vihollinen pääsi toistuvien yritysten jälkeen n. kello 16.00 aikaan murtoon, mutta III/20.Pr sai rintamansa yhteistoiminnassa II/3.Pr:n kanssa iltaan mennessä vakautettua Kunnalliskodin – esikaupungin pohjoisrannan kukkuloiden tasalle.

Prikaatin jääkärikomppanian suorittamasta kiivaasta vastahyökkäyksestä huolimatta Karjalan esikaupunki jäi venäläisten haltuun.

Prikaatin vasemmalla sivustalla Mustamäen alueella taisteltiin parin päivän ajan kii-vaasti. Vihollisen 178.D:n joukot hyökkäsivät ylivoimaisina I/3.Pr:n asemia vastaan tykistön ja maataistelukoneiden tukemana ja saivat osia Mustamäestä haltuunsa. Kun rintaman murtuminen näytti mahdolliselta, käski 18.D:n komentaja vallata maas-ton takaisin. Vastaiskun suorittivat IV/3Pr Mustamäelle ja III/JR 48 Rasinmäkeen ja ottivat ne haltuunsa. Tilanne oli toistaiseksi selvitetty, mutta painostus jatkui.

Vihollinen uudisti hyökkäyksensä illalla noin kello 21.00 aikaan, jolloin osia Musta-mäestä ja Rasinmäestä menetettiin. Reservinä oleva IV/3.Pr hälytettiin varmistamaan Kärstilänjärven etelärannan maasto. Prikaatin pataljoonat olivat kuluneita, joten 18.D:n komentaja alisti I/JR 6:n eversti Haanterän käyttöön valmistautumaan vasta-hyökkäykseen Mustamäkeen.⁴⁴ Mäki pystyttiin vaivoin pitämään hallussa III/JR 48 ja I/JR 6 suorittamien vastahyökkäysten avulla 22.6. kello 22.00 mennessä. Tykistö-tuli kallioisessa maastossa aiheutti suuria tappioita. Jatkuvan paineen takia IV AK:n johto antoi luvan käyttää reservinään olevaa III/JR 13:a, joka alistettiin eversti Haan-terälle.

Pataljoona siirtyi hyökkäysvalmisteluihin Tammisuon lohkon takamaastoon. Iltaan mennessä tilanne Mustamäessä kävi kestävämmäksi. Eversti Haanterä antoi kello 21.00 siellä oleville prikaatin osille luvan vetäytyä Muurainkorven länsireunaan ase-maan. Myös III/JR 48:n osat, jotka olivat pitäneet Rasinmäkeä hallussaan, irtautuivat 18.D:n komentajan käskystä ja ryhmittivät puolustukseen Pärtylinsalmelle. Muilla lohkoilla vihollinen jatkoi painostustaan. Kun alkoi näyttää siltä, ettei asemia ollut enää mielekästä yrittää pitää, IV AK:n johto antoi käskyn vetää joukot puolustukseen taaemmalle Härkävuoren – Suokkaanjärven linjalle. Eversti Haanterä antoi joukoil-leen käskyn irtautumisesta keskiyöllä, samalla I/JR 6 ja III/JR 13 palautettiin entisiin tehtäviinsä.⁴⁵

Joukot vetäytyivät yöllä 22.-23.6. sumun turvin vihollisen seuraamatta. Prikaati ryh-mittyi aamuun mennessä Härkävuoren – Suokkaan linjalle siten, että oikealle ryhmit-tyi II/3.Pr, keskelle edelleen alistuksena oleva III/20.Pr ja vasemmalle III/3.Pr. Tälle linjalle jo aiemmin varustelutöihin tulleet prikaatille alistetun Lin.P 4:n osat alistettiin alalohkojen komentajille. Prikaatin vasenta siipeä kohti maasto suosi panssareita,

joten III/3.Pr:n käyttöön asetettiin 32.Tyk.K ja 19.Tyk.K:n pääosat sekä sen taakse myös Tyk.K/3.Pr. Reserviksi määrättiin IV/3.Pr Ventelän alueelle ja I/3.Pr Ventelän pohjoispuolelle. Prikaatin tykistö siirtyi Saimaan kanavan länsipuolelle.⁴⁶

Uusi lohko oli kapeampi, noin neljän kilometrin levyinen, mutta lähes varustamaton. Nyt voitiin kuitenkin jättää kaksi pataljoonaa reserviksi, mutta toisaalta joukot olivat jo kuluneita. Sitä paitsi III/20.Pr jouduttiin palauttamaan prikaatiinsa 25.6. mennessä, jolloin sen lohkolle ryhmitettiin IV P:stä muodostettu osasto Korpimaa.⁴⁷ Tunnustelu- luonteisten hyökkäysten jälkeen neuvostojoukot aloittivat 25.6. kello 06.30 prikaatin lohkolle erittäin kiivaan tulivalmistelun, joka ulottui aina Saimaan kanavalle saakka. Noin kello 08.00 alkanut hyökkäys Laihalammen molemmin puolin pakotti lammen lounaispuolella olleen Os.K:n vetäytymään lammen luoteispäähän. Sen jälkeen vihollinen pystyi iskemään sivustasta Härkävuoren alueella puolustavan II/3.Pr:n aseisiin. Vain toistasataa miestä käsittäneen pataljoonan oli aloitettava vetäytyminen. Eversti Haanterän reservistään hälyttämät IV/3.Pr:n jäljellä olleet osat ehtivät paikalle vasta, kun II P oli jo irtautumassa. Näin ollen ne ryhmittivät taaemmaksi Os.K:n tasalle Pakkasen ja Laihalammen luoteispään linjalle. Irtautunut II P ryhtyi kiireesti järjestämään puolustusta Lin.P. 4:n ja prikaatin jääkärikomppanian avulla Isoniityn pohjoispään tasalle.⁴⁸

Laihalammen itäpuolella joutui myös III P kovan painostuksen alaiseksi. Asemat kuitenkin pidettiin, kunnes vihollinen työntyi lännessä Lavolan – Isoniityn maastoon. Tällöin pataljoona sai prikaatin käskyn siirtyä uusiin IV AK:n hyväksymiin aseisiin linjalle: Lampi 11 – Suokas kello 21.00 mennessä. Puolenpäivän lähestyessä oli myös IV/3.Pr:n Pakkasen purolinjalla olleiden osien irtaannuttava Lavolan vastaanotto- asemien kautta pohjoiseen. Samoin 17.D:n Lavolan alueella toimineet sillanpääasemat tyhjennettiin iltaan mennessä kanavan länsipuolelle. Prikaati ryhmittyi kiireesti puolustukseen Ventelän kannakselle Isoniityn pohjoispään tasalle siten, että oikealle ryhmittyi II/3.Pr vahvennettuna jääkärikomppanialla ja Lin.P. 4 osilla, keskelle IV/3.Pr ja vasemmalle III/3.Pr. Lohko oli jälleen entistä kapeampi, mutta muuhun eivät hvenneet voimat enää riittäneetkään.

Prikaatin tehtäväksi tulisi seuraavien päivien aikana Talin – Portinhoikan – Ihantalan alueella kampailevien IV AK:n joukkojen oikean sivustan suojaaminen. Portinhoikan tienristeyksestä länteen ja pohjoiseen jatkaneiden neuvostojoukkojen pysäyttämiseksi suoritettiin IV AK:n käskemänä useita vastahyökkäyksiä. Niihin jouduttiin luovutta-

maan osia myös 3.Pr:stä, mutta niiden osuus muiden johtamina ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Prikaati torjui omassa asemassaan kaikki vihollishyökkäykset. Reservissä ollut I P vaihtoi 27.-28.6. yöllä II P:n kanssa tehtäviään. Venäläiset jatkoivat painostustaan prikaatin vasemmalla puolella, jolloin sinne jouduttiin lähettämään lisää joukkoja Ventelänselän itäpuolelle. Lohkoa siis laajennettiin ja sinne oli miehitykseksi käytettävä reservinä toiminut II P ja jääkärikomppania. Lisäksi pataljoonan komentajalle alistettiin IV/20.Pr ja Lin.P. 4. Hänen tuli näillä joukoilla varustaa linja Oravisaari – Marjamäki – Parvelanjärvi.⁴⁹

Uuden tehtävän puitteissa oli estettävä venäläishyökkäykset Portinhoikka - Juustila tien suunnassa Saimaan kanavan yli. Uudella puolustuslinjalla käytiin monta kiivasta torjuntataistelua. Marjamäen kohdalla 1.7. ei IV/20.Pr:n puolustus enää pitänyt. Asemat otettiin haltuun II/3.Pr:n vastahyökkäyksellä. Myös Juustilan kankaalla menetettiin Salmelan maasto, joka otettiin haltuun jääkärikomppanian ja eräiden muiden osien vastahyökkäyksellä.⁵⁰ Prikaatin käymät taistelut VKT-asemassa on esitetty liitteissä 4 ja 5.

Heinäkuun alkupuolella suoritettiin joukkojen vaihtoja. Niinpä myös 3.Pr, joka oli yhtämittaa taistellut etulinjassa kolme viikkoa siirrettiin V AK:n reserviksi Hovinmaan tienoille. Ilomantsin taisteluihin lähetettyjen V AK:n osien tilalle jouduttiin 3.Pr vielä viimeisen kerran ryhmittämään rintamavastuuseen Kivisillan salmen rannalle, ns. Kaupunkilohkolle. Ryhmitys: I P Kilpisaaren lohkolle, IV P Sorvalin ja II P Linnansaa- ren lohkolle. Reserviksi jäivät III P ja jääkärikomppania. Myös omat patteristot saatiin prikaatin tueksi. Näissä asemissa prikaati toimi aselepoon saakka. Venäläishyökkäyksiä ei ollut, mutta partiotaisteluita ja raskaiden aseiden tulitusta oli jatkuvasti.⁵¹

3.2 Syväriltä Nietjärvelle (15.Pr)

Prikaati perustettiin Aunuksessa ylipäällikön 24.5.1943 antaman käskyn perusteella. Se toimi Aunuksen ryhmän alueella reservissä, kunnes vaihtoi PsD:n rintamavastuusta ja otti 13.10.1943 vastaan alisen Syvärin lohkon. Maasto lohkolle oli alavaa ja vesiperäistä. Suurimmaksi osaksi asemat piti rakentaa suolle maanpäällisiksi, yhteyksiä varten oli tehtävä kapulateitä. Taktisesti hyvin epäedullinen linja kaartoi sekä Laatokan rannalla, että Syväriin nojaavalla siivellä etelämmäksi kuin keskusta. Tätä linjaa suoristettiin hieman taaksepäin tammikuussa 1944.⁵²

Taistelutoiminta lohkolla oli iskuosastojen ja vanginsieppausosastojen toimintaa, sekä tulenkäyttöä. Erityistä innokkuutta venäläiset osoittivat lähestymistunneleiden teossa. Vasemman puoleisena naapurina oli 5.D ja Laatokan meririntamalla Laat.RPr.

Ryhmitys kesäkuussa 1944: oikealla Laatokan rantaan ulottuvalla alalohkolla II/15.Pr, keskellä IV/15.Pr ja vasemmalla prikaatille alistettu RajaJP 3. Reservinä toimi III/15.Pr. Prikaatin I pataljoona oli määrätty Aun.R:n reserviksi, jolloin tilalle saatiin siinä tehtävässä aiemmin toiminut RajaJP 3. Taistelujen alettua I/15.Pr alistettiin 5.D:lle. Prikaatin tykistönä toimi KTR 7 (poislukien I Psto).⁵³ Aunuksen ryhmän ryhmitys 20.6. on esitetty liitteessä 6.

Kannaksella 9.6. alkanut suurhyökkäys aiheutti toimenpiteitä myös Aunuksen ryhmän alueella. Syvärin eteläpuolella olleet osat vedettiin pohjoisrannalle ja 15.Pr sai käskyn siirtyä 16.6. mennessä Laatokan – Kuutilahden linjalle. Huoltojoukot ehtivätkin alueelleen ajoissa, mutta taistelujoukot vasta 17.-18.6. välisenä yönä. Uuden aseman läntisen osan miehitti III/15.Pr ja RajaJP 3 sen itäisen osan, IV P siirtyi kauemmaksi selustaan PSS-asemaan Saarimäkeen 18.6. aamulla. Aunuksen ryhmän reservinä ollut I P marssi Pisiin ja sen tilalle Sekeenjärven länsipuolelle siirtyi II P, joka samalla määrättiin IV AK:n reserviksi.⁵⁴

Näin ollen jo heti alussa prikaatin orgaaninen kokoonpano rikkoutui ja tulisi sellaisena nopeasti vaihtuilevine tilanteineen olemaankin lähes koko viivytysvaiheen ajan. Prikaatiin kuuluvien II ja III/KTR 7:n lisäksi se sai myös ajoittain muita tykistövahvennuksia. Kesäkuun 21. Päivänä neuvostojoukot aloittivat suurhyökkäyksen painopisteen ollessa 5.D:n lohkolla. Puolustus vedettiin Ienemajoen – Karjalankylän linjalle.

Prikaatin lohkolla ei vielä 21.6. ollut mainittavaa taistelutoimintaa, mutta jo 22.6. neuvostojoukkojen toiminta vilkastui. Ilmahyökkäykset piinasivat puolustajia, Pisin kylä syttyi tuleen. Iltapäivällä kello 15.35 kenraalimajuri A Blick antoi prikaatille irtaantumiskäskyn ja määräsi samalla RajaJP 3:n reservikseen 6-7 km IV P:n miehittämästä Sekeen puolustusasemasta pohjoiseen. Nyt alkaneesta prikaatin viivytystaistelusta muodostui erityisesti alkuvaiheessa sarja pääasiassa pataljoonien taisteluja eri viivytysasemissa, eikä prikaatia voitu kootusti käyttää. Yhteistoiminta ja alistukset naapurina toimivan 5.D:n kanssa olivat jatkuvia. Prikaatin III pataljoona vetäytyi etulinjasta Piltsuun ja sieltä Haapanan majakan suuntaan kello 18.00 alkaen. Rintamavastuu

prikaatin lohkolla jäi IV P:n komentajalle. Saarimäessä ollut II/15.Pr torjui vihollisen hyökkäyksen. Tämä hyökkäys tuli yllätyksenä, jolloin IV AK:n reserviksi juuri siirtynyt RajaJP 3 sai käskyn marssia Pisin ja Saarimäen väliin, missä sen komentajan kapteeni Rantasalon oli otettava komentoonsa myös II/15.Pr. Prikaatin III P ryhmittyi lähemmäksi Laatokan rantaa. Ryhmitys oli valmis 23.6. puolen päivän tienoilla.

Neuvostojoukkojen hyökkäykset Saarimäen kaakkoispuoleista metsäniemekettä vastaan aiheuttivat sen, että niemekkeissä etuvartioasemissa taistelleet suomalaiset irtautuivat. Tästä syystä IV AK:n johto lähetti polkupyörillä varustetun I/JR 4:n selvittämään syntyneitä kriisiä. Kaikki paikalla olleet joukot alistettiin everstilutnantti I Rytköselle. Edelleen Laatokan – Sekeenjärven linjaa puolustava IV P joutui tykistötulella tuetun hyökkäyksen kohteeksi samana päivänä, jolloin eversti Kuistio antoi pataljoonalle irtautumiskäskyn. Se vetäytyi prikaatin reserviksi PSS-asemaan Pisin koillispuolelle. Prikaatin molemmat patteristot ajoivat tuliasemiin Pisin kylän pohjoispuolelle.⁵⁵

Ryhmitys PSS-asemassa: oikealla puolella komppanialla ja kahdella pst-tykkijoukkueella vahvennettu III/15.Pr, ja vasemmalla komppanialla vahvennettu II/15.Pr. Etulinjan pituus Laatokasta Saarimäen suon länsireunaan oli noin 25 km. Reservinä Pisin koillispuolella olivat IV/15.Pr ja I/JR 44, ja IV AK:n reservinä oli RajaJP 3, joka tosin lähetettiin 24.6. Alavoisiin maihinnousun torjuntaan (ks. liite 7). Prikaatia tuki omien patteristojen lisäksi I/KTR 11.⁵⁶ PSS-asemasta oli ollut tarkoitus rakentaa luja ja pidettävä asema. Työt olivat kuitenkin pahasti kesken, ja miehitys jäi harvaksi. Kolmannen pataljoonan miehittämä osa oli tarkoitettu asemien rakenteesta päätellen kahdelle pataljoonalle. Nyt pari komppaniaa joutui vastaamaan jopa kymmenen kilometrin kaistasta. Prikaatin päällystö ei ollut myöskään voinut tiedustella asemia. Siihen ei ollut annettu lupaa, mikä vaikuttaa erittäin oudolta. Ehkä merkittävin keskeneräisyys asemien valmistelussa oli raivaamaton ampuma-ala, eikä sitä ehditty ajanpuutteen vuoksi enää raivata asemiin ryhmitettyä.⁵⁷ Vihollinen lisäsi painostustaan PSS-asemaa vastaan, koska se halusi yhteyden Tuuloksessa maihinnousseeseen osastoonsa. Prikaatin puolustus murtui 24.6. iltapäivällä aamusta saakka vähitellen voimistuneiden tuettujen hyökkäysten johdosta. Eversti Kuistion käskemien pienehköjen vastahyökkäysten jälkeen hän antoi käskyn irtautua takana noin parin kilometrin päässä olleelle Pisinjokilinjalalle, jonne määrättiin myös reservipataljoonat.⁵⁸

Tämänkään linjan miehitys ei onnistunut. Hajanaiset joukot vetäytyivät sekavina laumoina pohjoista kohti. Prikaatin komentaja sai jälleen käyttöönsä Alavoisiin lähetetyn RajaJP 3:n, jonka hän määräsi jatkamaan Laatokan rannassa etelään, tehtävään pysäyttää vihollisen eteneminen ja koota irtaantuvat miehet. Luvan PSS-asemasta irtautumisesta antoi VI AK:n komentaja kenraalimajuri A Blick omin luvuin, mikä tulehdutti pahoin hänen ja esimiehensä kenraaliluutnantti P Talvelan välit. Asemistaan irtaantunut 15.Pr vetäytyi 25.6. Tuuloksen seuduille. Neuvostojoukot seurasivat sen kintereillä ja pääsivät helposti Tuulosjoen yli. Tällöin ne saivat yhteyden maihin nousseeseen osastoonsa.⁵⁹

Maihinnousun seurauksena Laatokan rantatie ja rautatie olivat pysyvästi poikki. Tuuloksen maihinnousun rajoittamisessa ja omien joukkojen vetäytymisjärjestelyissä joukot ja johtosuhteet vaihtelivat nopeasti. Ainut jollain lailla käyttökelpoinen uudehko tieura Säntämästä Viteleeseen oli pidettävä auki. Tie oli rakennettu keväällä 1944 Aunuksen ryhmässä pidetyn sotapelin jälkeen. Sitä tarvitsivat 5.D ja 15.Pr:n joukot vetäytymiseensä. Eversti Kuistion ripeyden ja venäläisten hidastelun johdosta tilanne kuitenkin selvisi. Kaikki käytettävissä olevat joukot ryhmitettiin tien suojaksi. Koko seuraavan yön ja päivän marssi 5.D:n joukkoja ja erillisiä kolonnia tämän vaarallisen kapeikon kautta Ylä-Viteleeseen. Tien aukipitäminen vaati sitä suojanneilta joukoilta kovia ponnistuksia ja moninaisten tapahtumien jälkeen saattoi 15.Pr siirtyä myös itse tietä myöten Viteleeseen. Koska joukot erillisinä osastoina marssivat ohikulkutietä Viteleeseen, alistettiin kaikki sinne saapuneet joukot 5.D:n komentajalle.⁶⁰

Vitelen linjalla 5.D:lle alistettuna toimi I/15.Pr ja II/15.Pr oli divisioonan reservinä. Laatokan rannikon puolustuksesta vastasi 15.Pr, jossa III ja IV/15.Pr lisäksi oli vahvenuksena Laat.RPr:n joukkoja. Uusia maihinnousuja Laatokalta ei kuitenkaan tehty ja 15.Pr:n komentajan johdossa olleet osat kävivätkin kesä-heinäkuun vaihteessa vain kummankin pataljoonan vuorollaan suorittamaa viivytystaistelua Viteleestä vanhan valtakunnanrajan taakse. Sen sijaan 5.D:lle alistetut pataljoonat joutuivat ankariin taisteluihin Vitelejokilinjalla ja Suurmäessä.

Joukot olivat nyt saapuneet Salmin kunnan alueelle, jossa 5.D ryhmittyi puolustukseen Tulemajokilinjalle. Sen mahdollista irtautumista varten sai 15.Pr (-IV P) tehtäväkseen ryhmittyä viivytysasemaan linjalle Uusikylä – Likolampi – Suurisuo mahdollistamaan 5.D:n vetäytyminen. Eversti Kuistio ryhmitti III/15.Pr vastaanottoasemaan

pari kilometriä viivytysasemien itäpuolelle, I ja II P aloittivat kenttävarustelutyöt varsinaisessa viivytysasemassa. Oikealla oli I/15.Pr ja vasemmalla II/15.Pr.⁶¹

Viivytysvaihe oli päättymässä. Lähestyttiin pidettävää U-asemaa Nietjärven tasalla. Viivytyksestä Likolammen ja U-aseman tasalla vastasi 15.Pr, jota vahvennettiin muilla kulloinkin irrotettavaksi sopivilla joukoilla. Kun 5.D:n joukot olivat irtautuneet, taisteli 15.Pr Likolammen viivytysasemassa 7.-8.7. Asemat pystyttiin pitämään, vaikka painostus oli kovaa. Prikaati irtautui Likolammelta järjestettyään vastaanottoasemat Uuksujoen kaakkoispuolelle majuri A Ojalan taisteluosastosta. Varsinaiselle Uuksujokilinjalta tässä vaiheessa organisaatioltaan jälleen hyvin rikkonainen 15.Pr ryhmittyi vasemmalta luetellen: ErP 15, III/JR 44, IV/15.Pr, lounaassa maantien suunnassa I/15.Pr ja äärimmäisenä oikealla II/15.Pr sekä osia JR 2:sta.⁶²

Helmikuun 9. päivä oli rauhallinen. Vastaanottoasemassa toiminut taisteluosasto Ojala vetäytyi sillanpääasemastaan ja siihen kuulunut III/15.Pr marssi Yli-Ristiojalle miehittämään seuraavan viivytysaseman. Saamansa käskyn perusteella eversti Kuistio irrotti joukkonsa Uuksujoen linjalta 9.7. kello 20.15 ilman merkittävää vihollispainostusta. Joukot marssivat III P:n muodostaman Ristiojan vastaanottoaseman kautta uuteen viivytysasemaan Keliojan – Nietjärven tasalle. Ryhmitys uudella tasalla vasemmalta luetellen: III, IV, I ja II P, joten koko prikaati oli rintamavastuussa lähes alkuperäisessä kokoonpanossaan. Keliojalla prikaati torjui päivän aikana useita hyökkäyksiä. Heinäkuun 10. päivän aikana 15.Pr:n joukot vedettiin U-aseman läpi, jolloin rintamavastuu siirtyi 5.D:lle. Prikaatin viivytysvaihe oli päättynyt. Se määrättiin VI AK reserviksi: I P Konnunkylässä, II P Lemetissä, III P Ruhtinaanmäellä ja IV P Nietjärven pohjoispuolella.⁶³ Prikaatin taistelut välialueella on esitetty liitteissä 8 ja 9.

Lopulliset torjuntataistelut U-asemassa alkoivat 10.7. ja rauhoittuivat 18.7. lähtien. Ilvesdivisioonaksi kutsuttu 5.D sai torjuntavoiton runsaan viikon ankarien taistelujen jälkeen, siihen osallistuivat useaan kertaan myös 15.Pr:n pataljoonat divisioonalle vastahyökkäystä varten alistettuina, mutta koska niitä ei käytetty prikaatina ja sen komentajan johtamina, ne eivät ankaruudesta huolimatta kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Samaan aikaan 15.Pr:n komentaja vastasi Laatokan rantalohkon puolustuksen suunnittelusta, mutta hyökkäystä sieltä ei tullut. Päämaja määräsi 3.9. 15.Pr:n siirrettäväksi Pohjois-Suomeen. Kuljetukset alkoivat 4.9. ja Lapin sodan alkaessa 15.Pr osallistui sen alkuvaiheen taisteluihin.

3.3 Tapparista Taipaleenjoelle (19.Pr)

Tultuaan muodostetuksi jatkoi 19.Pr puolustustaan Tapparin loholla 15.D:lle alistettuna. Oikeanpuoleisena naapurina sillä oli 15.D ja vasemmalla Laat.RPr:n Saunaniemen linnake. Oikealla olevaa Korleen alalohkoa puolusti IV P. Lohko oli leveä, mutta se oli vetelän Lumisuon vuoksi helposti puolustettavissa. Myös seuraavana oleva Räikkölän alalohko oli leveähkö ja se kulki Lumisuon pohjoisreunan poikki myötäillen itäosillaan valtakunnan rajaa, lohkoa miehitti III P.

Seuraavaa I P:n miehittämää alalohkoa kutsuttiin Leimasaaren lohkoksi. Tällä lohkolle asemia oli aiemmin siirretty eteenpäin ja ne noudattivat nyt vanhaa valtakunnan rajaa. Vasemmanpuoleisen alalohkon miehitti II P. Tämä Rajapirtin alalohko oli kapea, vain kaksi kilometriä maarintamaa, mutta sillä oli puolustettavana myös Laatokan rantaa Saunaniemeen saakka. Tällä alalohkolla taistelutoiminta oli asemasodan aikana kaikkein vilkkainta, partiokahakoita, vanginsieppauksia ja tulenkäyttöä. Asemat myötäilivät Tapparin kylän kumpareita, joista oli vanhalle notkossa olleelle rajapurolinjalle matkaa 200-400m (ks. liite 10).

Prikaatin lohkolle johti harvaanasutulta Inkerinmaalta vain kaksi maininnan arvoista tietä, joista toinen kulki lohkon keskivaiheille Miikkulaisesta Lumisuon itäpuolitse Räikkölään, toinen Miikkulaisesta Rajapirtin alalohkon kautta Saarosiin. Vähien tieturien ja Lumisuon vuoksi taistelutoiminta muilla alalohkoilla rajoittui vain satunnaisiin partiokahakoihin.

Kannaksen ryhmä lakkautettiin keväällä 1944. Se jaettiin kahdeksi armeijakunnaksi (III ja IV AK). Prikaatin alistus 15. D:lle päättyi ja se toimi 4.3. alkaen itsenäisenä III AK:n yhtymänä. Prikaati sai oman tykistönsä 15.3. alkaen, kun koulutettavina olleet Kev.Psto 19 ja Rask.Psto 39 siirrettiin prikaatiin.⁶⁴ Prikaatin kaikki pataljoonat olivat etulinjassa, joten prikaatin omaa reserviä ei jäänyt. Pataljoonassa pyrittiin kuitenkin pitämään komppanian suuruista reserviä, joka samalla varusti taka-asemia ja teki muita varustelutöitä. Toukokuun lopulla prikaatille alistettiin inkeriläisistä muodostettu Er.P 6, mutta sitä sai käyttää taistelutoimintaan vain AK:n luvalla. Pataljoona siirrettiin kuitenkin pois ennen kesäkuun taistelujen alkua.⁶⁵

Länsi-Kannakselle suuntautunut NL:n suuryökkäys alkoi 9.6. Taistelujen jyllinä kuului hyvin Itä-Kannaksellekin, mutta varsinaista taistelutoimintaa ei 19.Pr:n loholla mai-

nittavammin ollut. Prikaatissa aloitettiin kuitenkin AK:n käskystä irtaantumisvalmistelut VT-linjalle siirtymistä varten. Kolmas pataljoona irrotettiin Räikkölästä ja siirrettiin linjalle Suvanto-Kosela-Laatokka. Myös prikaatin varastot pystyttiin siirtämään VT-asemaan. Pataljoonien omat vastaanottoasemat miehitetiin linjalla: Sirkiansaari – Korlee – Joenkylä – Harjukylä – Arkuntanhua (ks. liite 11).⁶⁶

Pataljoonat irtautuivat päävastarinta-asemasta 15.6 kello 15.00 alkaen jättäen entisiin aseisiin vain partioita. Joukot siirtyivät suoraan VT-asemaan, IV P kuitenkin Raajun suuntaan. Prikaati onnistui irtautumaan suunnitellusti ja lähes taisteluitta. Sulutteen täydennettiin kulku-urien osalta ja Koselassa Viisjoen silta räjäytettiin 15.6. kello 23.15.⁶⁷

Taipaleen kannaksella ja Vuoksella olevia asemia varustettiin 17.6. siten, että Lin.P 3 miehitti linjan runkopesäkkeet. Vihollinen ryhtyi kello 17.00 alkaen painostamaan Koselan sillanpääasemaa, josta vetäydettiin Neosaaren tasalle. Majuri R Honkasen johtama puolen yön maissa suoritettu vastaisku ei johtanut tulokseen, joten sillanpään joukot saivat luvan irtautua VT-asemaan. Taipaleen silta räjäytettiin 18.6. kello 01.45.⁶⁸ Prikaati oli ryhmittynyt 18.6. kuluessa VT(VKT) -linjalle siten, että I P puolusti Kirvesmäen alalohkoa miehittäen osillaan eteen työntyvän Koukunniemen erillisiä tukikohtia, II P miehitti Mustaojalta Terenttilän kautta Taipaleenjoen suuhun ulottuvaa lohkoa. Etulinjan pataljoonien tukena oli prikaatin omien raskaiden kompanioiden lisäksi prikaatille alistettu AK:n 20. Tyk.K. Prikaatin reservinä oli III P Vilakkalan alueella ja AK:n reservinä 15.D:lta vapautunut IV P Saaprussa (ks. liite 12).

Prikaati joutui irtaantumisvaiheessa luovuttamaan oman raskaan patteristonsa muualle, mutta VKT- asemassa se sai oman Kev.Psto 19:n lisäksi Kev.Psto 14:n ja II/KTR 12:n käyttöönsä. Prikaatille alistettu Lin.P 3 miehitti kantalinnoitettujen runkopesäkkeiden lisäksi Suvannon rannan ns. Volossulan lohkon asemia. Kokonaisuudessaan prikaatin lohkon leveys oli noin 12 km.⁶⁹

Lohko pysyi varsin rauhallisena kesäkuun loppuun saakka. Sen sijaan Vuosalmen kiristynyt tilanne aiheutti sen, että jo aiemmin AK:n reserviksi irrotettu IV P siirrettiin Vuosalmelle, jonka taisteluissa se kärsi seuraavien päivien aikana raskaat tappiot. Pataljoona palasi prikaatiinsa vasta 22.7, mutta irrotettiin myöhemmin jälleen AK:n reserviksi Montruuan. Myös prikaatin oma reservi, III P, jouduttiin ryhmittämään Suvannon ranta-asemaan 11.7. alkaen, koska 15.D:n lohkoa oli kavennettu siirtämällä

siellä toiminut III/JR 15 lännemmäksi. Vastaavasti Laatokan rantalohkolla jouduttiin II P:n osalta ottamaan vastuu rannan puolustuksesta Läheojalle saakka. Samalla Laat.RPr:n I linnakkeisto alistettiin operatiivisesti 19. Pr:n komentajalle.⁷⁰

Prikaatin pataljoonien jääkärijoukkueista muodostettiin heinäkuun alussa jääkärikomppania, joka siirtyi prikaatin reserviksi Vilakkalaan ja olikin prikaatin ainoa reservi, sillä I-III P:t ja Lin.P 3 olivat rintamavastuussa ja IV P AK:n reservinä Pyhäjärven Montruassa saakka.⁷¹

Taistelutoiminta prikaatin lohkolla kesäkuun lopulta aselepoon rajoittui pienten ylimeno-osastojen torjuntaan ja omien suorittamien vanginsieppausosastojen toimintaan. Merkittävin niistä suoritettiin 14.-15.-7- Taipaleenjoen suun alueella. Tykistön tukema joukkueen vahvuinen iskuosasto pääsi joen yli, mutta venäläisten raskaiden aseiden tuli työnsi osaston takaisin joen pohjoisrannalle. Osasto kärsi tappioita, muun muassa sen johtaja luutnantti Lahti kaatui. Lähtörannalla toimintaa seurannut prikaatin operatiivisen toimiston päällikkö majuri N Ruokolahti ja kapteeni H Rissanen kaatuvat. Lisäksi II P:n komentaja majuri J Kämäri haavoittui. Hänen tilalleen määrättiin kapteeni J Savinen.⁷²

Mikäli III AK:n puolustus Vuosalmella olisi murtunut, olisi 19. Prikaati ollut vaarassa jäädä saarroksiin. Siltä varalta AK:n käskystä aloitettiin prikaatin toimenpitein viivytyksasemien tiedustelu 23.6. alkaen linjalla: Pyhäjärven Haapajärvi – Yläjärven pohjoispää – Sortanlahti.⁷³ Valmisteluihin saatiin 28.6. HTK 1:stä kaksi työkomppaniaa. Heinäkuun alussa aloitettiin seuraavan viivytyksinjan tiedustelu tasalla: Hiitola – Rajamäki – Rasinselkä – Kilpolansaari sekä tiedustelu Hiitolasta Alhon ja Kurkijoen suuntaan. Lopulta tiedustelu ulotettiin Saimaan vesistölinjalle saakka. Nämä tiedustelut ja työkomppanioiden valmistelut jatkuivat aselepoon saakka.⁷⁴

3.4 Kohtalona Viipuri (20.Pr)

Jalkaväkirykmentti 22:n pohjalle vuodenvaihteessa 1943/1944 perustettu 20. Prikaati oli toiminut Syvärin rintamalla hyvin rauhallisella rintamalohkolla asemasodan aikana. Perustamisensa jälkeen se siirtyi Syvärin kaupungin alueelle reserviksi, jona aikana koulutusta jatkettiin ja tehtiin halkoja sekä kenttätöitä. Osa pataljoonista oli myös kesäkuussa lyhytaikaisesti rintamavastuussa Syvärin rintamalla. Päämajan suunnitel-

mien mukaan tuli kesäkuussa suorittaa eräitä joukkojen vaihtoja Aunuksen ja Maaselän ryhmien välillä, joihin liittyen 20.Pr sai 10.6. käskyn valmistautua siirtoon Karhumäen – Karjalan Maaselän alueelle ylipäällikön reserviksi.

Nämä vaihtosiirrot kuitenkin peruttiin Kannakselle syntyneen tilanteen takia, 20.Pr tultaisiinkin siirtämään sinne. Tässä vaiheessa prikaati oli hajallaan, osa oli ehtinyt jo siirtyä Karhumäkeen, osa oli vielä Syvärillä. Kun kuljetussuunnitelmat uusitaan tällaisessa tilanteessa ja vielä aivan eri suuntaan johtavia rautateitä pitkin, niin on lähes mahdotonta tehdä operatiivisesti täysin sopivia kuljetuseriä. Kuten liitteen 13 taulukosta näkee, niin esimerkiksi niinkin tärkeät osat kuten PionK, HuoltoK ja 53.KSOS olivat viimeisessä kuljetuserässä.

Rautatiet olivat ruuhkaisia, joten 20.Pr joutui odottamaan lähtöalueellaan epätietoisena tulevasta tehtävästään. Ensimmäiset kuljetuserät lähtivät liikkeelle vasta 15.6., viimeinen 17.6. Kuljetuksen aikana koettiin vain yksi lentorynnäkkö Aunuksessa, jossa 13 sotilasta haavoittui. Sen sijaan pysähdyksiä ja tuntien odottelua oli usein rautateiden ylikuormitusten johdosta. Prikaatin kuljetuserät suunnattiin Viipurin pohjoispuolisille asemille, jonne I erä saapui 17.6. Pääosa oli perillä 19.6. ja viimeisenä saapui HK varusteineen 20.6. kello 04.00. Kun tiedetään, että Viipuri menetettiin samana päivänä, ei voida sanoa prikaatin saaneen valmistelu-aikaa puolustuksensa kuntoon saattamiseksi. Huolto-osien saapuminen viimeisenä aiheutti suuria vaikeuksia etenkin a-tarvike huollon täydentämisessä, sillä lähtöalueelta oli otettu mukaan vain vähän tuliannoksia.⁷⁵ Prikaatin komentaja eversti A Kemppi oli heti Viipuriin saavuttuaan ottanut yhteyttä alueensa kautta vetäytyneisiin joukkoihin ja seurasi niiden vetäytymistä varautuakseen ajoissa taisteluun.⁷⁶

Prikaatin ryhmitys: vasemmalla Papulanlahden itäpuolella Karjalan esikaupunkialueella III/20.Pr naapurinaan vasemmalla 3.Pr, keskellä Ristimäen lohkolla II P, oikealla Pappilanniemen – Kangasrannan – Käreniemen alueella IV/20.Pr, jonka alue rajoittui vesistöön. Reservinä toimi I P keskikaupungin korttelialueella, jossa Punaisenlähteen torin reunassa Yhdyspankin rakennuksen kellarikerroksessa oli myös eversti Kempin komentopaikka. Ryhmityksessä tuntuu lähteiden mukaan olleen kiistaa lähinnä I P ja II P osalta siitä, kumpi ottaa keskilohkon rintamavastuun ja kumpi jää reserviksi.⁷⁷ Jätettiinkö tämä pataljoonien komentajien sopimisien ja riitelyjen varaan, eikö prikaatin komentaja sitä käskenyt? Tämä kiistely aiheutti sen, että painopisteeksi osoittautuvan keskilohkon puolustusvalmisteluihin jäi aikaa vain 10-20 tuntia. Prikaatille alis-

tettiin myös erillinen panssarikomppania, jolla oli kalustonaan epäonnistuneesti Suomessa ”modernisoidut” 114mm:n haupitsilla varustetut heikosti panssaroidut kevyet vaunut. Prikaatin tykistö ehti asemiinsa hyvissä ajoin, Rask.Psto 40 Herttualaan ja Kev.Psto 20 Monrepoohin. Ne olivat ampumavalmiina jo 19.6. Ammuspula oli kuitenkin huolena.⁷⁸

Ensimmäiset neuvostokosketukset tapahtuivat yöllä 19.-20.6. 20.Pr:n taisteluvarutioiden kanssa Liimatan maastossa. Räjätettyään maantiekäytävät osastot irtautuivat prikaatin yhteyteen. Niitä seuranneita etuosastoja alkoi saapua 20.6. kello 04.30 Kiesilän – Ristimäen alueelle II/20.Pr:n asemien eteen. Suoritettuaan lyhyen tunnusteluluontoisen hyökkäyksen ja kärsittyään tappioita vaunut vetäytyivät suorammunta tulen ulkopuolelle. Kello 06.00 venäläistykiöstö aloitti häirintäammunnan aseisiin ja takamaastoon ja jatkoi sitä koko aamupäivän. Koska painopiste näytti olevan II P:n loholla, muodosti eversti Kemppe I/20.Pr:sta kapteeni U Tarkin johtoon komppanian vahvuisen iskuosaston ja määräsi sen sijoitettavaksi lähelle etulinjaa Lepolan maastoon. Tykistötuli kiihtyi aamupäivän loppupuolella aseisiin suunnatuiksi keskityksiksi, yhteydet katkeilivat ja niitä jouduttiin ylläpitämään vain lähetein. Kello 11.00 suoritettiin myös ilmapommituksia prikaatin aseisiin. Samaan aikaan aamupäivällä venäläisjoukot valmistelivat hyökkäystään ryhmittymällä Jokirannan – Radioaseman – Maaskolan kunnalliskodin maastossa. Suomalaiset häiritsivät niitä menestyksellisesti ja torjuivat kaikkien aseiden tulella myös kaikki hyökkäysyritykset. Suomalaisähystäjien mukaan II/20.Pr:n asemaa vastaan suuntautui noin neljä pataljoonaa ja parikymmentä panssarivaunua, sekä IV P:n aseisiin noin kaksi pataljoonaa ja muutamia panssarivaunuja.⁷⁹

Painostus jatkui keskipäivällä erityisesti II/20.Pr:n asemia vastaan, osa Er.Ps.K:n vaunuista tuhoutui. Kaikki prikaatin pst-aseet eivät tehonneet venäläisten raskaimpiin vaunuihin ja myös ammuspula alkoi vaivata. Tilanne Ristimäen alueella alkoi näyttää uhkaavalta. Ampumatarviketäydennysten vaikeuksia ja niiden epäonnistumista on tutkittu ja niistä on kirjoitettu paljon. Tässä siihen ei puututa muuta kuin toteamalla, että sen epäonnistuminen oli erittäin vakava, lähes rikollinen suoritus, johon syyllisiä löytyisi ehkä enemmän muualta kuin prikaatista.⁸⁰

Ensimmäiset hyökkäykset oli siis torjuttu, mutta painostus jatkui. Kello 13.00 aikoihin vihollinen siirsi tykistötulensa taaemmaksi ja uudisti hyökkäyksensä panssarien tukemana. Suomalaisen tuli pysäytti jalkaväen. Tässä tilanteessa levisi yhtäkkiä

II/20.Pr:n asemissa huhu, että vetäytyminen on aloitettu ja irtautumiskäskey on annettu. Nämä huhut aiheuttivat sen, että eräitä osia lähti irtautumaan temmaten mukansa osia myös Os. Tarkista. Tämän huhun ja olettamusten perusteella II P:n komentaja käski pataljoonansa vetäytyä, ettei se joutuisi saarroksiin. Kaikki yksiköt eivät kuitenkaan saaneet käskyä. Komentajan yritys ryhmittää pataljoonansa uudelleen Patterinmäen tasalle epäonnistui ja joukot pakenivat taaksepäin. Tilanne alkoi luisua käsistä.⁸¹

Prikaatin komentaja aloitti kello 13.00 jälkeen vastatoimenpiteet. Hän aloitti vastahyökkäysvalmistelut ja hiippailijoiden kiinniottamiseksi järjestettiin partioita. Pioneerikomppanian ja viestikomppanian osista määrättiin sillanpääasema Linnansalmen itäpuolelle Pyöreän tornin tasalle. Hänen esitystään vetää joukot Tervaniemen – Piki-ruukin vesistölinjalle IV AK:n komentaja kenraaliluutnantti T Laatikainen ei hyväksynyt. Eversti Kemppe antoi kello 13.40 käskyn I P:lle aloittaa vastahyökkäys käyttäen siihen myös Os. Tarkin osia. Se suoritettiin kahtena osastona, joista Os. Suutari- nen pääsi Ristimäkeen, toinen Os. Laiho sen sijaan ei ehtinyt Lepolaa pidemmälle, kun tilanne muuttui. Vihollisen onnistui noin pataljoonan voimin ja noin 20 panssarivaunun tukemana edetä Kannaksen tien suunnassa Talikkalan ja Vesisäiliön suuntaan. Tällöin oli viimeistenkin Ristimäen maastossa puolustavien vetäydyttävä. Myös Os. Laiho joutui vetäytymään ja noin 50 panssarivaunua ajoi nopeasti katuja pitkin keskikaupungille. Samoihin aikoihin noin kello 15.45 vihollinen oli Honkavaarasta käsin hyökännyt IV P:n ja II P:n sauman kautta ja saanut sisäänmurron. Saarrosten takia kaikki IV P:n ja loput II P:n joukot irtautuivat kello 16.00 alkaen.⁸²

Joukot vetäytyivät hajaantuneina kaupungin läpi Linnansiltaa kohti. Prikaatin komentaja sai tämän yllättävän tiedon noin kello 16.30, samalla jo Punaisenlähteen torille ehtineet venäläispanssarit avasivat tulen esikunnan hallussa olleeseen Yhdyspankin rakennukseen. Komentopaikka oli jätettävä 16.35. Prikaatin raskaan patteriston tulitus oli ammuspuutteen takia loppunut jo 13.25. Kevyt patteristo jatkoi tulitoimintaansa kello 16.32 saakka, jolloin sen oli lähdettävä tuliasemistaan Monrepoosta. Vasemmalla toimineen III/20.Pr:n taiteluja on jo aiemmin selvitetty 3.Pr:n osuudessa, joten tässä todetaan vain, että pataljoona ehti suojata eversti Kempin käskystä oikean sivustansa ja järjestää puolustuksensa Papulanlahden vesistölinjaa Suomenveden pohjaan saakka (ks. liite 14).

Puolustuksen äkillisen murtumisen vuoksi ei uusia asemia ehditty muodostaa Pyöreän tornin eikä myöskään Tervaniemen – Pikiruukin linjalle. Viimemainittuun ei oltu edes varauduttu, eikä kumpaakaan oltu varustettu. Suomen lippu ennätettiin onneksi kuitenkin eversti Kempin käskystä vetää linnan salosta alas. Linnan silta räjäytettiin kello 17.00, samoin linnan alueella toiminut pioneerien kenttämakasiini. Armeijakunnan johto sai kello 16.27 eversti Kempiltä ilmoituksen puolustuksen murtumisesta. Sen seurauksena kenraaliluutnantti Laatikainen lähetti Päämajan välityksellä käskyn, että pääpuolustuslinjasta ei saa missään tapauksessa luopua. Sillä ei kuitenkaan ollut enää käytännön merkitystä. Prikaatin joukot vetäytyivät Kivisillan salmen länsipuolelle, jossa niitä ryhdyttiin kokoamaan.⁸³

Prikaatin tykistökomentaja everstiluutnantti Arra ryhtyi järjestämään puolustusta ja sai lopulta parisataa miestä ja muutamia raskaita aseita aseisiin. Kun eversti Kemppi ei ollut koko päivän kuluessa saanut suoraa yhteyttä IV AK:n, hän lähti itse selostamaan tapahtumia AKE:an. Tätä ennen hän hyväksyi everstiluutnantti Arran toimenpiteet ja asetti tämän sijaisekseen johtamaan salmen puolustusta. Täten oli kello 18.00 aikaansaatu salmen puolustus jonkinlaiseen järjestykseen ja myös ylemmän johdon toimenpiteet alkoivat tuottaa puolustukselle vahvennuksia.⁸⁴

Prikaati siirtyi rintaman taakse reserviin. Sen taistelukunnan palauttamiseksi, koulutuksen ja varustuksen täydentämiseksi aloitettiin toimenpiteet. Eversti Kemppi luovutti komentajan tehtävät eversti Y Soralle 22.6., myös muu johto pääosin uusittiin. Prikaati siirtyi vielä rintamavastuuseen Juustilankankaan alueelle 9.7. Ryhmitys: etulinjaan II/20.Pr, III/20.Pr ryhmittyi sillanpäälinjalle ja I/20.Pr kanavalinjalle. Reservinä toimi IV/20.Pr Juustilan jokilinjalla. Näissä asemissa prikaati toimi heinäkuun lopulle, jolloin se irrotettiin Tolvajärvelle. Taistelutoimintaa ei tänä aikana ollut merkittävästi.

Neuvostojoukkojen voimakas painostus Tolvajärven rintamalla sai ylijohdon jo 28.7. määräämään 20.Pr:n irrotettavaksi Kannakselta ja siirrettäväksi Laatokan-Karjalaan. Prikaati otti rintamavastuun 31.7. Ala-Tolvajärven – Pastojärven kannaksella. Ryhmitys: etulinjassa oikealla III P, keskellä I P ja vasemmalla II P. Reservinä Koverojärven maastossa toimi IV P. Oman tykistön lisäksi puolustusta tuki II/KTR 5 ja Rask.Psto 4. Kuun vaihteessa neuvostojoukot hyökkäsivät asemia vastaan, mutta ne torjuttiin. Hyökkäystoiminta laimeni ja vähitellen koko 20.Pr:n lohkolla alkoi asemasota aselepoon saakka.⁸⁵

3.5 Venttiprikaati (21.Pr)

Prikaati katsottiin perustetuksi 6.12.1943. Se jäi aluksi Maaselän ryhmän komentajan reserviksi, jolloin sitä käytettiin kenttävarustelutöihin taaemmassa asemassa. Helmi-kuussa 1944 se vastaanotti 3.Pr:lta rintamavastuun Vansjärven lohkolla. Mainittavia taisteluita ei asematavaiheessa ollut. Kannaksen suurhyökkäyksen alettua tehostettiin valppautta ja taisteluvalmiutta myös Maaselän kannaksella. Vastapuolella todettiin edelleen entiset kolme neuvostodivisioonaa (176. 289. ja 313.D). Tulevaa vetäytymistä varten antoi II AK:n komentaja jo 13.6. suulliset ohjeet viivytyksestä ja sen aiheuttamista toimenpiteistä. Koska AK:an kuulunut 6.D jouduttiin siirtämään Kannakselle, levennettiin jäljelle jääneiden yhtymien (1.D ja 21.Pr) vastuualueita.⁸⁶

Prikaatin ryhmitys oli ennen irtautumista: II P vasemmalla, III P keskellä ja IV P oikealla 6.D:n luovuttamalla lohkolla. Reservinä prikaatilla oli ainoastaan jääkärikomppaniansa, sillä I P oli II AK:n reservinä taaempana. Jalkaväkirykmentti 33 oli alistettu 21.Pr:n komentajalle, mutta vain sen III P oli rintamavastuussa Karhumäessä, I P oli Karhumäen lohkon reservinä ja II P noin 2-3 kilometrin päässä Tsopinassa lännessä varustelutöissä. Materiaalievakuoinnit olivat vielä kesken, kun jo 20.6. antoi AK käskyn, jonka mukaan irtautuminen ja vetäytyminen taaempaan asemaan on suoritettava jo samana iltana. Tämän päätöksen aiheutti vasemmanpuoleisen 1.D:n alueelle suuntautunut venäläishyökkäys, joka sai aikaan sisäänmurron ja jonkin verran sekaannusta. Irtautuminen suoritettiin ennalta suunnitellulla tavalla vihollisen pakottamatta. Vakavaa oli jo tässä vaiheessa huomata IV P:n heikko taisteluarvo, osa sen miehistä lähti suin päin pakenemaan, jolloin komentaja joutui ilmoittamaan pataljoonansa taisteluarvon kyseenalaiseksi. Tämän pataljoonan osalta vaikeudet jatkuivat loppuun saakka, vaikka niitä eräillä toimenpiteillä yritettiin rajoittaa.⁸⁷

Uudessa viivytyksasemassa Karhumäen – Malun tasalla oli ryhmitys seuraava: Sara-vaaran lohkolla II/21.Pr, oikealla Karhumäen lohkolla III/JR 33 sekä sen vasemmalla puolella niin sanotun Nuolentien suunnassa III/21.Pr. Nämä molemmat pataljoonat olivat JR 33 komentajan johdossa. Reservit: I/JR 33 Nuolen tienhaaran maastossa lähinnä Karhumäen lohkon suuntaan, II/JR 33 Tsopinassa ja IV/21.Pr noin kuuden kilometrin päässä Tsopinasta länteen. Armeijakunnan reservinä toimi I/21.Pr ja jääkärikomppania. Prikaatin omien patteristojen lisäksi käytössä oli Rask.Psto 4 ja KevPsto 11:n tuli. Ensimmäisessä viivytyksasemassa taisteltiin 21.-24.6. Venäläisjou-

kot seurasi aluksi varovasti pääasemasta irtautuneita joukkoja. Viivytyksasemassa hyökkäykset alkoivat Karhumäen lohkolle jo 21.6., muualla pääosin 22.6.⁸⁸ Vansjärven – Karhumäen taistelut ja ryhmitys on esitetty liitteessä 15.

Karhumäen kaupungin alueelle tilanne kehittyi vakavaksi 23.6., jolloin vihollinen sai ilmavoimien tukemana sisäänmurron Parantolanmäen alueella. Tilanteen vakauttamiseksi JR 33:n komentaja sai luvan käyttää reservinä olevaa I/JR 33:a. Tästä huolimatta Karhumäen tilanne huononi jatkuvasti, mutta se ei toisaalta uhannut vakavammin koko prikaatin viivytystä, koska asemista oli muutenkin päätetty luopua. Viivytyksen onnistumisen kannalta tärkeämpi oli Malun suunta. Sen suunnassa alkoi venäläisten voimakkaampi hyökkäys 23.6. kello 21. Saravaaran lohkoa puolustavaa II/21.Pr:n viivytyksasemaa vastaan aiheuttaen sivustahyökkäyksellä murron, jolloin sinne suunnattiin vastahyökkäykseen osia IV/21.Pr:sta ja yksi pioneerijoukkue. Tilanne palautettiin aamuun mennessä. Myös Nuolen tien suunnassa III/21.Pr torjui kaikki hyökkäykset.⁸⁹

Käskey viivytyksen jatkamisesta annettiin II AK:n taholta 24.6. kello 01.10. Sen tuli alkaa heti suunnitelmien mukaisesti ja 21.Pr alistetaan sen ajaksi 1.D:n komentajalle.⁹⁰ Jatkossa prikaatin tuli 1.D:n käskystä vetäytyä Savastilan vesistölinjalle, jossa piti ryhmittä viivytyksasemaan. Vetäytymisvaihe onnistui suunnitellusti. Karhumäen suunnan joukot irtautuivat 24.6. kello 09.00 ja Malun suunnan joukot kello 10.00. Välialueen taistelut olivat pataljoonien suorittamia omien tieuriensa suunnassa. Vakavin yhteenotto tapahtui I/21.Pr:n asemia vastaan Kumsjärven kannaksella 27.6. aamulla. Hyökkäystä tukivat myös ilmavoimat. Tilanne muuttui iltapäivällä kriittiseksi, kun vihollinen pääsi kiertämään pataljoonan selustaan. Tilanne kuitenkin vakautettiin pataljoonan omin voimin, vaikka prikaatin komentajan lähettämä III P:n vahvennettu komppania oli jo matkalla. Pataljoona irtautui 27.6. kello 24.00 Savastilan vesistölinjalle (ks. liite 16).

Kesä-heinäkuun vaihteessa oli rintamavastuu siirtynyt 21. Prikaatille Porajärven tien suunnassa, 1.D irrotettiin muualle. Samassa yhteydessä prikaatia vahvennettiin runsaalla kahdella patteristolla ja RajaJP 5:llä. Toisaalta myös JR 33:n alustus prikaatille päättyi. Heinäkuun 5. päivänä 21.Pr oli puolustuksessa Savastilan vesistölinjalla suojaten oikeaan sivustansa Lintujärveltä tulevan ajokelpoisen tieuran suunnasta Os. Kärkkäisellä. Ryhmitys: varsinaisella pääpuolustuslinjalla toimi aluksi IV/21.Pr, sen takana vastaanottoasemissa III/21.Pr, oikealla etelässä I/21.Pr ja Lintujärven tien

suunnassa vahvennettu RajaJP 5. Reservinä toimi II/21.Pr irtaannuttuaan Juustjärveltä. Armeijakunnan komentajan käskystä jouduttiin IV P siirtämään järvikannakselta 3.7. vasemmalle Kuutamalahden suuntaan. Sen tilalle ryhmittyi II/21.Pr. Prikaatin komentaja itse piti vaihtoa tarpeettomana, sillä heikoksi osoittautuneelle pataljoonalle olisi jonkin verran varustettu kapea järvikannaskin sopinut.⁹¹

Taistelut Savastilan linjalla alkoivat 5.7. aamupäivällä. Neuvostojoukot hyökkäsivät parin päivän aikana useita kertoja päätien kapeikkoa puolustavaa II/21.Pr:a vastaan onnistumatta murtamaan sen puolustusta. Myöskään etelämpänä taistelevan I/21.Pr:n puolustusta ei pystytty murtamaan. Heinäkuun 4. päivänä oli oma tiedustelu todennut vahvan jotoksen johtavan Laubaltejärven – Valasmon väliltä länteen. Vihollinen yritti kiertää erämaa-alueen kautta prikaatin selustaan. Tällöin prikaatin komentaja antoi RajaJP 5:n komentajalle käskyn suojata prikaatin selusta etelän suunnasta. Pataljoonan toimenpitein vihollisen kiertoyritys saatiin torjuttua sille suurin tappioin. RajaJP 5 ryhmitettiin vaiheen päätyttyä Lintujärven suuntaan I P:n tasalle. Pian edellisten tapahtumien jälkeen 6.-7.7. partiot havaitsivat jälleen Laubaltejärven eteläpuolella vahvan jotoksen. Prikaatin komentaja määräsi Os. Kärkkäisellä vahvennetun RajaJP 5:n siirtymään Valasmoon ja suojaamaan jälleen prikaatin oikea sivusta. Pataljoona joutui tässä tehtävässä 8.7. ankaraan taisteluun vahvan vihollisosaston kanssa, jolloin suomalaiset joutuivat vetäytymään Pälvijärven kylään. Venäläispartiot laajensivat toimintaansa Porajärvi – Suojärvi tielle, jolloin sen liikennöinti jouduttiin lopettamaan ja 21.Pr:n huoltokuljetukset suunnattiin Porajärvi – Ilomantsi tielle. Myös Savastilasta Porajärvelle johtavan tien koillispuolella havaittiin vihollisen liikehdintää. Prikaatin komentaja käski Kuutamalahdessa olleen IV P:n ja prikaatin jääkärikomppanian suojaamaan yhtymän taistelua tästä suunnasta (ks. liite 17). Näiden toimenpiteiden seurauksena 21.Pr oli illalla 8.7. puolustuksessa Pälvijärvellä, Laubaltejärven – Savastilan linjalla ja Kuutamalahdessa.⁹²

Samana päivänä antoi II AK:n komentaja käskyn, jonka mukaan prikaati siirtyi Porajärvelle aiemman esikäskyn mukaisesti. Prikaati irtautui seuraavan yön aikana Savastilanjärven asemastaan ja siirtyi Porajärvelle.⁹³ Ryhmitys: etelään Suojärven suuntaan johtavalle tielle ryhmittyi I/21.Pr ja RajaJP 5 tukenaan KevPsto 21, Porajärven kylän maastossa III P tukenaan Rask.Psto 41, vasemmalla siivellä Kuutamalahdessa edelleen IV P ja reservinä II P Porajärven länsipuolella. Valasmon ja Porajärven suuntien yhteispatteristona oli lisäksi III/KTR 5 (ks. liite 18). Porajärven vesistölinja oli sellaisenaan melko hyvä este ja suhteellisen pienin voimin puolustettavissa,

mutta avoinna olleiden sivustojen vuoksi sitä oli hankala pitää. Taistelutapahtumat uudella linjalla alkoivat 10.7. aamulla venäläisten valmistellessa hyökkäystä I/21.Pr:n suunnalla. Se suoritettiin lautoilla ja polkusiltaa pitkin. Järven ylittänyt osasto hyökkäsi seuraavana päivänä Kostamuksen tien suunnassa ollutta I P:n komppaniaa vastaan. Hyökkäys torjuttiin ja prikaatin komentajan käskystä pataljoona hyökkäsi Pälvijärven länsipuolella venäläisten huoltopolkua vastaan, jolloin vihollisen hyökkäysyritykset pysähtyivät. Venäläisten 289.D oli yrittänyt saartaa etelän kautta 21.Pr:n puolustuksen.⁹⁴

Syntyneen saarrostusuhan vuoksi II AK oikeutti eversti Ekmanin 11.7. puolenpäivän aikaan vetämään prikaatin oikean siiven (I P + RajaJP 5) Nurmasjärven – Kinasjärven – Suunujoen tasalle. Se toteutettiin 12.–13.7. yön kuluessa. Neuvostojoukkojen aktiivisuus kuitenkin lisääntyi myös Valasmon suunnalla. Tykistö tuli kiihtyi, mm. maantiesillan maastoon ammuttiin lyhyessä ajassa noin 3500 kranaattia. Keskilohkoa puolustanut III/21.Pr vedettiin prikaatin reserviksi Hingervaaran itäpuolelle, keskustan puolustuksesta vastaisi tämän jälkeen II P. Suojärven tien suunnalla toiminut I P siirrettiin samaan aikaan vanhan rajan pintaan Megrijärvelle. Neuvostojoukot ylittivät Suunujoen 13.7. yöllä savutuksen ja tykistövalmistelun turvin, mutta eivät jatkaneet joen länsirantaa pidemmälle.

Heinäkuun puoliväliin asti jatkuneissa taisteluissa venäläiset tekivät useita hyökkäysyrityksiä prikaatin pataljoonien puolustusasemia vastaan, myös prikaatin vasemman sivustan suunnasta, mutta ne torjuttiin osin prikaatin komentajan käskemien vastahyökkäysten avulla. Kuun puolivälissä RajaJP 5 jouduttiin luovuttamaan 1.D:lle Tolvajärven suunnalle, jolloin II P:n lohkoa laajennettiin entiselle RajaJP 5:n lohkolle. Pataljoonan luovutus osui huonoon aikaan, sillä 16.7. kello 19.00 vihollinen aloitti ainakin rykmentin voimin hyökkäyksen Porajärveltä Hingervaaran ja Kuutamalahden suuntaan. Paikallisia murtoja aiheutui, mutta vastaiskuin prikaati löi ne takaisin Hingervaaran suunnassa, sen sijaan Kuutamalahden suunnassa IV P:n puolustus murtui 16.-17.7 puolenyön aikaan. Tällöin eversti Ekman määräsi II P ja IV P:n vetäytymään Megrijärvelle uusiin puolustusasemiin. Pataljoonat irtautuivat puolen yön jälkeen.⁹⁵

Hyökkäykseen liittyi saartoliike, joka teki 21.Pr:n aseman iltayöstä 16.7. hyvin vaikeaksi. Porajärven eteläpuolitse eteni vahvoja osastoja Porajärvi – Hingervaara tien suunnassa. Kolmeen osastoon jakautuneena ne pyrkivät tielle. Tie katkesikin Megrijärvellä ja Korkeavaarassa. Prikaatin komentajan todettua selustayhteyksien katken-

neen, hän määräsi RajaJP 5:n osilla vahvennetun I P:n avaamaan tien. Se saatiin auki, mutta välittömästi todettiin tien katkenneen myös Korkeavaarassa. Sekin saatiin kuitenkin I P:n vastahyökkäyksellä jollain lailla auki, jotta 1.D:lle lähetettävä RajaJP 5:kin pääsi sen läpi jatkamaan uuteen tehtäväänsä. Neuvostojoukot vetäytyivät kuitenkin vain kilometrin päähän etelään erälle varustamalleen kukkulalle, josta ne voivat pitää tietä tulen alla. Prikaati oli siis käytännössä saarroksissa ja koko päivän 17.7. käytiin tien ja kukkulan välillä kiivaita taisteluita suomalaisten yrittäessä tuhota vihollisrykmenttiä ja venäläisten yrittäessä katkaista tietä uudelleen. Ratkaisua ei syntynyt. Tällä välin II ja IV P vetäytyivät Megrijärven tasalle ja ryhmittäytyivät 17.7 puolen päivän aikaan puolustukseen vesistölinjan taakse.⁹⁶

Kun armeijakunnan johdolle selvisi, ettei eversti Ekman käytettävissä olleilla voimillaan kyennyt lyömään Korkeavaaran maastoon edennyttä JR 1046:ta, kenraalimajuri Mäkinen oikeutti 17.7. illansuussa prikaatin vetäytymään Liusvaaran vesistölinjan länsipuolelle. Eversti Ekman määräsi II ja III P:n siirtymään Liusvaaraan, I P prikaatin reserviksi Ontrovaaraan ja IV P kauemmaksi länteen Saarijärven maastoon. Vetäytyminen toteutettiin seuraavana päivänä voimakkaan tykistötulen ja savuverhon suojissa Korkeavaaran ohi. Ankarasti taistellen läpimurto onnistui ja prikaati selvisi saarroksista uuteen asemaan Liusvaaraan. Ryhmitys: etulinjaan oikealle II P, vasemmalle III P, I P Ontrovaaran pohjoispuolelle ja IV P Saarijärven eteläpuolelle reserviksi. Tykistö oli porrastettu patteristoittain päätien varteen.⁹⁷

Uudella linjalla taistelut olivat aluksi vähäisiä. Prikaatin partiot havaitsivat kuitenkin 20.7. aamulla vahvan vihollisosaston etenevän tien pohjoispuolella kohti selustaa. Eversti Ekman siirsi I P:n Jylmäkönkankaan eteläpuolelle ja muutti jonkin verran tykistön ryhmitystä. Samana iltana sai I P kosketuksen viholliseen ja joutui kiivaaseen taisteluun. Seuranneissa taisteluissa 20.-21.7. venäläinen JR 1048 murtautui I P:n asemien läpi törmäten osillaan myös KevPsto 21:n tuliasemiin ja katkaisi prikaatin ainoan selustayhteyden. Prikaatin päävoimat olivat siis jo toisen kerran lyhyen ajan sisällä saarroksissa. Venäläiset aloittivat myös rintamahyökkäyksen ja murtautuivat Liusvaaran kylässä III P:n puolustuksen läpi, eikä II P:n suorittama vastahyökkäykään onnistunut. Prikaatin komentaja yritti seuraavaksi selvittää tilanteen käskemällä reservissä olevan IV P Liusvaaraan. Sen päästyä perille venäläiset katkaisivat tien sen takaa. Prikaatin komentaja käski nyt III P:n viivytystä Liusvaarasta katkaisukohtaan ja muiden pataljoonien lyödä siellä oleva vihollinen.

Uusi vihollistieto kertoi noin pataljoonan suuruisen osaston etenevän Kuolismaan pohjoispuolella olevaa Lehmivaaraa kohti. Tämä pakotti eversti Ekmanin irrottamaan joukkonsa taistelusta ja suuntaamaan ne katkaisukohtan ohi tien eteläpuolitse vievää polkua länteen. Samalla IV P sai käskyn marssia nopeasti Lehmivaaraan, jossa ennestään oli vain yksi joukkue. Muiden osalta II P sai käskyn marssia Karsikkojärvelle ja ryhmittyä vastaanottoasemiin, III P:n oli marssittava Kuolismaalle sekä I P:n viivytettävä Kuolismaan tien suunnassa. Kev.Psto 21 siirtyi tuliasemiin Haukilammen maastoon. Iltapäivän kuluessa prikaatin joukot vetäytyivät katkaisukohtan ohi. Raskas kalusto juuttui kuitenkin kiinni ja se oli jätettävä. Tällöin menetettiin mm. Rask.Psto 41:n tykit. Heinäkuun 21. päivän iltana prikaatin joukot vetäytyivät Kuolismaan alueelle, jossa prikaatin komentaja ryhmitti ne tasalle: Kyläjärvi – Itkojärvi – Karhupää – Varpajärvi – Hankalampi. Saarroitusvaara oli kuitenkin jatkuvasti olemassa.⁹⁸ Prikaatin taistelut ja ryhmitys on esitetty liitteessä 19.

Seuraavien päivien aikana prikaatin komentaja joutui vielä suorittamaan useita ryhmittymismuutoksia käyttäen siihen myös jalkamiehiksi joutuneita Rask.Psto 41:n miehiä. Heinäkuun 25. päivään mennessä prikaati oli ryhmittynyt linjalle: Koitajoki – Kitsanlampi – Luovejärvi – Ilajanjärvi – Ilajansuo. Neuvostoliiton 176. ja 289. Divisioonien hyökkäykset jatkuivat uhaten jo Ilomantsin tiesolmua, jolloin Ilomantsin suuntaan muodostettiin kenraalimajuri E Raappanan johtoon voimaryhmä, johon 21.Pr:kin liitettiin. Tämä tilapäinen ryhmä osin tuhosi ja löi Ilomantsiin edenneet neuvostodivisioonat takaisin itään. Kenraalimajuri Raappana otti rintamavastuun 26.7. Hän johti näitä sotatoimia lujalla kädellä varsin yksityiskohtaisesti joukkojen käytöstä päättäen.

Raappana päätti saartaa Ilomantsiin tunkeutuneet neuvostodivisioonat kaksipuoleisella saarroituksella. Päätös oli suomalaisten omaksuman taktiikan mukainen. Sen onnistuminen oli kuitenkin aikamoista uhkapeliä, sillä voimasuhteet olivat suomalaisille epäedulliset. Raappanalla oli parhaimmillaan vain runsaan divisioonan verran joukkoja ja niistäkin erityisesti 21.Pr erittäin kulunut ja väsynyt.⁹⁹ Neuvostojoukot saivat jatkuvasti täydennystä. Niitä oli alun perin parin tutun divisioonan verran, myöhemmin ne saivat vahvennukseksi kolme merijalkaväkikiprikaatia.¹⁰⁰

Sillä aikaa kun Raappanan joukkoja keskitettiin Ilomantsiin Viipurinlahdelta ja Rukajärveltä, joutui alueella jo ollut 21.Pr ponnistamaan voimansa äärimmilleen estääkseen Ilomantsin menetyksen. Koitajoelta oli irtaannuttava 26.7. ja seuraavaksi eversti Ekmanin oli annettava vielä lupa vetäytyä Konnukan – Sysmäjärven kannakselle.

Lopulta ryhmitys ulotettiin saarroitusvaaran vuoksi vielä etelään Ala-Vieksijärvelle saakka.¹⁰¹

Ryhmä Raappana sai hyökkäysvalmistelunsa suoritetuksi heinäkuun loppuun mennessä. Raappanan suunnitelman mukaan neuvostodivisioonat oli eristettävä selustayhteyksistään ja tuhottava perättäin, ensin Ilomantsin – Kuolismaan tien suunnassa edennyt 289.D ja sen jälkeen tien pohjoispuolella edennyt 176.D, tavoitteena Salmijärven - Saarijärven – Ylä-Vuottojärven tasa.¹⁰² Ryhmä Raappanan sotatoimien tarkastelu ei sinänsä tuo mitään uutta näkökulmaa ajatellen prikaatin käyttöä, mutta kokonaisuuden vuoksi ne esitetään tässä lyhyesti.

Prikaati muodosti saartavien ”pihtien” eteläpuoleisen, lännestä itään hyökkäävän osan. Tällöin oli huomioitava ensinnäkin se, että rintamasuunnassa taisteltiin aktiivisesti. Toisaalta samaan aikaan oli osillaan pyrittävä etelän kautta suoritettavilla koukkauksilla katkaisemaan neuvostodivisioonien selustayhteydet. Tämä toiminta tuli lisäksi niveltää yhteen pohjoispuolella etenevien yläpuolisten ”pihtien” kanssa. Prikaati aloitti hyökkäyksensä 31.7. kello 21.30. Rintamavastuussa ollut III P hyökkäsi tien suunnassa tykistön tukemana. Tällä välin I ja IV P soluttautuivat ilman tulivalmistelua Konnukan eteläpuolelle jääneestä aukosta ja pääsivät aamun kuluessa tielle Leppävaara – Leppäkoski. Tiellä ollut tavoite varmistettiin pataljoonilla itään ja länteen. Hyökkäyksen jatkamista varten prikaatin komentaja käski reservinään toimineen II P:n hyökätä ja katkaista tie Teppanan maastossa. Tämä hyökkäys epäonnistui ja pataljoona joutui vetäytymään. Ilomantsin mottitaistelut kesällä 1944 on esitetty liitteessä 20.

Painopisteessä I ja IV P:n alueella jatkui 1.8. kovat taistelut. Ne olivat kiivaita suomalaisten joutuessa välillä vetäytymään Tolvilan tasalle. Pohjoisesta hyökänneen JP 6:n avulla prikaatin etulinja saatiin työnnettyä 4.8. alkaen Koitajoelta Leppävaaran etelä- ja länsipuolitse Kuolismaantielle ja edelleen Luovajärven pohjoispäähän.¹⁰³ Samaan aikaan pohjoispuolella Ryhmä Raappanan muut osat saartoivat 176.D:n. Havaittuaan divisiooniensa joutuneen vaikeuksiin aloitti Karjalan rintaman johto niiden avustamisen. Saarretuille joukoille pudotettiin tarvikkeita ja alueelle suunnattiin lisävoimia. Seuraavien päivien aikana prikaati pyrki jatkuvilla ryhmitysmuutoksilla ja hyökkäyksillä pitämään vihollisen selustayhteydet katkaistuina, estämään vihollista saamasta täydennystä ja torjumaan idästä suunnatut lisävoimien hyökkäykset.¹⁰⁴

Prikaati taisteli jälleen kestävykensä ääri rajoilla ja kenraalimajuri Raappana vahvensikin sitä 4.8. kuluessa JP 6:lla ja II/JR 33:lla.¹⁰⁵ Vaihtelevien ja aktiivisten taisteluvaiheiden jälkeen ryhmän komentaja keskeytti hyökkäykset itään 5.8. ja joukot ryhmityivät puolustukseen.¹⁰⁶ Jo seuraavana päivänä 6.8. saivat joukot kokea neuvostojoukkojen vahvennukseksi saapuneiden merijalkaväkiprikaatien voiman. Hyökkäykset ja vastahyökkäykset aaltoilivat, mutta lopputuloksena prikaatin rintama muodostui linjalle Ala-Vieksijärvi – Konnukka – Koitajoki – Leppäkoski – Tolvila – Luovejärvi. Tälle tasalle asemat jäivät välirauhan voimaantuloon saakka.¹⁰⁷

Prikaateilla ei ollut omaa ilmatorjuntavoimaa. Ryhmä Raappanan kuljetusyhteydet Ilomantsissa olivat kuitenkin niin selvästi Kallioniemen lossin ja Oinaansalmen sillan varassa, että niiden suojaamiseksi sitä saatiin. Tilapäisesti muodostettu kolmen kevyen ilmatorjuntapatterin vahvuinen ilmatorjuntapatteristo alistettiin Raappanalle elokuun alkupäivinä.¹⁰⁸

Ryhmän taistelusuunnitelma onnistui pääosiltaan ja oli suomalaisille selkeä voitto. Ryhmän tavoitetta Salmijärven – Saarijärven – Ylä-Vuottojärven alueella ei täysin saavutettu, mutta tällaisenaankin voitto oli selkeä, ja Ilomantsia uhannut vihollinen tuli torjutuksi. Neuvostodivisioonat menettivät raskaan kalustonsa sekä kärsivät raskaita tappioita. Pääosa elävästä voimasta kuitenkin pelastui. Tappioutilastot ovat jälleen ristiriitaisia. Suomalaisten arvion mukaan neuvostojoukkojen henkilöstön tappiot olivat kaikkiaan noin 5500-7500 miestä.¹⁰⁹ Tuorein venäläislähde myöntää kuitenkin vain noin 5000 miehen tappiot.¹¹⁰

3.6 Johtopäätökset

Joukkojen uudelleenjärjestely, joka aloitettiin syksyllä 1941, jäi kesken. Divisioonien uudelleenorganisointi prikaateiksi ei toteutunut, muutamaa divisioonaa lukuun ottamatta. Osa niistäkin peruutettiin. Kun vuonna 1943 prikaatien perustamista jatkettiin, ne muodostettiin jo aiemmin lakkautettujen divisioonien osista ja erillispataljoonista. Niinpä voidaan todeta, että yhtymien lukumäärä lisääntyi korvaten osin divisioonien aiempaa heikentämistä ja helpottaen joukkojen johtamista kesän 1944 taisteluissa.

Prikaatien tapahtumahistoria on kovin erilainen. Ne joutuivat toimimaan hyvin toisistaan poikkeavissa maastoissa, erilaisissa vihollistilanteissa ja ennen kaikkea taiste-

lemaan ajallisesti hyvin eri tavalla. Tasapuolisuudesta ei voida puhuakaan, mutta näinhän sodassa yleensä käykin. Rauhallisimmalla rintamaosalla toimi 19.Pr. Se jatkoi puolustustaan jo rykmenttinä tutuksi tulleella Tapparin lohkolla. Vetäytymisreitit VT-asemaan ja sen varustukset olivat tulleet tutuiksi jo asemasotavaiheen aikana, jolloin linjalla oli vuorollaan oltu varustelutöissä. Myös vihollisen toiminta lohkolla oli vaisua, toisin kuin talvisodassa. Prikaati toimi kesällä 1944 pääasiassa kolmipataljoonaisena, mutta komentajansa johdossa suoraan AK:n alaisena. Helpossa tehtävässään prikaati onnistui, kuten siltä nuorennettuna yhteen kasvaneena joukkona odotettiin. Vihollinen ei koetellut kunnolla sen taistelukykyä Taipaleen lohkolla, jossa talvisodassa oli ollut puolustuksessa kolmirykmenttinen divisioona.

Kannaksen rintamalle suurhyökkäyksen alettua pohjoisempaa siirrettyjen prikaatien tapahtumahistoria on jo erilainen. Ensimmäiseksi Kannakselle kesäkuun puolivälissä ennättänyt 3.Pr joutui pataljoonittain suoraan taisteluihin VT-linjalle murtojen tukkimiseksi. Summan tasalta lähtien sitä käytettiin kootusti komentajansa johdolla, tosin vasemmanpuoleiselle naapuridivisioonalle alistettuna. Odotusarvoltaan hyvä, pääosin varusmiespohjainen prikaati selvisi hyvin Viipurin pohjoispuolen VKT-linjan taisteluissa suojaten loppuvaiheessa Tali – Ihantalan suurtaisteluja käyvän suomalaisosaston oikean sivustan.

Viipurin puolustajaksi joutunut 20.Pr oli onnettomien yhteensattumien, viivyttelyjen ja olosuhteiden uhri. Se ehti puolustusalueelleen aivan liian myöhään ja ampumatarvikeluolto epäonnistui pahoin. Se oli tehtävänsä nähden liian heikko, talvisodassa Viipuria oli puolustanut divisioona.¹¹¹ Sen asemat olivat lähes varustamattomia, kaupunkitaistelua ei korvesta tulleena osattu ja selän takana oli vesistölinja. Viipurin tapahtumista on paljon kirjoitettu ja sen menettäminen on aiheuttanut paljon jälkipeliä. On esitetty jopa sellaisia mielipiteitä, ettei Viipuria olisi tullutkaan puolustaa, vaan asemat olisi jo alun perin pitänyt siirtää Kivisillansalmen taakse. Tällöin ei kuitenkaan ymmärretä sen aikaista tilannetta. Puhtaasti operatiiviselta kannalta ajatellen Viipurin länsipuoleinen vesistölinja oli kieltämättä maastollisesti edullinen. Viipuri oli kuitenkin Suomen toiseksi suurin kaupunki ja sen tunnearvo historiallisena idän vartiona oli suuri. Suomalaisille ja erityisesti karjalaisille olisi ollut erittäin vaikea perustella miksi Viipuria ei olisi puolustettu. Olihan se vaivoin onnistuttu pitämään talvisodassakin.

Päätöstä Viipurin puolustamisesta on siis pidettävä oikeana, vaikka siinä ei onnistuttakaan. Kuinka moni sitä paitsi ajatteli, että se yleensäkin tullaan rauhanteossa

menettämään? On oikeastaan surkuhupaisaa, että ehkä sittenkin paras vaihtoehto toteutui. Kansalle näytettiin, että Viipuria puolustettiin. Vaikka kaupunki menetettiin ylivoiman edessä, niin puolustus kuitenkin vakiinnutettiin vesistölinjalle. Koska Viipurissa ei juuri asutuskeskustaisteluja suoritettu, kaupunki säilyi pahemmilta vaurioilta ja on tänä päivänäkin pääosin entisessä asussaan.

Sinänsä prikaati toimi koossa ja komentajansa johdossa, johtajien toiminnoissa vain oli paljon toivomisen varaa. Näkemättä jäi, miten tämä odotusarvoltaan ehkä muita heikompi prikaati olisi tavanomaisemmassa metsämaastossa taistellut, sillä loppuvaiheen lyhyessä taisteluvaiheessa Tolvajärvellä prikaatia ei kunnolla koeteltu.

Laatokan pohjoispuolella taistelleet prikaatit suorittivat pitkän ja raskaan vetäytymistäipaleen. Laatokan rantatien suunnassa Aunuksen päävastarinta-asemasta lähtien U-asemaan viivytännyt 15.Pr, oli koko vaiheen ajan 5.D:lle alistettuna. Tämä aiheutti sen, että kapealla, ainoaan tiehen tukeutuvalla viivytysalueella joukot ja alistussuhteet menivät usein pahasti sekaisin. Prikaatin komentaja saattoi vain harvoin johtaa joukkoaan, kuten organisaation tekijä oli ajatellut. Kun lisäksi Tuuloksen maihinnousu häiritsi pahasti viivytyksen suoritusta, voidaan sanoa 15.Pr:n viivytysvaiheen olleen kaikkein sekavimman. Odotusarvoonsa nähden tämä perustamisajankohtanaan heterogeeninen joukko selviytyi kuitenkin 5.D:n kanssa vaikeasta tehtävästään.

Maaselän kannakselta Ilomantsiin viivytännyt 21.Pr oli ehkä kaikkein vaikeimman osuuden suorittanut prikaati. Se sai kyllä pääosin toimia komentajansa johdolla koossa, osin melkoisesti vahvennettunakin, mutta viivytetty matka oli pisin. Lisäksi prikaati joutui vielä Ilomantsin motin taisteluihin. Laajan korpialueen takia saarroitusvaara oli jatkuva ja sitä myös esiintyi. Harvojen tieurien takia raskaan kaluston liikuttelu oli näihin sidottu. Prikaati joutuikin Liusvaaran vaiheessa kahteen otteeseen saarroksiin. Se kuitenkin selvisi niistä vain osan raskaasta kalustostaan menettäen. Kuten oli voitu odottaa, prikaatin neljännen sotilasrikoksista tuomittujen muodostaman pataljoonan taisteluarvo oli heikko. Sen liittäminen näin tärkeää tehtävää suorittavaan prikaatiin oli virhe, joukkoon pitää voida luottaa. Huomio kiinnittyy erityisesti prikaatin komentajan lisäksi I P:n komentajan majuri S O Lindgrenin tehokkaaseen johtamiseen. Tämä eräistä tunnetuista tapahtumista surullistakin kuuluisuutta saanut upseeri oli ilmeisen pätevä ja tehokas pataljoonan komentaja.^{112 113} Prikaatin osana oli vielä joutua Ilo-

mantsin lopputilanteen selvittämiseen. Sekin osuus oli raskas, sillä prikaati joutui lähes yksin vastaamaan alueen puolustuksesta, kunnes Ryhmä Raappanan joukot

saatiin koottua. Vastahyökkäykset alkoivat vain vajaan kolmen vuorokauden levon jälkeen, joten voidaan todeta prikaatin joutuneen todella koville muutenkin pitkän viivytystaipaleensa jälkeen.

Prikaatien erilaisista taisteluvaiheista huolimatta voidaan prikaatien käytöstä joitain vertailuja tehdä. Tarkastelussa tulee kuitenkin ottaa huomioon eräiden prikaatien ajoittainen alistaminen naapuridivisioonalle. Lisäksi 20.Pr:n toiminnassa täytyy huomioida sen poikkeuksellinen tehtävä Viipurin puolustuksessa. Asutuskeskustaistelussa korostuu ennen kaikkea yksilön ja ryhmän toiminta ja kyvykkyys. Koko yhtymän toimintaa ja käyttöä on sen sijaan huomattavan vaikea arvioida. Taistelussa rakennetulla alueella taistelun onnistuminen ja epäonnistuminen on yleensä riippuvainen huomattavasti enemmän miehistöstä, ryhmänjohtajista ja joukkueenjohtajista kuin ylemmistä johtajista ja organisaatiosta. Komentajien kyvyttömyys alaistensa riittävän etupainoiseen tukemiseen heikensi näiden suorituskykyä.

Parhaiten prikaatin käytön arviointiin soveltuu Laatokan pohjoispuolelta 21. Prikaati ja Kannakselta 3. Prikaati. Ne kykenivät toimimaan parhaiten yhtymänä ja ne taistelivat perinteisen suomalaisen sodankäynnin tapaan. Tällaiseen prikaatin kokoonpanon voidaan olettaa suunnitellunkin. Lisäksi näistä saadaan esimerkki sekä perinteisestä Kannaksen torjuntataistelusta, että Laatokan pohjoispuolisesta viivytyksestä. Talvisodan kokemusten perusteellahan juuri Laatokan pohjoispuolelle divisioonaa ei enää pidetty parhaana ratkaisuna, joten oletettavasti prikaati lunastaisi asemansa juuri siellä.

4 PRIKAATIENTEN KÄYTTÖ

4.1 Vihollinen

Neuvostoliitossa oli talvisodan kokemusten perusteella aloitettu uudelleenjärjestely, joka jatkui saksalaisten sotatoimista saatujen kokemusten perusteella. Uudistuksen lopputuloksena oli vuoden 1944 iskuvoimainen mekanisoitu Puna-armeija, jossa suuret ihmismassat oli korvattu koneilla ja aseilla. Neuvostotykkien tehoa oli kohotettu ottamalla käyttöön järeämpiä tykkeitä ja organisoimalla tykkien uudestaan. Jalkaväkidiivisioonissa tykkirykmentti oli vaihtunut 52-putkiseksi tykkiprikaatiksi.¹¹⁴ Vastustajan linnoitettujen asemien murtamiseksi oli kehitetty läpimurtopanssariykmenttejä, joihin kuului 21 raskasta panssarivaunua. Keskiraskaista panssarivaunuista koottiin 21 panssarivaunua käsittäviä panssariykmenttejä keväällä 1944. Menestyksen hyväksikäyttämiseen Neuvostoliitto kehitti 65 panssarivaunua käsittäviä panssariprikaateja, joita oli tarkoitus käyttää jalkaväkidiivisioonien vahvennuksena painopistesuunnassa. Lisäksi jalkaväen liikkuvaksi tulitueksi kehitettiin rynnäkötykkirykmenttejä. Järjestettäessä Puna-armeijaa uudelleen perustettiin myös mekanisoituja prikaateja, joita alistettiin armeijan komentajille liikkuvaksi reserviksi.

Kun Neuvostoliiton joukot alkukesällä 1944 ryhtyivät hyökkäykseen Suomen vastaisilla rintamilla, joutuivat suomalaiset siis tekemisiin monin tavoin uudelleen järjestelyn Puna-armeijan kanssa. Kesällä 1944 neuvostoliittolaisen divisioiden vahvuus oli noin 6 500 miestä ja Kaartindivisioiden vahvuus 10 500 miestä. Divisioiden kokoonpanoon kuului kolme jalkaväkirykmenttiä, moottoroitu tiedustelukomppania, tykkiprikaati, erillinen panssarintorjuntatykkipatteristo, pioneeripataljoona ja erilaisia esikunta- ja huoltoelimiä sekä poliittinen upseeri apulaisineen. Pataljooniin kuului noin 300 ja komppanioihin noin 60 miestä. Komppaniamat olivat erittäin tulivoimaisia, koska ne oli pääosin aseistettu konepistoolein, pikakiväärein ja kevyin kranaatinheitimin.¹¹⁵

Verrattaessa pelkän venäläisen jalkaväkidiivisioonin miesvahvuutta (6500) suomalaisen prikaatin vahvuuteen (7900), niin vanhaa ”yhden suhde kolmeen” laskukaavaa hyväksikäyttäen voitaisiin olettaa prikaatin kykenevän torjumaan vähintään kolmen divisioiden hyökkäyksen. Tämä ei kuitenkaan päde huonosti valmistettujen asemien kohdalla. Toisaalta kesällä hyökänneet armeijakunnat olivat selvästi voimakkaampia kuin kolmen divisioiden miesvahvuus antaa ymmärtää. Mieskohtaisen tulivoiman

kasvu ja suuri vahvennuksien määrä auttoivat pienennettyjä ja kevennettyjä neuvostodivisioonia nopeaan läpimurtoon ja suuren etenemisnopeuden saavuttamiseen.

Karjalan kannaksella kesäkuussa alkaneeseen Neuvostoliiton suurhyökkäykseen osallistui 21. Armeija ja 23. Armeija. Hyökkäyksen alkaessa Kannaksella toimi suurimmillaan noin 270 000 miestä käsittänyt maavoimien voimaryhmä, jota tukivat ilma-voimien ja laivaston yksiköt. Toisin kuin talvisodassa nyt Neuvostoliitto oli muodostanut selkeän painopisteen Länsi-kannakselle. Ensimmäisenä hyökänneen 21. Armeijan tehtävänä oli murtaa VT-asema ja jatkaa hyökkäystä kohti talvisodan Mannerheim-linjaa painopistesuuntana Summa. Tätä linjaahan ei oltu jatkosodassa suunniteltu käytettävän eikä sitä oltu uudelleen rakennettu. Heti 21. Armeijan joukkojen murrettua suomalaisten pääasema, tuli 23. Armeijan murtaa VT-asema omassa hyökkäyssuunnassaan Siiranmäessä ja jatkaa pohjoiseen Valkjärvelle ja sieltä edelleen Vuokselle.¹¹⁶ Neuvostoliiton hyökkäyksen painopiste VKT-asemassa näkyi liitteessä 20 ja U-asemassa liitteessä 21.

3. Prikaatin suunta

Prikaatin saavuttua Kannakselle se joutui heti pataljoonittain taisteluun. Prikaati joutui koviin taisteluihin pataljoonillaan eri alueilla 108. ja 109.AK:n kärkidivisioonien joukkojen kanssa. Summassa 18.6. prikaatin vastualueelle suuntautui 97.AK:n joukkoja, joiden tavoitteena oli Säiniön valtaus. Neuvostojoukot onnistuivat valtaamaan Summan tykistön ja kymmenien pommikoneiden pommitusten tukemana 19.6. kello 22.00 mennessä, mutta 3.Pr oli jo ennen sitä aikavoiton saavutettuaan aloittanut vetäytymisen VKT-linjalle Tammisuolle.¹¹⁷ Tuolla linjalla Viipurin koillispuolella hyökkäsi kenraalimajuri Busarovin 97.JvAK.Taistelujen alkuvaiheessa sitä vastaan hyökkäsivät ensin 178.D:n kärkiosat vahvennuksenaan 152.PsPr. Nämä hyökkäykset torjuttiin ja samalla tuhottiin runsaasti panssarivaunuja. Osa panssarijoukoista vedettiin taakse täydennykseen.¹¹⁸ Armeijakunnan joukot saavuttivat 20.6. päivän kuluessa Viipurin ja Talin välisen rautatien. Liikkuva Ryhmä 2, johon kuuluivat mm. 152.Erillinen Panssariprikaati ja 26.Kaartin Raskas Panssarirykmentti, sai armeijakunnan komentajalta tehtävän vallata Tammisuon. Yritys kuitenkin epäonnistui ja 21. Armeijan esikunnassa tultiin siihen tulokseen, että Viipurin koillispuolella täytyisi suorittaa valmisteltu läpimurtohyökkäys.¹¹⁹

Hyökkäykset jatkuivat 21.-24.6. 97.AK:n toimesta Tammisuon lohkolle, jolloin taisteluihin osallistui myös 358.D. Kivikkoisessa maastossa 3.Pr:lle aiheutui niin suuria tappioita, että se joutui vetäytymään 22.-23.6. välisenä yönä 3 km taaksepäin Härkävuoren tasalle. Samat neuvostojoukot jatkoivat tiedusteluluonteisia hyökkäyksiään pataljoonan tai rykmentin voimin prikaatin uudelle puolustuslinjalle johtavien teiden suunnassa. Venäläisjoukot selvittivät näillä hyökkäyksillä ilmiselvästi, missä olisi mahdollisuus murtaa VKT-linjan puolustus. Ratkaisevat taistelut tällä linjalla alkoivat 25.6. Päivän kuluessa prikaati pystyi järjestyneesti vetäytymään edullisemmalle Venetelän kannaksen linjalle. Neuvostojoukot olivat tässä hyökkäyksessä samoja 97 AK:n divisioonaa kuin aiemmin. Ne toimivat prikaatia vastaan koko tämän vaiheen ajan, kunnes prikaati siirrettiin Kivisillansalmen lohkolle.¹²⁰

15. Prikaatin suunta

Asemasotavaiheessa prikaatia vastaan toimi 31.5. päivätyn tiedustelutiedon mukaan 3.Merijv.Pr sekä 162.Lin.alueen joukkoja. Tulevaa suurhyökkäystä varten Karjalan rintaman johto suuntasi prikaatin vastaiselle lohkolle IV AK:n 114. ja 272.D:t, jotka hyökkäyksen alussa toimivat prikaatin lohkolle. Hyökkäyksen alkuvaiheessa ei mainittavia taisteluja käyty, vaan prikaati irtautui päävastarinta-asemastaan PSS-asemaan vasta 22. kesäkuuta. Taistelut uudessa asemassa alkoivat jo 23.6.siten, että oikealla rantalohkolle hyökkäsi 114.D ja Saarimäkeä kohti vasemmalla 272.D.

Kesäkuun 23. päivänä Tuulokseen nousi maihin 70.Merijv.Pr. sekä sen jälkeen 3.Merijv.Pr. 24.6. Tämä maihinnousu vaikeutti merkittävästi Aunuksen ryhmän sota-toimia. Sillä oli varmasti vaikutusta erityisesti rantalohkoa PSS-asemassa puolustavan 15.Pr:n taistelutahdolle, olivathan vetäytymistiet vaarassa katketa täysin. Prikaatin puolustus murtui edellä mainittujen neuvostodivisioonien hyökätessä 24.6., jonka jälkeen alkoi viivytystaistelu. Kuten 3. luvussa kerrotaan tästä vaiheesta tuli varsin sekava maihinnousun, sekä harvojen tieyhteyksien vuoksi. Prikaatia vastassa toimivat koko viivytysvaiheen ajan IV AK:n edellä mainitut divisioonat ajoittain PsPr:lla vahvennettuina, Myös maihinnousuun 70.Merijv.Pr. joukkojen kanssa taisteltiin ajoittain.

19. Prikaatin suunta

Pääasemassa puolustavista joukoista 19. Prikaati oli vasemmanpuoleisena Tapparin lohkolla. Puna-armeijan luomasta painopisteestä johtuen raskaisiin torjuntataisteluihin tällä suunnalla ei jouduttu. Prikaatia vastassa 9.6.1944 oli 142.D:an kuuluva JR 588 puolustuksessa sekä 17. Linnoitusalueen joukkoja. Ne suorittivat lähinnä vain tiedustelua ja partiotoimintaa 19.Pr:a vastaan. Vetäytyminen VT-asemaan sujui vihollisen sitä haittaamatta ja 142.D tyytyi lähinnä seuraamaan 19.Pr:n vetäytymistä. Kesäkuun 16. hyökkäsi pataljoonan vahvuinen vihollisosasto Koselan sillanpäästä vastaan, pakottaen vahvennetun komppanian vetäytymään, mutta sillanpään suoritetu vastahyökkäys mahdollisti joukkojen vetäytymisen Taipaleen lohkolle. Vastahyökkäyksellä saatu vanki kertoi kuuluvansa JR 946/141 D:n.¹²¹ Kyseinen rykmentti kuului kuitenkin samaan 142.D:an¹²², mikä lohkolla hyökkäsi, joten enimmillään 19.Pr:a vastassa oli vähän toista rykmenttiä.

Kesäkuun 17.-18. päivänä hyökkäsivät neuvostojoukot sillanpäästä vastaan noin pataljoonan voimin, jolloin prikaatin johto antoi sillanpään puolustajille luvan irtautua. Tämän jälkeen toiminta väheni molemminpuolisiksi iskuosastohyökkäyksiksi ja partiotoiminnaksi, joiden tärkeimpänä tehtävänä oli vanginsieppaus. Varsinaista operatiivista ylimenohyökkäystä Taipaleella ei tehty. Alueella ollut 142.D havaittiin myöhemmin Vuosalmella. Taipaleessa heinäkuussa oli puolustuksessa 22.Lin.Alueen joukkoja.¹²³

20. Prikaatin suunta

Viipurin valtaus alkoi 20.6. kello 4.00 Suomen aikaa kenraaliluutnantti Tihonovin komentamalla 108.AK:lla. Ensimmäisenä portaana maantien suunnassa hyökkäsi 90.JvD:n kaksi jalkaväkirykmenttiä, joista toisella oli vahvennuksena 260. Raskas panssariläpimurtorykmentti ja toisella 1238. Rynnäkkötykkirykmentti. Toisena portaan oli divisioonan kolmas jalkaväkirykmentti. Lounaasta rantatien suunnasta kaupunkiin hyökkäsi rantatietä pitkin 314.D. Vetäytyviä suomalaisia seurasi 19.JvR/90.D aina Linnasaaren – Sorvalin tasalle saakka. Lisäksi Viipurin kaakkoisosaan tunkeutui vielä 1.Punatähden Panssariprikaatin Liikkuva Ryhmä ja hyökkäsi kohti linnaa 372.JvD/97.AK:n joukkojen kanssa.

21. Prikaatin suunta

Kesäkuun alussa Maaselän kannaksella toimi 32.A. Sen kolme divisioonaa olivat etelästä pohjoiseen lueteltuna 313.D, 289.D ja 176.D. Taistelujen alettua hyökkäsi Karhumäen lohkoa vastaan 313.D, sekä keskilohkoa kohti 289.D. Divisioonaa vahvennettiin 32.A:n ainoalla panssarirykmentillä.¹²⁴ Koko viivytysvaiheen ajan prikaatia vastaan toimivat samat kaksi (176. ja 189.D:t) neuvostodivisioonaa. Vihollisen toimintaa tarkasteltaessa käy ilmi, että heti kun näiden hyökkäys pysähtyi teiden suunnassa, ne suuntasivat vahvoja ja tulivoimaisia joukkoja saarrostaamaan korpien kautta suomalaisten selustaa.¹²⁵ Vihollinen käytti toimintansa tukemiseen myös sissiosastoja, mihin lähes suojattomat sivustat antoivatkin hyvän mahdollisuuden. Jopa sadan miehen suuruinen osasto ylitti 9.7. kello 13.00 Porajärvi – Hingervaaran tien lähellä Hingervaaraa. Sen tuhoamiseksi järjestetty takaa-ajo ei onnistunut. Sissiosastot saivat aikaan melko paljon häiriöitä ja tappioita sekä sitoivat voimia kuljetusten suojaamiseksi. Ne myös estivät Suojärveltä Porajärvelle kulkevan tien käytön, joten prikaatin ainoaksi huoltotieksi jäi Porajärvi - Ilomantsi tie.¹²⁶

Vihollisen voima oli noin kaksinkertainen suomalaisiin II AK:n joukkoihin nähden sekä lisäksi panssari- ja ilmavoimien tuki. Savastilan linjalla 8.7. venäläisillä oli noin kolminkertainen ylivoima 21.Pr:iin nähden. Korkeavaaran – Liusvaaran alueella sekä Megrijärven – Kuolismaan alueella vihollisen jalkaväkirykmentin voimin tapahtuneet koukkaukset suomalaisjoukkojen selustaan aiheuttivat prikaatille äärimmäisen vaarallisia tilanteita, mutta prikaati selvisi niistä vain raskasta kalustoaan menettäen.

Neuvostojoukot olivat oppineet taistelemaan metsämaastossa ja suorittamaan koukkauksia. Myös prikaatin viivytysalueella olevien lukuisten vesistölinjojen ylitys osattiin, eikä siltojen tuhoamisellakaan suurta aikavoittoa saatu. Menestys nousi neuvostojoukoille kuitenkin päähän. Ne etenivät liian pitkälle länteen, kunnes kenraalimajuri Raappanan joukot saartoivat ne ja pakottivat vetäytymään suuria tappioita kärsien takaisin itään pääosan kalustostaan menettäen. Taistelujen loppuvaiheessa Karjalan rintaman johto joutui lähettämään joukkojensa tueksi vielä kolme merijalkaväkiprikaatia.

Tässä on esitetty prikaateja vastaan toiminut vihollinen yhtymän tarkkuudella. Vihollisen kärsimistä tappioista ei ole käytettävissä sellaisia luetteloita, joista voitaisiin erottaa tarkasteltavien prikaatiemme aiheuttamat tappiot.

4.2 Taistelukykyä, mutta karkuruuttakin (3.Pr)

Alkuvaiheen pataljoonakohtaisen viivytysvaiheen jälkeen ensimmäinen koottu kolmi-pataljoonaisen prikaatin viivytystehtävä Summassa onnistui hyvin. Sieltä irtaannuttiin torjutun hyökkäyksen jälkeen, aivan kuten kuuluukin ja luovutettiin rintamavastuu JR 25:lle.¹²⁷ Tammisuon alueelle saavuttuaan prikaati oli jo täysin koossa, mutta se alistettiin 18.D:n komentajalle.¹²⁸ Hän myös seurasi prikaatin taistelua ja tarvittaessa puuttui siihen. Divisioonan komentaja käski suoritettavista vastahyökkäyksistä, mutta antoi niitä varten myös tarvittavat joukot. Lisäksi prikaatin panssarintorjuntaa vahvennettiin. Prikaatin taisteluvaihe Tammisuolta Ventelän kannakselle sujui selkeämmin komentajan johtamana. Joukot kuluivat, mutta puolustettavat asemat vastaavasti kapenivat.¹²⁹

VKT-aseman taisteluvaiheessa näkyy selvästi hyvä yhteistoiminta naapureiden kanssa. Oikean puoleisen naapurin (20.Pr) heikko toiminta Viipurissa ei suoranaisesti haitannut 3.Pr:n toimintaa. Sauman puolustus hoidettiin nopeasti oman jääkärikomppanian ja vahvennuksiksi saadun III/20.Pr:n avulla.¹³⁰ Vasemman puoleinen naapuri, 18.D, jolle prikaati oli Tammisuovaiheessa alistettu, hoiti myös prikaatia ajatellen osuutensa hyvin. Kun prikaati vetäytyi selkeämmin vesistöjen rajaamalle omalle lohkolle Ventelään, toimi prikaati itsenäisesti ja pääosin omin voimin. Vastaavasti prikaati joutui auttamaan vasenta naapuriaan, IV AK:n joukkoja niiden taistellessa kiiwaasti Portinhoikan alueella.¹³¹ Prikaati toimi olosuhteisiin nähden hyvin. Se taisteli tarvittaessa itsenäisenä järjestäen reservinsä ja vastahyökkäyksensä omin voimin, mutta toimi tilanteen niin vaatiessa taitavan komentajansa johtamana hyvässä yhteistoiminnassa naapureidensa kanssa. Prikaati oli tähänastisen historiansa ajan kiistatta osoittanut taistelukykyä. Tästä johtuen on erikoista, että karkureiden määrä oli prikaateista kaikkein suurin juuri 3. Prikaatissa (ks. liite 23).

4.3 Ei kaikki voi aina onnistua (15.Pr)

Prikaati on käyttöajatuksen kannalta kaikkein ongelmallisin tutkittava. Koko taisteluvaiheelle oli ominaista orgaanisten kokoonpanojen rikkoontuminen. Toimittiin niillä joukoilla, joita käytettävissä oli. Prikaati oli koko ajan 5.D:lle alistettuna.¹³² Toiminta-

alue Laatokan rantalohkolla oli ajoittain kapeahko, mutta heikkojen kulkuyhteyksien vuoksi kuljetuksissa sitouduttiin yhdessä 5.D:n kanssa ainoaan kunnolliseen tiehen, joka johti rautatien suuntaisesti Aunuksesta Pitkärantaan. Venäläisten mairinnousu Tuuloksessa katkaisi tämän tieyhteyden hankaloittaen suuresti prikaatin ja 5.D:n viivytystä. Prikaatin heikohko taistelusuoritus PSS-asemassa selittyi osin myös tästä syystä. Prikaati joutui tässä tärkeimmässä viivytysasemassa puolustamaan liian laajaa lohkoa, joka oli keskeneräisesti varustettu. Kun takaa alkoi kuulua taistelujen ääniä, oli pakokauhun alkaminen odotettavissa.

Päävastarinta-aseman ja PSS-aseman taistelut olivat pääosin pataljoonien taistelut ja¹³³ eri viivytysasemissa, joten prikaatin käyttöajatuksista ei voi oikeastaan alkuvaiheessa puhua. Taistelut PSS-asemassa eivät myöskään olleet kouluesimerkki organisaation prikaatin taistelusta. Kaista oli laaja (noin 25 km), etulinjassa oli vain kaksi vahvennettua pataljoonaa (III ja II P:t). Reservinä oli kaksi pataljoonaa (vajaa IV P ja I/JR44). Kun taistelut 24.6. alkoivat, vihollinen sai heti aikaan pieniä murtoja. Niiden lyömiseksi tehtiin vain vähäisiä, komppanian suuruisen joukon suorittamia vastahyökkäyksiä. Joukot jouduttiin varsin nopeasti siirtämään eversti Kuistion käskystä taaemmaksi Pisinjokilinjalle, jossa hän yritti ryhmittää sinne kaikki joukkonsa. Yritys epäonnistui. Ei edes VI AK:n reservistään alistaman RajaJP 3:n käyttö Kuistion käskystä Laatokan rannan suunnassa korjannut tilannetta. Takaa kuulunut Tuuloksen mairinnousun aiheuttama taistelun melu aiheutti viimeistään pakokauhun ja joukot vetäytyivät kohti Alavoista osin sekasortoisestikin ja huonolle tielle ruuhkautuen.¹³⁴

Voidaan kylmästi sanoa, että prikaatin puolustus PSS-asemassa epäonnistui täysin. Sillä oli suuri merkitys prikaatille itselleen, mutta ennen kaikkea VI AK:lle, jonka komentaja joutui antamaan omin luvien muillekin joukoilleen irtautumiskäskyn, koska ne muuten olisivat voineet joutua saarroksiin. Ihmetystä herättää erityisesti se, miksi kokenut komentaja, eversti Kuistio, ryhmitti tärkeään asemaan harvaan ryhmitykseen vain kaksi pataljoonaa? Seuraavaksi voidaan ihmetellä reservin käyttöä. Kuistiolla oli käytettävissään kaksi reservipataljoonaa, mutta hän luovutti niistä III P:n komentajalle vain komppanian vastahyökkäyksiä varten. Miksi kerätä etulinjan miehityksen kustannuksella itselleen vahva reservi, ellei ole sitä valmis käyttämään? Kun harva etulinjan puolustus murtui ja joukot joutuivat irtautumaan varustamattomalle Pisinjokilinjalle, ei sen ryhmitystä enää saatu kuntoon. Joukot karkasivat eversti Kuistion käskystä, eikä yhteyksiä alajohtoportaisiin saatu. Koko PSS-aseman puolustuksen kannalta kohtalokas murto oli tapahtunut, ja ylemmät komentajat joutuivat tapahtuneen tosi-

asian eteen. Prikaatin ja sen komentajan epäonnistuminen tärkeän PSS-aseman pitämisessä olisi voinut johtaa taistelu- ja johtamistahdon murtumiseen jatkossakin. Näin ei kuitenkaan onneksi käynyt. Eversti Kuistio oli kokenut komentaja. Vastoinkäymisistäkin hänellä oli kokemusta Syvärin hyökkäysvaiheessa, jossa hänen joukkonsa (JR 9) olivat aluksi kieltäytyneet Syvärin ylityksestä. Lopulta ylitys onnistui, ja jatko sujui taas hyvin.¹³⁵

Kuistion kestävyys tuli esiin erityisesti Tuuloksen maihinnousupaikan kiertotien järjestyksessä. Hän ryhmitti nopeasti pataljoonan vahvuiset viivytykselinjat Alavoisten eteläpuolelle kolmelle eri tasalle. Omiensa lisäksi hänellä oli käytössään I/JR 44 ja Er.P 18. Näin pystyttiin järjestämään 5.D ja 15.Pr:n vetäytyminen ainoaa keväällä 1944 valmistunutta keinoa tietä Säntämästä Ylä-Viteleeseen. Tuuloksen maihinnousurintaman suunnalta tietä piti auki everstiluutnantti C O Liliuksen johtama tilapäinen taisteluosasto. Näiden joukkojen yhteistoiminnalla estettiin suomalaisjoukkojen saarroksiin joutuminen ja mahdollistettiin järjestelmällisen puolustuksen aikaansaaminen Viteleen linjalle. Tässä prikaatille hyvin vaarallisessa vaiheessa joukkojen johtosuhteet olivat jälleen kerran pahasti sekaisin. Kuistio ryhmitti kulloinkin irtisaamiaan VI AK:n joukkoja kiertotien suojaksi ja hänen tykistökomentajansa everstiluutnantti O Huhtala suojasi niitä irtisaamallaan tykistöosillaan. Tie oli useaan otteeseen menossa poikki, mutta se avattiin useimmiten joukkojen oma-aloitteisesti suorittamalla improvisoiduilla vastahyökkäyksillä.¹³⁶ Prikaatin pataljoonat joutuivat Viteleen vaiheessa jälleen taistelemaan hajallaan, osa 5.D:lle alistettuna, osa Laatokan rannan puolustuksessa yhdessä Laat.RPr:n joukkojen kanssa. Uutta maihinnousua ei kuitenkaan suoritettu.

Ennen kuin joukot olivat vetäytyneet U-asemaan, viivytti prikaati vielä komentajansa johdolla kolmessa eri viivytyksasemassa. Ne taistelut johdettiin hyvin. Asemiin ryhmittyminen suojattiin vastaanottoaseman avulla. Ryhmitys oli oikeaoppinen siten, että suurin osa joukoista puolusti viivytyksasemaa sekä osa joukoista tiedusteli ja valmisti seuraavaa. Irtautumiset suoritettiin torjuttujen hyökkäysten jälkeen ja joukot pysyivät johtajiensa käsissä.¹³⁷ Viivytyksvaiheen päätyttyä puolustustaistelusta Nietjärvellä U-asemassa vastasi 5.D. Prikaatin pataljoonia alistettiin divisioonalle käytettäväksi vastahyökkäyksiin ja ne kärsivät siellä ankaria tappioita. Varsinaisiin yhtenäisiin taisteluihin prikaati ei komentajansa johdolla Nietjärvellä enää joutunut, vaan se toimi reservinä ja vastasi Laatokan rannan puolustuksesta.

4.4 Lähes asemasodan idylliä (19.Pr)

Prikaati selvisi kesän 1944 taisteluista kaikkein helpoimmalla, koska neuvostojoukkojen painopiste oli Länsi-kannaksella. Tätähän ei tietenkään etukäteen tiedetty, sillä talvisodassa Taipale oli ollut yksi painopiste alueista.¹³⁸ Päävastarinta-aseman puolustuksessa prikaatin kaikki pataljoonat olivat rintamavastuussa. Reserviksi pataljoonat jättivät oman komppaniansa, joiden vastahyökkäysurat oli valmiiksi tiedusteltu. Prikaatin reservinä toimi Er.P 6, mutta sen käyttöön piti saada III AK:n lupa. Lyhyessä viivytysvaiheessa sekä VKT-linjan puolustuksessa Taipaleenjoella prikaatia johdettiin joustavasti tilanteen vaatimusten mukaan. Pataljoonien siirtyminen VKT-linjalle suojattiin ryhmittämällä III P etukäteen vesistölinjan itäpuolelle Koselaan. Tämä oli välttämätöntä erityisesti siksi, että joukot siirtyivät asemiinsa ainoaa Taipaleenjoen ylittänyttä siltaa pitkin. Vihollisen edettyä Koselaan ja hyökättyä III P:n sillanpääasema vastaan, suoritettiin 17.6. vielä prikaatin esikuntapäällikön johtama vastahyökkäys. Se ei päässyt tavoitteeseensa, mutta antoi kuitenkin tarvittavan ajanvoiton prikaatin ryhmittymiselle ja vastaanottoasematkin voitiin irrottaa.¹³⁹

Prikaatin ryhmittäminen VKT-asemaan oli helppoa, sillä muista prikaateista poiketen siirtymisreitit ja tulevat asemat olivat henkilöstölle hyvin tuttuja. Koko asemasotavaiheen ajan niitä oli varusteltu myös prikaatin pataljoonien toimesta ja Taipaleen alueella oli vuorottain oltu reservitehtävissä. Siirtymiset ja ryhmittymiset sujuivatkin hyvin. Prikaati joutui toimimaan pääosan ajastaan kolmipataljoonaisena, sillä IV P alistettiin alkuvaiheessa oikeanpuoleiselle 15.D:lle. Sieltä vapauduttuaan se määrättiin III AK:n reserviksi, josta tehtävästä se joutui joksikin aikaa Vuosalmen taisteluihin.¹⁴⁰

Prikaatissa ei aiemmin ollut muodostettu organisaatioon kuulumatonta jääkärikomppaniaa, mutta muun reservin puuttuessa sellainen koottiin pataljoonien jääkärijoukkueista.¹⁴¹ Toisaalta VKT-linjan runkopesäkkeitä puolusti Lin.P 3 prikaatin alueella.¹⁴² Prikaatin lohkoa jouduttiin AK:n käskystä leventämään. Vuosalmen paineen vuoksi oikeanpuoleinen 15.D joutui siirtämään puolustustaan länemmäksi, jolloin vapautuneelle pataljoonan lohkolle jouduttiin ryhmittämään aiemmin reservinä toiminut III P. Myös vasemmalla prikaatin vastuualue laajeni Läheojalle saakka Laat.RPr:n vetäytyessä sen taakse.¹⁴³

Taistelut VKT-asemassa jäivät vähäisiksi, sillä varsinaista operatiivista ylimenoa vihollinen ei edes yrittänyt. Prikaatin johto piti joukot kuitenkin aktiivisina. Iskuosasto-

maisista vanginsieppausyrityksiä suoritettiin useita, kunnes ne Kannaksen joukkojen komentajan käskystä 14.6. jälkeen lopetettiin.¹⁴⁴ Myös linjan varustelutöitä tehtiin alueella käyvien tarkastajien havaintojen mukaan kuumeisesti. Prikaati tiedusteli ja valmisteli myös taaempia asemia siltä varalta, että III AK:n puolustus Vuosalmella murtuisi, jolloin saarroksiin jääminen olisi ilmeistä.¹⁴⁵ Prikaati ei oikeastaan koko aikana saanut toimia organisaationsa mukaisessa kokoonpanossa, mutta sitä johdettiin oikeaoppisesti ja joustavasti tilanteen mukaan. Varsinaiseen tulikokeeseen se ei kuitenkaan joutunut.

4.5 Jos jokin voi mennä pieleen, se menee pieleen (20.Pr)

Prikaatin tärkein taisteluvaihe Viipurissa on kaikkein vähiten vertailukelpoinen muihin prikaateihin nähden. Tähän vaikuttavat monet syyt. Prikaati siirtyi puolustuslohkolle vasta viime hetkellä. Aunuksen – Maaselän lähtöalueella ei voitu muodostaa kuljetuseriä taktisesti oikeaoppisesti, jolloin tärkeät huollon osat tulivat perille viimeisenä.¹⁴⁶ Prikaati siirtyi Viipuriin täysin erilaisiin ja vieraisiin oloihin. Kaupunkitaistelua ei osattu, eikä siitä oikeastaan kukaan muullakaan ollut kokemusta. Eihän siihen nytkään oikeastaan jouduttu, koska prikaatin puolustus murtui jo ensimmäisissä asemissaan esikaupunkialueella. Talvisodassakin Viipurissa taisteltiin vain sen itäisimmässä esikaupungeissa. Viipurin sitkeä puolustus olisi tietenkin edellyttänyt asutuskeskustaistelun hallitsemista niin, että jokaista taloa ja korttelia olisi kyetty puolustamaan. Sinänsä Viipurissa ryhmitettiin joukkojen käyttöajatuksen kannalta oikein.¹⁴⁷ Rintamavastuuseen ryhmitettiin kolmella pataljoonalla yhden jäädessä reserviin. Lisäksi vastahyökkäyksiä varten muodostettiin osasto Tarkki.¹⁴⁸ Käytettävissä ollut osin vajaan vuorokauden mittainen aika ei juuri mahdollistanut sellaisten valmistelutöiden ja harjoittelujen suorittamista, mitä me tänä päivänä tiedämme asutuskeskustaistelun vaativan. Olisiko niitä edes osattu?

On melko tarpeetonta ryhtyä selvittämään tämän tutkimuksen kannalta prikaatin käyttöajatus Viipurissa, sillä niin monta sattumaa, ”Mustaa Pekkaa” ja virheitä tuohon vaiheeseen jälkikäteen tarkasteltuna sisältyi. Seuraavassa on luettelomaisesti esitetty tärkeimpiä syitä, jotka johtivat prikaatin puolustuksen nopeaan luhistumiseen:

- liian vähäinen valmistelu-aika
- huolto-osien myöhästyminen
- oudot olosuhteet kaupungin reuna-alueilla

- puolustusasemien läpi-irtaantuvien omien lamaannuttavat puheet vihollisen ylivoimaisuudesta
- vetäytymiskäskyhuhu painopisteessä olleen II P:n alueella oli kohtalokas, irtautuminen alkoi luvatta sen seurauksena
- uusi ryhmitysyritys epäonnistui
- panssarintorjunta epäonnistui myös, eikä uusia tehokkaita pst-aseita täälläkään saatu ajoissa
- prikaatin johdon käskemät vastahyökkäykset myöhästyivät, mottona olisi tullut olla: "Vastahyökkäys ei tule koskaan liian aikaisin."
- prikaatin komentaja pysytteli liian takana komentopaikallaan
- ampumatarviketäydennys epäonnistui
- suoraa yhteyttä IV AK:aan ei saatu koko taisteluvaiheen aikana
- prikaatin kiertoteitse annettuja tilanneilmoituksia ja ryhmitysesityksiä ei IV AK:ssa uskottu eikä hyväksytty
- IV AK:n johto, komentaja, esikuntapäällikkö ja tykistökomentaja epäonnistuivat alaisensa prikaatin tukemisessa
- myös prikaatin ja pataljoonien johto (pl. III P) epäonnistuivat tai toimivat ainakin vaisusti, kapteeni U Tarkin mukaan taistelu oli liiaksi vänrikkien ja luutnanttien sotaa

Prikaati saatiin vähitellen kaupungin länsipuolelle Kivisillansalmelle alustavaan puolustukseen improvisoiduin kokoonpanoin. Prikaatin vahvuus 23.6. kello 06.00 oli vain 3080, mutta taistelussa hajalle joutuneet joukot kyettiin nopeasti palauttamaan riiviin.¹⁴⁹ Vähitellen se täydennettiin, johto vaihdettiin ja taistelukunto alkoi palata.¹⁵⁰ Lopun vähäiset taisteluvaiheet Juustilankankaalla ja Tolvajärvellä eivät ole tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä.

Prikaatin komentaja ja II P:n komentaja joutuivat tapahtumien seurauksena oikeuteen. Sekään ei enää kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta voinee kuitenkin todeta, että syyllisiä oli jostain saatava. Ilmeisen selkeä syyllinen omalta osaltaan oli II P:n komentaja majuri K Bäckman. Tämä hyökkäysvaiheessa 19.D:n Kev.Os.18:n komentajana toiminut puhevikainen ja alkoholisoitunut upseeri, oli jo 1941 osoittautunut sopimattomaksi komentajaksi. Hän tekikin asiasta myöhemmin oman lopullisen johtopäätöksensä.¹⁵¹

Eversti Kempin osuus ei ole niin selvä. Hän oli ansioitunut talvisodan Taipaleen ja hyökkäysvaiheen Tyrjän rykmentin komentaja. Esitettiinpä hänelle aikoinaan Mannerheim-ristiäkin. Asemasotavaiheessa hän kuitenkin eräiden tietojen mukaan väsähti, saattoi olla ”diettiongelmiäkin” ja siirtyi kotirintamalle. Tultuaan uudelleen rintamakomentajaksi hän oli väsähtänyt mies.¹⁵² Ei voida sanoa, että hän olisi johtanut prikaatia väärin, mutta ei myöskään riittävän tarmokkaasti eikä riittävän edestä. Ei hän kyllä toisaalta voinut nauttia ylemmän johtoportaana tuestakaan saati alaistensa loistavasta taistelutahdosta. Prikaati ja sen komentajat joutuivat onnettomien olosuhteiden ja yhteensattumien uhriksi tässä Suomen sotahistorian synkässä vaiheessa.

4.6 Korpitaival (21.Pr)

Korpitaipaleella viivytäneen prikaatin toiminnalle oli olennaista toimiminen täytenä prikaatina osin melkoisesti vahvennettunakin. Tätä heikensi kuitenkin taisteluarvoltaan heikon IV P:n osuus.¹⁵³ Viivytyksalueella sitouduttiin harvoin tieyhteyksiin, mutta toisaalta useat vesistölinjat autoivat puolustuksen suunnittelua, sillä ne kanavoivat vihollisen hyökkäyksiä. Laajat sivustat ja sieltä ajoittain prikaatin selustaan johtavat tiet, tuli ottaa huomioon ryhmityksessä. Ne myös sitoivat joukkoja aiheuttamansa saarrostusvaaran vuoksi. Alussa prikaati toimi naapurina olleelle 1.D:lle alistettuna.¹⁵⁴

Alkuvaiheen ryhmitys oli aika erikoinen, sillä yksi prikaatin pataljoonista oli luovutettu reserviksi II AK:lle. Oikeanpuoleisena naapurina toiminut JR 33 oli kyllä alistettu prikaatin komentajalle, mutta siitä oli vain yksi pataljoona rintamavastuussa Karhumäessä. Pari muuta olivat lohkon reservissä ja varustelutöissä. Myös seuraavassa ”suoristetussa” linjassa Malun – Karhumäen alueella johtosuhteet olivat tavallisuudesta poikkeavat. Alistetun JR 33:n komentaja johti yhtä omaansa ja yhtä prikaatin pataljoonaa muiden ollessa prikaatin komentajan johdossa tai AK:n reservinä. Tällaisia vakiokokoonpanoista poikkeavia ratkaisuja voidaan tilanteen pakottamana tehdä, mutta poikkeuksia niiden tulisi olla.¹⁵⁵ Irtautuminen torjuttujen hyökkäyksien jälkeen kuitenkin onnistui ja prikaatin vetäytyminen 1.D:n käskemälle Savastilan vesistölinjalle suoritettiin pataljoonittain osittain taistellenkin. Vakavin yhteenotto tapahtui Kumsjärven kannaksella I P:n loholla, joka kuitenkin selvitettiin.¹⁵⁶ Savastilan vesistölinjalla johtosuhteet muuttuivat merkittävästi. Alistus 1.D:lle päättyi ja myös JR 33 siirrettiin muualle. Tilalle prikaati sai RajaJP 5 sekä III/KTR 5:n ja Rask.Psto 15:n, joka tosin jo 5.7. jouduttiin luovuttamaan pois.¹⁵⁷

Tämän jälkeen 21. Prikaati toimi pääosin yksinään Porajärven – Ilomantsin suunnassa, sillä tehokas RajaJP 5:kin jouduttiin Porajärven länsipuolella luovuttamaan pois. Savastilan vesistölinjan puolustus hoidettiin taitavasti. Vesistöjen estearvon vuoksi voitiin muodostaa riittävä reservi ja käytettävissä oleva neljän patteriston tuli mahdollisesti laaja-alaisen tulenkäytön yllättävien tilanteiden varalta. Saarroitusvaara tuli täällä selvästi esille. Vihollinen yritti koukata sekä etelän, että pohjoisen kautta prikaatin selustaan. Ne estettiin reservien käytöllä ja ryhmitysmuutoksilla. Nelipäiväinen puolustusvaihe onnistui, ja prikaati siirtyi 9.7. mennessä suunnitellusti aiemmin tiedustelimiinsa aseisiin Porajärvelle.¹⁵⁸ Porajärven taisteluvaiheet 6.-16.7. olivat taktisessa mielessä oikeastaan Savastilan vaiheen toisinto.¹⁵⁹ Vihollinen hyökkäsi edelleen paitsi suoraan, niin myös koukkaamalla prikaatin sivustaan ja selustaan molemmin puolin. Prikaatia johdettiin joustavasti näiden tilanteiden mukaan käyttäen saarroitusyritysten estämiseen reservejä sekä ryhmitysmuutoksia. Vihollinen käytti vesistöesteiden ylittämiseen myös lauttoja ja polkusiltoja.

Prikaatin jatkettua viivytystä 16.7. alkaen Kuolismaan suuntaan, alkoi sen kaikkein vaarallisin taisteluvaihe. Prikaati toimi tässä taisteluvaiheessa ilman vahvennuksia. Viimeisestä viivytysvaiheesta Porajärveltä Kuolismaan ja Ilomantsin suuntaan muodostui lähes painajaismainen koettelemus. Kuten kolmannen luvun tapahtumahistoriassa selvitetään, joutui prikaati kahteenkin kertaan saarroksiin. Se selviytyi niistä kuitenkin taitavan komentajansa johdolla. Pataljoonan komentajista koviksi johtajiksi osoittautuivat jo aiemmin tunnettu I P:n komentaja majuri S O Lindgren sekä II P:n komentaja everstiluutnantti T Luukko. Sen sijaan III P komentajineen osoitti heikkoutta ja IV P oli heikko edelleenkin.¹⁶⁰ Prikaatin orgaanisen kokoonpanon mukaisesta käyttöajatuksesta ei koko vaiheessa voida puhua. Komentaja käytti joukkojaan joustavasti jatkuvasti ja yllättävästi etenevien tilanteiden mukaan. Saarroitusuhka hoidettiin käskemällä sivustoille irrotettavissa ollut joukko. Tie avattiin sen läpi, tai sivuitse suoritetuilla hyökkäyksillä. Tykistökomentaja ryhmitti tuliasemia myös tilanteen mukaan hyvin epäortodoksimaisesti porrastaen tien pituussuunnassa. Kun raskas patteristo menetti kalustonsa, tehtiin siitä jalkaväkijoukko.

Prikaati oli taistellut viivytysvaiheessa todella taitavasti kahta neuvostodivisioonaa vastaan aiheuttaen niille noin 50 prosentin tappiot.¹⁶¹ Prikaatin tilanne oli väsyneillä joukoilla useasti ”veitsen terällä”, mutta kuin ihmeen kaupalla taitava komentaja pysyi ne selvittämään. Oikeus ja kohtuus olisi kai ollut, että prikaati olisi Ilomantsissa

vihdoinkin päässyt lepoon viivytettyään noin 250 km, mutta sen oli osallistuttava vielä ryhmä Raappanan sotatoimiin. Näiden taistelujen osuus on selvitetty 3. luvussa. Koska prikaati oli niissä osana kenraalimajuri Raappanan tiukasti johtamaa ryhmää eikä itsenäisenä yhtymänä, todetaan tässä vain lopputulos. Prikaati toteutti saamansa tehtävän väsyneenäkin. Se suoritti vastahyökkäyksessä eteläisen ”pihdin” muodostamisen iskemällä sekä rintamasuunnassa että koukaten. Prikaatin joustavuus mahdollisti nopeiden ryhmitysmuutosten ja lisätehtävien suorittamisen.

4.7 Vertailu

Vertailtaessa prikaateja vastaan toiminutta vihollista on helppo todeta, että pienin paine kohdistui 19. Prikaatia vastaan. Tämä painopistesuunnasta sivussa ollut prikaati taisteli ainoastaan noin rykmentin vahvuista vihollista vastaan ja kävi pääasiassa vain partiotisteluja. Kun operatiivista ylitystä ei tullut, ja Vuosalmella paine kasvoi, niin 19. Prikaati aloitti kuitenkin vetäytymisreitit tiedustelun ja taaempien asemien valmistelun täysin oikeaoppisesti. Liitteiden 23 ja 24 taulukoista on myös selvästi pääteltävissä 19. Prikaatin kevyempi tehtävä, joka näkyy pieninä tappioina ja vähäisenä karkureiden määränä.

Paljon hankalampaan tilanteeseen joutui 3. Prikaati, joka joutui suoraan taisteluun painopisteessä hyökännyttä voimakasta vihollista vastaan. Liitteen 24 taulukoista selviävät prikaatin kesäkuussa kärsimät muita suuremmat tappiot. Tämä on täysin ymmärrettävää, sillä pahimmillaan 3. Prikaatin alueelle suuntautui kahden eri armeijakunnan kärkidivisioonien osia. Suurhyökkäyksen alettua VT-linjalta lähtien kesäkuun loppuun asti 3. Prikaati kävi raskaita taisteluja noin armeijakuntaa vastaavan vihollisen kanssa, joka tosin myös itse kului hyökkäyksen edetessä.

Viipurin valtauksen suorittaneet joukot ovat kokonaisvahvuudeltaan huomattavat. Sinne suunnattiin 108. AK:n lisäksi myös osia 97. AK:sta. Myös panssariläpimurto-rykmentti ja rynnäkkötykkirykmentti osallistuivat Viipurin valtaukseseen ja taisteluihin. Asutuskeskustaistelun vaikeuden ja luonteen huomioon ottaen määrä ei ole erityisen suuri, mutta alle vuorokauden valmistautuneelle prikaatille äärettömän vaikea torjuttava. Puhtaiden numerojen valossa Viipurin taistelussa voimasuhteet olivatkin epäedullisimmillaan.

Laatokan pohjoispuolella taistellutta 15. Prikaatia vastaan hyökkäsi alkuvaiheessa kahden divisioonan joukkoja. Taistelujen edetessä alati muuttuvien alistus- ja johdosuhteiden vuoksi on lähes mahdotonta arvioida prikaatia vastaan taistellutta vihollista. Voidaan kuitenkin todeta, että 15. Prikaatia ja 5. Divisioonaa vastaan taisteli pääosin yksi kaartinarmeijakunta, yksi armeijakunta ja maihin nousseet kaksi merijalkaväkikiprikaatia. Tämän voidaan olettaa olleen helpompi tehtävä numeroiden valossa kuin 21. Prikaatilla pohjoisempana. Suurinta harmia edusti juuri kaksi merijalkaväkikiprikaatia, jotka maihinnousullaan aiheuttivat melkoista hämminkiä suomalaisjoukoille.

Karhumäestä Ilomantsiin taistellut 21. Prikaati joutui erittäin haastavan tehtävän eteen. Se taisteli koko viivytysvaiheen yksin kahta sitkeästi hyökännyttä neuvostodivisioonaa vastaan. Ne kykenivät jatkuvasti aiheuttamaan saarroitusuhkia, mutta kuuluivat huomattavasti Ilomantsiin mennessä. Prikaatia vastaan taistellut vihollinen oli erittäin haastava juuri siksi, että prikaati toimi yksin korpialueella.

Suomalaisjoukkojen kokoonpanot olivat muuttuneet vain vähän sodan aikana. Divisioonakokoonpanossa muutos oli ollut jopa negatiivinen, koska kolmas rykmentti oli korvattu erillisellä pataljoonalla. Siirtyminen prikaatikokoonpanoon oli jäänyt pahasti kesken. Muodostetut viisi jalkaväkikiprikaatia osallistuivat kesän 1944 taisteluihin hyvin erilaisin ja vaihtelevin suorituksin. Niiden organisaatio osoitti kuitenkin toimivuutensa. Parhaiten tämä käy ilmi siinä, kuinka joustavasti prikaatia johdettiin sekä ylemmän johtoportaan, että prikaatin oman johdon kannalta katsottuna. Prikaatin joutuessa selvästi alivoimaisena tehtäväänsä armeijakunta alisti sen naapuridivisioonalle. Tämä oli 15.Pr:n osalta jatkuva, 3. ja 21.Pr:n osalta ajoittainen toimenpide. Divisioonaa on myös osannut käyttää vahvennukseksi saamaansa prikaatia sujuvasti. Tämä tulee erittäin selvästi esille 3.Pr:n osalta Tammisuon vaiheessa. Prikaati ei ollut liian iso alainen, sillä divisioonaaahan oli jo aiemmin heikennetty yhdellä jalkaväkirykmentillä.

Myös prikaati itse johti sujuvasti sille alistettuja vahvennuksia. Parhaimmillaan sillä oli vahvennuksenaan kolme ylimääräistä pataljoonaa. Rykmenttiportaahan johdon puuttuessa välistä prikaatin komentaja on voinut käskää suoraan pataljoonan komentajaan. Järjestely oli toimiva. Tarvittaessa osalle pataljoonista on määrätty tilapäisesti oma väliportaan johtaja, kuten 15.Pr:n osalta PSS -asemassa¹⁶² ja 21.Pr:n osalta Karhumäessä¹⁶³. Prikaatin valmiudesta joustaviin kokoonpanoihin ja nopeisiin ryhmitysmuutoksiin onkin selvästi nähtävissä organisaation vahvuus ja sopivuus meidän

olosuhteisiimme. Tämä kävi parhaiten ilmi harvatiestöisellä alueella Laatokan pohjoispuolella. Merkittävimpinä puutteina on pidettävä prikaatin oman ilmatorjuntavoiman sekä tiedustelu- ja autokomppanian puutetta. Osa prikaateista (3., 19. ja 21.Pr) perusti itse jääkärikomppanian, joka toimi reservinä, tiedustelu- ja selustansuojatehtävissä. Sen kaltainen oli myös 20.Pr:n Viipurissa perustama Os. Tarkki.

Prikaatien oma epäsuora tuli käsitti kevyen ja raskaan patteriston, kranaatinheitinkomppanian sekä pataljoonien kranaatinheitinjoukkueet. Näiden määrä on vertailukelpoinen divisioonan tulivoimaan nähden ja tässä mielessä sitä on pidettävä riittävänä. Meillä oli myös varsin vahva armeijakuntatykistö. Tilanteesta ja taistelulajista riippuen prikaatin taistelua saatettiin tukea alistamalla sille muita patteristoja joko suoraan prikaatin alaisuuteen tai vain tulitehtävän suorittamisen osalta, joka olikin varsin yleistä kesällä 1944. Prikaatien käyttöön saadun tykistötulen määrä saattoi vaihdella yhdestä patteristosta jopa usean tykistöryhmän tuleen.¹⁶⁴ Prikaatit tukivat samalla lailla tarvittaessa omalla tulellaan muita yhtymiä. Ongelmina oli lähinnä tulenjohtajien ja jalkaväkijohtajien heikohko yhteistoiminta, hevosvetoisuus, lyhyet kantamat sekä kalusto- ja laukauskirjavuus.

Pioneeritoiminta onnistui tyydyttävästi. Ongelmina olivat lähinnä hävitystöiden, erityisesti siltojen sytytysjärjestelmien rikkoutuminen vihollistulella, joten niitä jäi liian usein räjäyttämättä. Tosin niillä saavutettiin onnistuessaankin parhaimmillaan vain noin vuorokauden ajanvoitto, sillä neuvostojoukot rakensivat nopeasti uudet sillat, tai käyttivät ylimenovälineitä. Laatokan pohjoispuolella erityisesti 21.Pr:n toiminta-alueella sulutteiden suunnittelu oli vaikeaa korpialueen vuoksi.

Yhteistoiminta ja yhteydet toimivat tyydyttävästi. Yhteydenpidossa naapureitten ja yläjohtoportaan välillä oli ajoittain vaikeuksia erityisesti 20.Pr:n osalta, mutta myös 15.Pr:lla PSS -vaiheessa. Tavanomaiset lankayhteydet olivat vihollistulella haavoituvia, radiot taas painavia ja epävarmoja. Hyviä tuloksia saatiin tykistön viestiyhteyksiin tukeutumisesta.

Myös prikaatien huolto toimi tyydyttävästi. Sen suoritus perustui pääasiassa hevoskuljetuksiin. Suurin ongelma oli tykistön ampumatarvikehuolto, painoihan se 60 prosenttia koko tuliannoksen painosta. Viipurissa 20. Prikaatin ampumatarvikehuolto epäonnistui monistakin syistä, mutta yleensä ainakin kuorma-autojen puute vaivasi tykistön ampumatarvikehuoltoa. Olisi tarvittu oma autokomppania. Tykistö pystyi kai-

kesta huolimatta tukemaan prikaateja ainakin tyydyttävästi. Tarvittaessa joukkojen siirroissa tykistöosat jätettiin vaihtamatta, jolloin kuljetustarvekin poistui.¹⁶⁵ Pääosa prikaatien omasta materiaalista saatiin evakuoitua. Merkittäviä materiaali-eriä jouduttiin jättämään lähinnä Aunukseen Tuuloksen maihinnousun katkaistua evakuointitiet. Onni onnettomuudessa oli se, että oli kesä. Ei tarvittu kelirikkoapua eikä aurauksia. Haavoittuneet voitiin evakuoida ilman paleltumisvaaraa. Hyötyihän niistä tosin vihollistenkin.

Prikaateja ei voi eikä tarvitse laittaa paremmuusjärjestykseen. Selkeätä yhteistä mittaa ei ole. Eräitä päätelmiä voidaan silti tehdä. Kaikkein raskain oli 21.Pr:n osa. Sen taisteluvaihe oli sekä määrällisesti että ajallisesti pisin. Sillä oli erittäin taitava komentaja sekä kaksi erittäin hyvää pataljoonan komentajaa. Pataljoonat taistelivat pääosin hyvin sitkeästi loppuun saakka. Harmina oli sotilasrikoksista tuomittujen muodostama IV P, myös III P väsähti Liusvaara – Kuolismaa vaiheessa. Prikaati kärsi toiseksi suurimmat tappiot. Merkittävää on se, etteivät ne olleet kaikkein suurimmat raskaasta vaiheesta huolimatta. Myös karkureita oli vain vähän yli puolet siitä, mitä suurimman karkurimäärän 3.Pr:ssa. Tämä johtunee prikaatin komentajan taitavuudesta. Pelasti- han hän prikaatinsa kahteen otteeseen saarroksistakin. Myös metsäinen korpimaasto ja laaja operointitila olivat omiaan pitämään tappiot siedettävänä.

Toiseksi raskaimmat vaiheet olivat 15.Pr:lla ja 3.Pr:lla, ehkä 15.Pr:lla kuitenkin ainakin ajallisesti raskaammat. Laatokan pohjoispuoleisesta toimintamaastostaan huolimatta prikaati toimi sittenkin paremmin Kannaksen tapaisella alueella alkuvaihetta lukuun ottamatta. Sille antoivat leimansa useat poikittaiset joet, joihin myös tukeuduttiin. Myös asutusta oli ajoittain runsaasti. Oikealla sivustalla Laatokka rajasi toimintamaaston ja aiheutti maihinnousuvaaran. Vetäytymissuuntaan johti useimmiten vain yksi tie ja rautatie. Näin ollen prikaatin taisteluvaihetta Aunuksesta U-asemaan leimasikin jatkuva joukkojen sekaantuminen naapurina toimineen 5.D:n kanssa. Prikaatin alistaminen 5.D:lle oli siis hyvin perusteltua. Yhdessä näiden viivytys sekä torjunta U-asemassa kyllä onnistuivat, mutta pahoja virheitäkin niissä tehtiin. Erityisesti PSS-aseman murtuminen 15.Pr:n alueella oli kohtalokas koko Aunuksen Ryhmän taistelulle. Prikaati ja sen komentaja kuitenkin kokosivat itsensä ja kokonaissuoritus onnistui. Mitään erityisen merkittävää taistelua prikaati ei organisaationsa mukaisena voinut suorittaa, mutta sen pataljoonat taistelivat muille alistettuinaakin urheasti. Tappioiden osalta prikaati kärsi lähes saman verran kuin 21.Pr, karkureitakin oli lähes saman verran.

Sininen prikaati siirtyi Kannakselle vasta kesäkuun puolessavälissä. Alkuvaiheen pataljoonakohtaisen viivytysvaiheen jälkeen prikaati taisteli ansiokkaasti Summassa, Tammisuolla ja Ventelänkannaksella. Varusmiespohjainen prikaati osoittautui tehtävänä täyttäväksi joukoksi. Se kärsi kaikkein suurimmat tappiot, mikä selittyy sen toiminta-alueesta Kannaksen painopisteessä. Maastollisesti alue poikkesi selvästi Laatokan pohjoispuolella suurehkoja tappioita kärsineiden prikaatien toimintamaastosta. Alue oli asuttua ja kallioista mikä pahensi sirpalevaikutusta. Vain suuri karkureiden määrä ihmetyttää. Syytä näin suureen eteläsuomalais-helsinkiläisen prikaatin karkurimäärään ei tämän tutkimuksen perusteella löydy.

Itäkannaksella toiminut 19.Pr oli prikaatien ”onnensoturi”. Se puolusti talvisodankin tapahtumien perusteella tärkeää rintamanosaa Tapparissa ja Taipaleenjoella. Maastollisesti toimintamaasto oli mielenkiintoinen. Asemalla oli kyllä vesieste, mutta pitkän etelään työntyvän Koukunniemen vuoksi se ei ollut suora. Asemat olivat rakennettu talvisodan asemien tavoin Taipaleesta Kirvesmäkeen ja Suvantoon ulottuviksi. Ne olivat osana VKT- linjaa rakennettu asemasodan aikana varsin vahvoiksi ja prikaati varusti niitä koko ajan. Koukunniemi hoidettiin erillisen eteen työnnetyn tukikohdan avulla. Sillä ei olisi kuitenkaan ollut mahdollisuutta pitää tukikohtaansa, vaan se olisi joutunut irtaantumaan omiensa yhteyteen Kirvesmäen alalohkolle. Venäläiset eivät kuitenkaan nyt suorittaneet merkittäviä hyökkäyksiä, joten tappiotkin jäivät vähäisiksi. Näkemättä jäi, miten odotusarvoltaan hyvä prikaati olisi suoriutunut tehtävästään täysimittaisen hyökkäyksen torjunnassa talvisodan divisioonan vastuualueella. Eteläpohjalaispitäjät saivat nyt aikamoisen tasoituksen hyökkäysvaiheen ankarille tappioille Kiteen – Rautalahden alueella. Prikaatin joustavuus tuli kuitenkin esiin myös Taipaleenjoella sujuvien heikennysten ja vahvennusten sekä tukevan tykistön osalta.

Viimeisimpänä Kannakselle saapuneen 20.Pr:n osuus oli traagisin. Tapahtumat tunnetaan ja niistä on tehty monenlaisia arvioita. Kaikenlaisia jälkiviisaita on riittänyt. Tässä yhteydessä todettakoon enää vain, että prikaatin asema oli monin tavoin muihin verrattuna poikkeuksellinen. Sitä ei niihin kannata verrata, eikä se tee prikaatille oikeutta. Prikaati olisi toisenlaisissa olosuhteissa voinut olla hyvä yhtymä, myös Kempin johtamana. Tappiot jäivät vähäisiksi, kuten 19. Prikaatissakin, johon sitä niiden osalta voidaan jotenkin verrata. Tämän tutkimuksen kannalta prikaatin olisi voinut jättää kokonaan poisikin, niin erilainen sen taisteluvaihe oli.

5 YHDISTELMÄ

Jatkosodan aikana perustettiin viisi jalkaväkiprikaatia vaihtoehtoisena yhtymänä ras-kaalle divisioonalle. Tämä pohjautui Laatokan pohjoispuolella taistelleiden komentaji-en talvisodan kokemuksiin. Prikaatin perustaminen jakoi kuitenkin mielipiteitä ja sen käytöstä oli vain niukasti kokemuksia. Sodan aikana ei kyettykään kirjoittamaan uu-dentyypiselle yhtymälle ohjesääntöä ja siksi prikaatin käyttö oli paljolti kiinni tilan-teesta ja komentajasta.

Peruslähtökohdiltaan prikaatit olivat kohtuullisen tasa-arvoisia. Suurimpina eroina oli 21. Prikaatin sotilasrikoksista tuomittujen muodostama IV P sekä eräiden prikaatien heterogeenisuus aiempien yhteisten kokemusten ja yhteisen pitäjä- ja maakuntataus-tan puuttumisen osalta. Tästäkin huolimatta kokoonpanoiltaan samanlaisilta yhtymiltä voitiin odottaa, että ne kykenisivät todennäköisesti samankaltaisiin suorituksiin. Pri-kaatien komentajat olivat ennalta arvioituina pätevyksiltään vertailukelpoisia keske-nään.

Kesän 1944 taistelut poikkesivat prikaatien osalta toisistaan tilanteen, tehtävän ja maaston suhteen. Täten voidaankin todeta, että prikaatien komentajat pääsivät to-teuttamaan itseään uudentyypisen yhtymän komentajana. Prikaatien organisaation rikkoutuminen ja monimutkaiset alistussuhteet rajoittivat yleisen käytön periaatteiden todentamista. Prikaatista yhtymänä oli niin vähän kokemuksia, että ohjesäännön te-keminen olisikin ollut ennenaikaista. Kesällä 1944 saadut arvokkaat kokemukset an-toivatkin perustan ja monipuolista sotakokemusta maavoimien tulevan perusyhtymän käytöstä.

Prikaatit olivat vihollisen osalta aivan uudenlaisessa tilanteessa. Neuvostoliiton uu-delleen järjestetty puna-armeija oli tehokas vastustaja. Sen divisioonien miesmäärää oli pienennetty, mutta sen tulivoimaa oli kasvatettu monella tavalla. Divisioonien pie-nentäminen ja vapautuneiden osien siirtäminen armeijakunnille ja armeijoille, antoi mahdollisuuden luoda ja vaihtaa helposti painopistettä rintamassa. Lisäksi Neuvosto-liiton taktiikka oli selkeästi muuttunut liikkuvampaan ja syviä operaatioita suosivaan suuntaan. Tämä hankaloitti asemasotaan tottuneiden ja kyllästyneiden suomalais-joukkojen toimintaa. Ilmavoimissa erityisesti maataistelukoneet yleistyivät. Niistä oli suuresti haittaa, sillä prikaateillamme ei ollut omaa ilmatorjuntaa. Myös joukkojen

koulutustaso oli parantunut merkittävästi. Neuvostojoukoilta sotasaaliiksi saaduista asiakirjoista voitiin päätellä, että suomalaisten aiemmin omiaan pitämäänsä taistelutapoja, koukkauksia ja sissitoimintaa, käskettiin nyt käyttämään myös vastapuolella.

Prikaatin organisaatio osoittautui varsin toimivaksi. Rykmenttiportaahan johdon puuttuminen mahdollisti sen, että komentaja pystyi sujuvasti ottamaan johtoonsa saamansa vahvennukset ja mukautumaan tarvittaessa myös heikennyksiin. Tämä taistelevien pataljoonien välitön johtamismahdollisuus, sekä rykmentistä poiketen oma tykistö ja muut aselajijoukot, mahdollistivat itsenäisen toiminnan. Rykmentin heikkoutenahan oli pidetty nimenomaan sitä, ettei sillä ollut omia riittävän vahvoja aselajijoukkoja. Ylemmän johtoportaahan, armeijakunnan tai divisioonan kunniaksi on sanottava, että ne myös tukivat alaistaan prikaatia mahdollisuuksiensa mukaan 20.Pr:n Viipurin puolustusta lukuun ottamatta.

Selvimpänä puutteena organisaatiossa oli jääkäri- tai tiedustelukomppanian, ilmatorjuntakomppanian sekä kuljetuskomppanian puute. Nämähän sodanjälkeisessä organisaatiossa saatiinkin. Jokainen komentaja haluaa itselleen reservin, tavalla tai toisella. Reservinä pyrittiin pitämään yhtä pataljoonaa, muuta vahvennusta tai sitten prikaatin itsensä tilapäisesti perustamaa jääkärikomppaniaa. On kuitenkin hyvin kyseenalaista, ellei peräti itsekästä, muodostaa se pataljoonien jääkärijoukkueista, kuten se ainakin 19.Pr:ssa tehtiin. Prikaati sai siinä kyllä hyvän komppanian, mutta pataljoonien komentajat menettivät tärkeän ”käsikassaransa”. Sinänsä prikaatin organisaation nelijakoisuus lisäsi taktisia mahdollisuuksia.

Prikaatien käyttöä tutkittaessa ei voitu löytää mitään yhteistä käyttöajatusta niiden toiminnasta? Sellaista ei yleisten taktisten periaatteiden lisäksi ole löydettävissäkään. Prikaati on jalkaväkijoukko – yleisjoukko. Ei sillä mitään yhteistä käyttöajatusta ehkä pidäkään olla. Sen on saamansa tehtävän puitteissa suoriuduttava eteensä tulevista tilanteista parhaansa mukaan. Kärjistäen voidaan sanoa, että 20.Pr:n olisi pitänyt pystyä taistelemaan rakennetulla alueella, 15.Pr:n maihinnousuntorjunnassa ja 21.Pr:n korpialueen puolustuksessa. Näihin erilaisiin ja mahdollisiin tilanteisiin yhtenäinen taisteluajatus ei sovi.

Suomi joutui kesällä 1944 torjumaan Neuvostoliiton suurhyökkäyksen kokoonpanoitaan erilaisten perusyhtymien taistelulla. Jalkaväkiprikaatit suoriutuivat tehtävistään divisioonien tapaan. Puolustus pystyttiin vakauttamaan VKT -linjalle ja U -asemaan.

Kun 21. Prikaatin voimat Ilomantsissa vihdoinkin osoittautuivat riittämättömiksi, niin ylijohto vakautti joukkojen siirroilla tilanteen sielläkin. Viipurin puolustuksen romahtaminen oli erityistapaus, eikä sinällään osoita prikaatiorganisaation heikkoutta.

Jatkosodan kokemusten perusteella prikaati osoitti paremmuutensa divisioonaorganisaatioon verrattuna. Tästä on parhaana osoituksena tutkimuksessa todettujen seikkojen lisäksi se, että sodan jälkeen prikaati syrjäytti divisioonaorganisaation. Tähän vaikutti huomattavasti juuri kesän 1944 taisteluista saadut kokemukset prikaatista ja sen taktisen käytön mahdollisuuksista.

LÄHTEET

1. Julkaisemattomat lähteet

Sota-arkisto

3.Pr:n sotapäiväkirja 1.1.1944-31.7.1944, Spk 20213

3.Pr:n sotapäiväkirja 1.8.-22.11.1944, Spk 20215

19. Prikaatin taistelukertomus ajalta 1.6.-31.7.44, T 20584

19.Pr.E:n sotapäiväkirja ajalta 1.1-31.7.1944, Spk 20592

20.Pr:n sotapäiväkirja 16.11.1943-12.11.1944, Spk 25993

21.Pr:n sotapäiväkirja 19.6.-16.7.1944, Spk 20715

PM:n sanoma n:o 208/Järj 3./1.11.1941. T15707/4

2. Kirjallisuus ja opinnäytteet

Antila Olavi: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 12.Div. ja 3.Pr., Pori 1977

Antila Olavi: Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr., Pori 1975

Antila Olavi: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, Pori 1976

Huttunen Mika: Näkökulmia taktiikkaan, Taktiikan laitos, julkaisusarja 3, Helsinki 2005

Ikonen Ilkka: Prikaatin epäsuoran tulen järjestelmä 1943-1944, kadettikoulun opinnäytetyö nro. 448k1

Jurama Veikko: Hannuksela vastaan Laurila, Vammala 2002

Järvinen Y A: Jatkosodan taistelut, Porvoo 1950

Kadettiupseerit 1920-1985, Kajaani 1985

Karhunen Veikko: Syväriltä U-asemaan, Juva 1982

Kesseli Pasi: Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja sen aseman kehittyminen 1939-1952, SKK:n diplomityö Y 1834

Koskimaa Matti: Karhumäestä Ilomantsiin, Porvoo 2000

Koskimaa Matti: Syväriltä Nietjärvelle, Porvoo 1998

Kulomaa Jukka: Käpykaartiin? 1941-1944, Helsinki 1995

Kulomaa Jukka: Syvään taisteluun, Jyväskylä 2004

Lipponen V: 21. Prikaatin ja 15. Prikaatin viivytys kesällä 1944. Vertaileva tutkimus prikaatin viivytyksestä erillisessä ja painopistesuunnassa, Taistelukoulu, esiupseerikurssi 23, tutkielma 1.4.1969

Muilu Martti: Taipale-Metsäpirtti-Tappari, Jyväskylä 1988

Raunio Ari, Kilin Juri: Sodan taisteluja 2, Jatkosota, Porvoo 2005

Sininen prikaati 1941-1944, Sinisen prikaatin muistosäätiö, painopaikka tuntematon, 1969

Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia osa 3, Porvoo 1991

Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia osa 4, Porvoo 1993

Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia osa 5, Porvoo 1992

Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia osa 6, Porvoo 1994

Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Talvisodan historia osa 2, Porvoo 1978

Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, Vaasa 1975

Tarkki Uuno: Miksi menetimme Viipurin?, Jyväskylä 1990

Tirronen Eino: Jylisevät tykit, Hämeenlinna 1980

Toimituskunta: Vansjärveltä Ilomantsiin, Venttiprikaatin taistelujen tie 1943-1944,
Helsinki 1993

Tynkkynen Vesa: Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941 -
1942, Seminaarityö

Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä Puolustukseen, Joutsa 1996

Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet.

AK	armeijakunta
AKE	armeijakunnan esikunta
Aun.R	Aunuksen Ryhmä
AutoK	autokomppania
D	divisioona
DE	divisioonan esikunta
E	esikunta
er.	erillinen, erillis-
er.P	erillinen pataljoona
Esk.	eskadroona
HK	huoltokeskus
HTK	henkilötäydennyskeskus
HuoltoK	huoltokomppania
It.	ilmatorjunta
It.Psto	ilmatorjuntapatteristo
It.Ptri	ilmatorjuntapatteri
JR	jalkaväkirykmentti
K	komppania
KKK	konekiväärikomppania
KTR	kenttätykistörykmentti
Laat.RPr.	Laatokan Rannikkoprikaati
Lin.P	linnoituspataljoona
Os.	osasto
P	pataljoona
Pion.P	pioneeripataljoona
PM	Päämaja
Ps.Os.	panssariosasto
PSS- asema	Pisi-Saarimäki-Sammatus- asema
pst.	panssarintorjunta
Rask.Psto	raskas patteristo
RajaJP	rajajääkäripataljoona

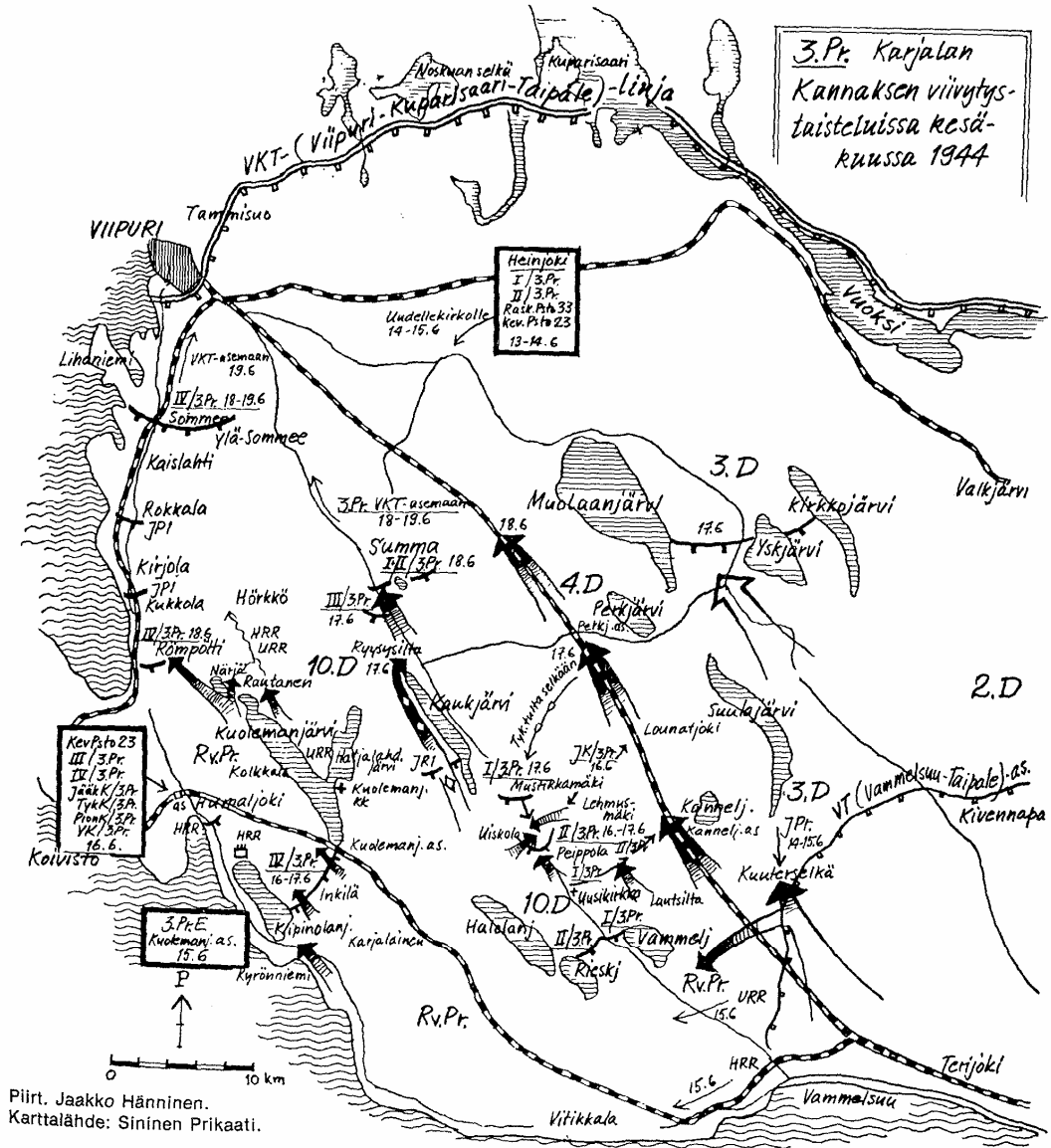
RPr.	rannikkoprikaati
SissiP	sissipataljoona
Tied.P	tiedustelupataljoona
Tyk.K	tykkikomppania
Täyd.JP	täydennysjääkäripataljoona
Täyd.P	täydennyspataljoona
U-asema	Pitkäranta-Loimola-asema
VKT-asema	Viipuri-Kuparsaari-Taipale-asema
VP	viestipataljoona
VT-asema	Vammelsuu-Taipale-asema

LIITE 2

Työssä käytetyt yleiset taktiset periaatteet ovat listattu alla. Niitä valitessa on hyväksikäytetty Mika Huttusen Näkökulmia taktiikkaan. Se on taktiikan laitoksen julkaisusarjaa kolme ja siinä on arvioitu ja analysoitu erilaisia taktisia peruseriaatteita, joista tähän työhön on valittu seuraavat jo sodanaikana tiedossa olleet periaatteet:

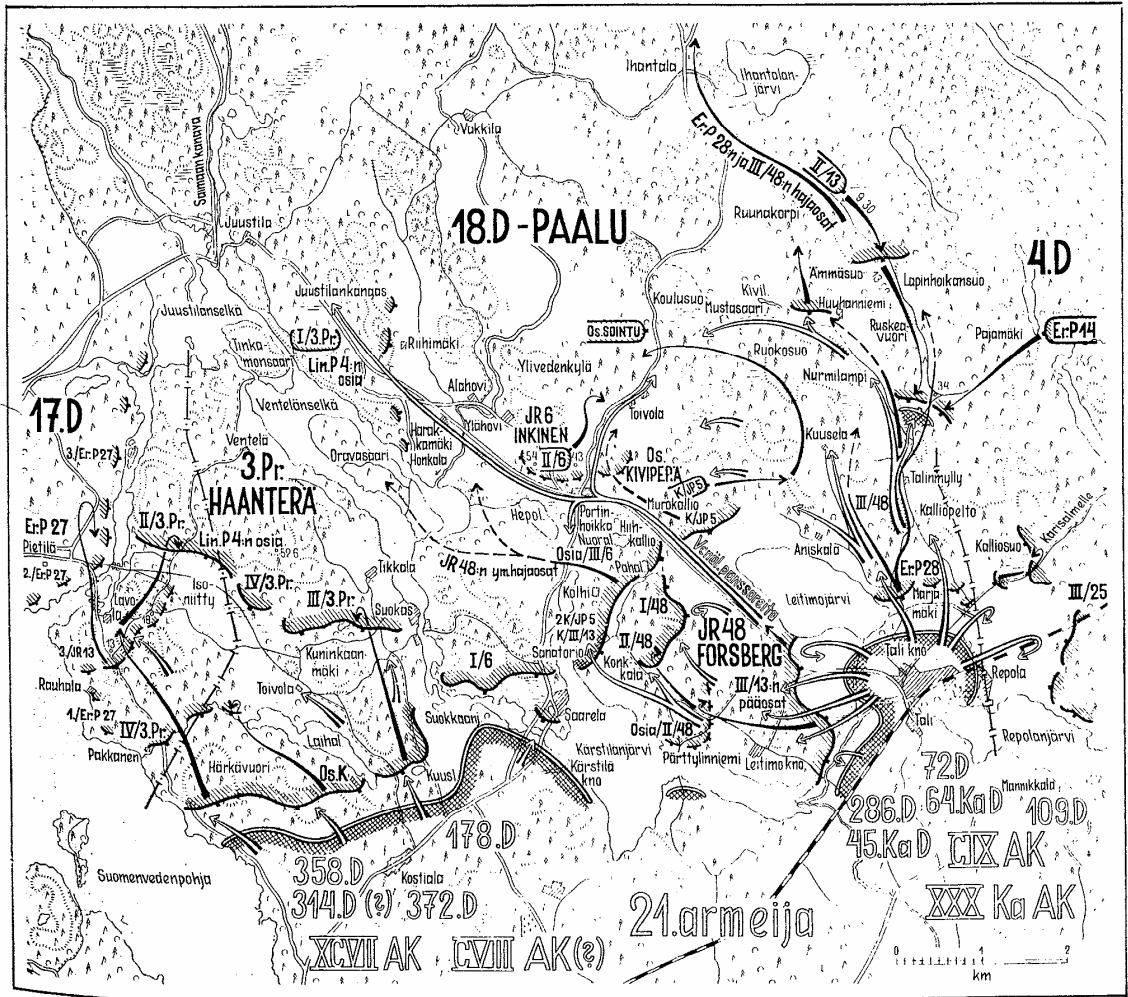
- johtamisen yhtenäisyys
- hyökkäyksellisyys, aloitteellisuus ja aktiivisuus
- voimien vaikutuksen keskittäminen
- voimien taloudellinen käyttö
- reservin varaaminen ja käyttö
- yllätyksellisyys
- harhauttaminen
- turvallisuus
- menestyksen hyväksikäyttö
- yksinkertaisuus
- toiminnan vapaus
- olosuhteiden hyväksikäyttö
- omien voimien ja vastustajan oikea arviointi
- taistelukyvyn ylläpitäminen ja jatkuva valmius
- joustavuus
- henkisten ja fyysisten voimavarojen täydellinen hyödyntäminen

3. PR. KARJALAN KANNAKSEN VIIVYTYSTAISTELUISSA KESÄKUUSSA 1944

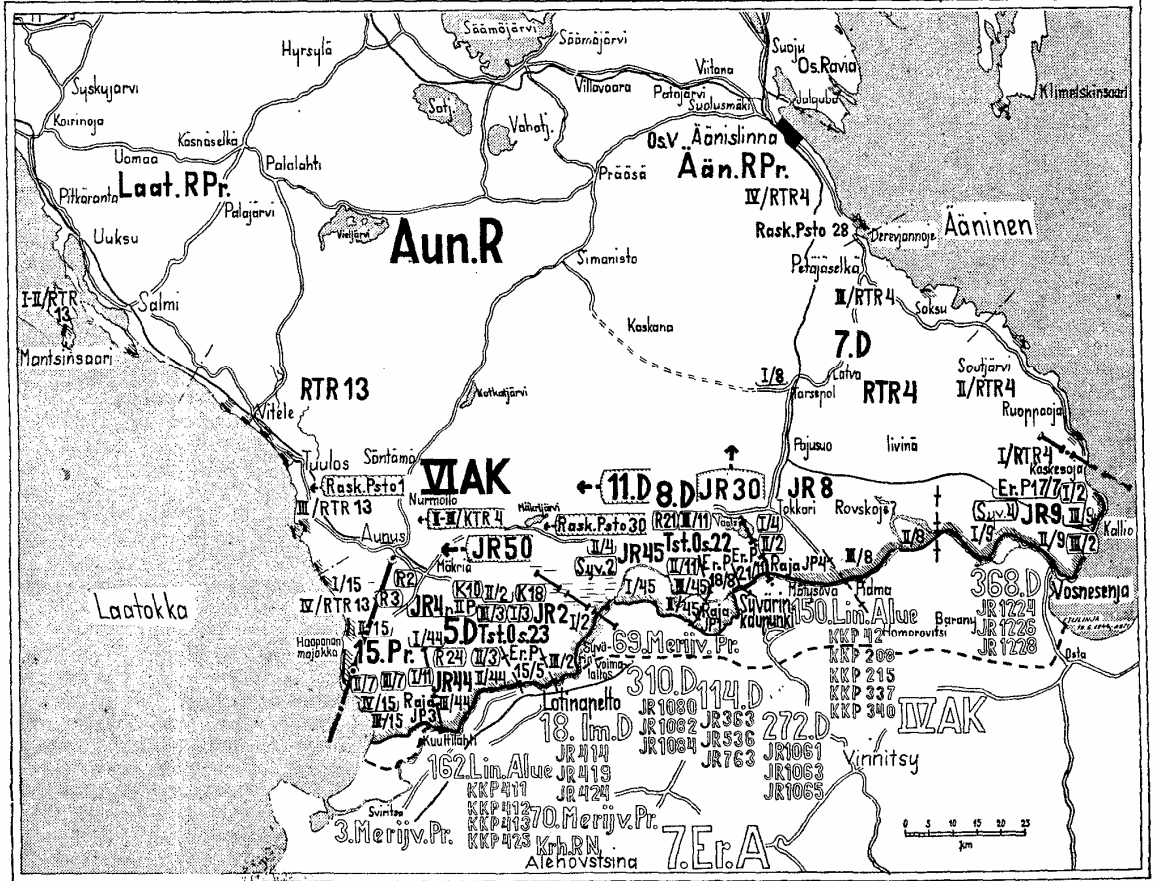
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 12.Div. ja 3.Pr., s.221

VENÄLÄISTEN HYÖKKÄYS 25.6.1944.

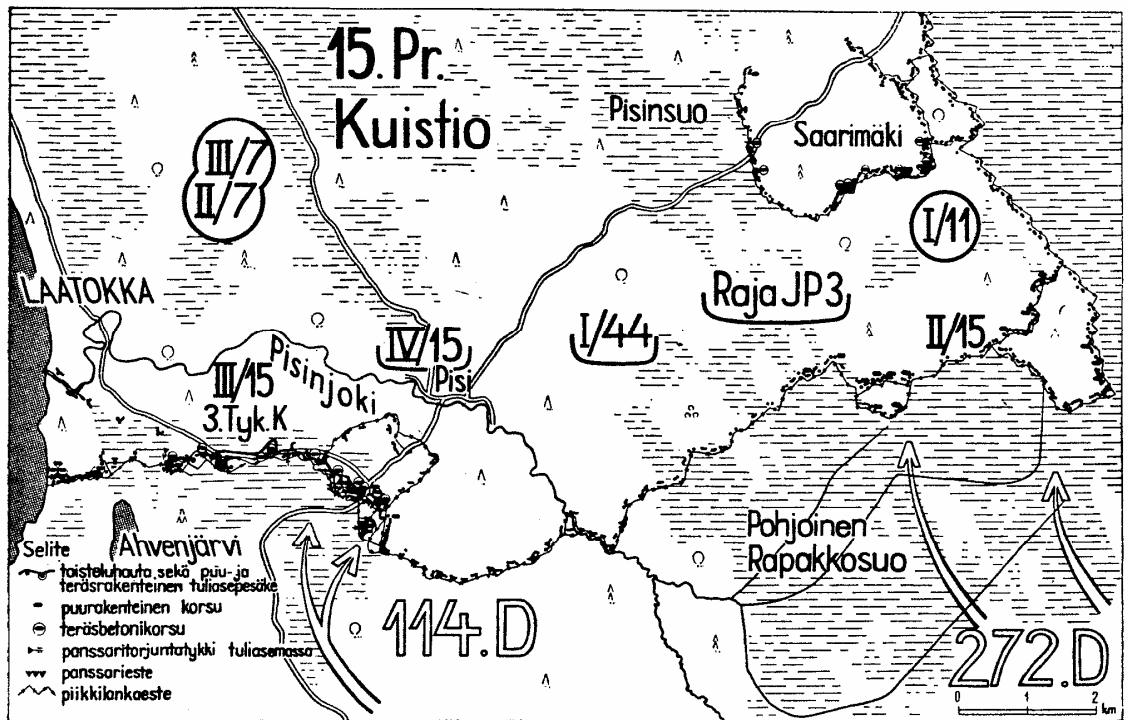
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 12.Div. ja 3.Pr., s.225

SUOMALAISTEN RYHMITYS AUNUKSEN KANNAKSELILLA 20. 6. 1944

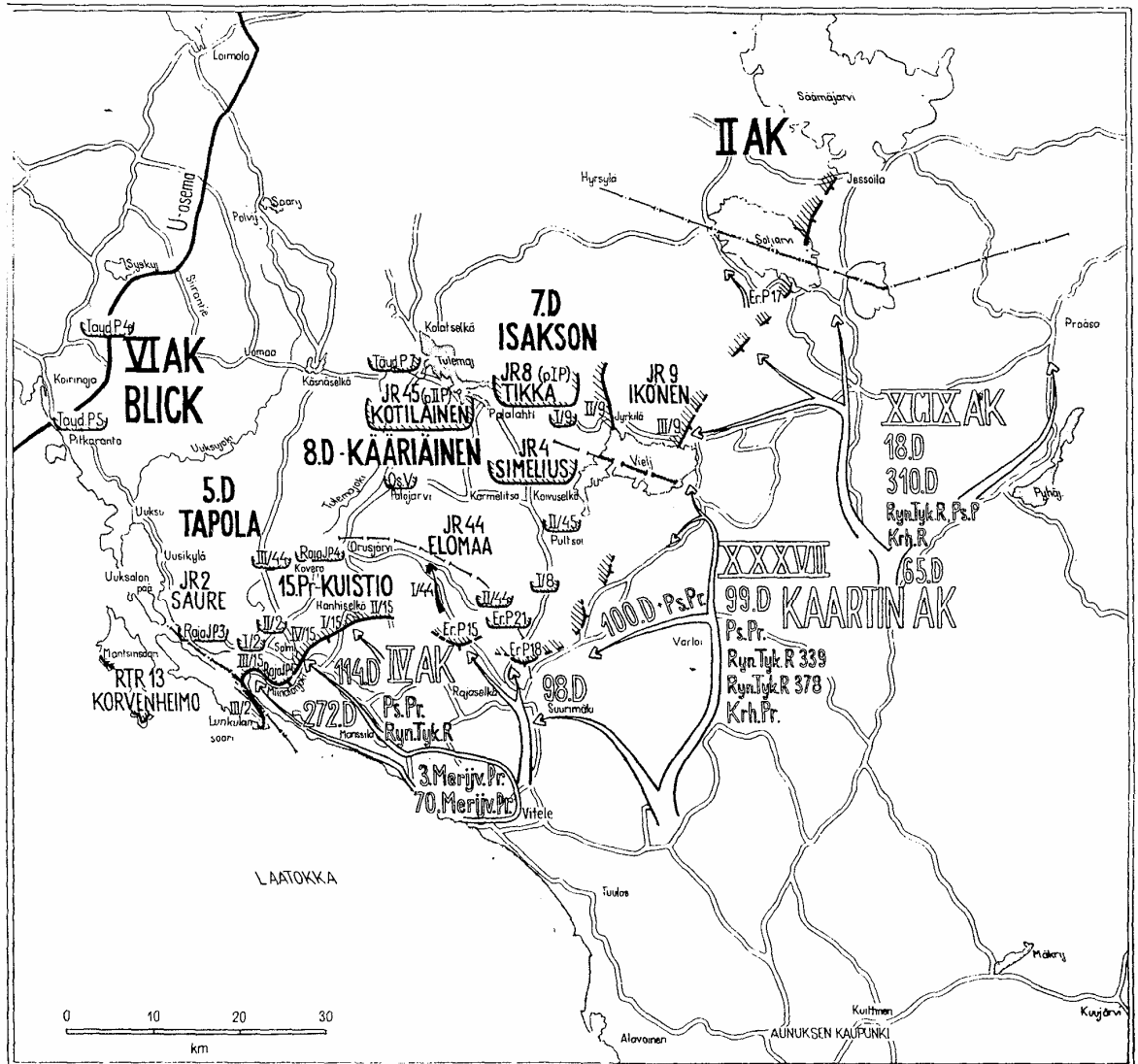
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 17.Div. ja 15.Pr., s.205

15.PR. PISISSÄ 24. 6. KLO 12.00

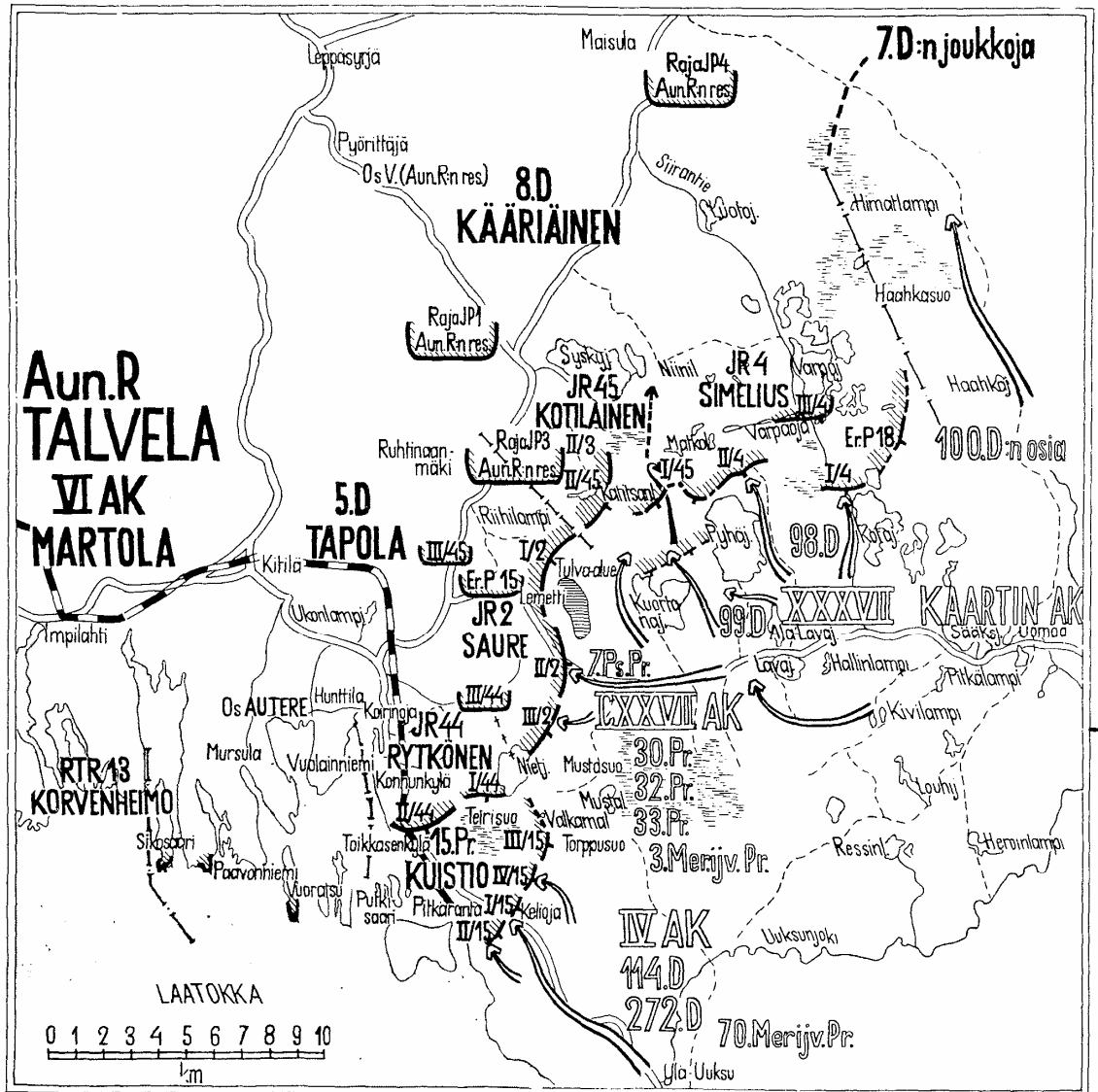
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 17.Div. ja 15.Pr., s.209

VI AK:N RYHMITYS 2.7.1944 MIINALANJOEN — SOTJÄRVEN LINJALLA

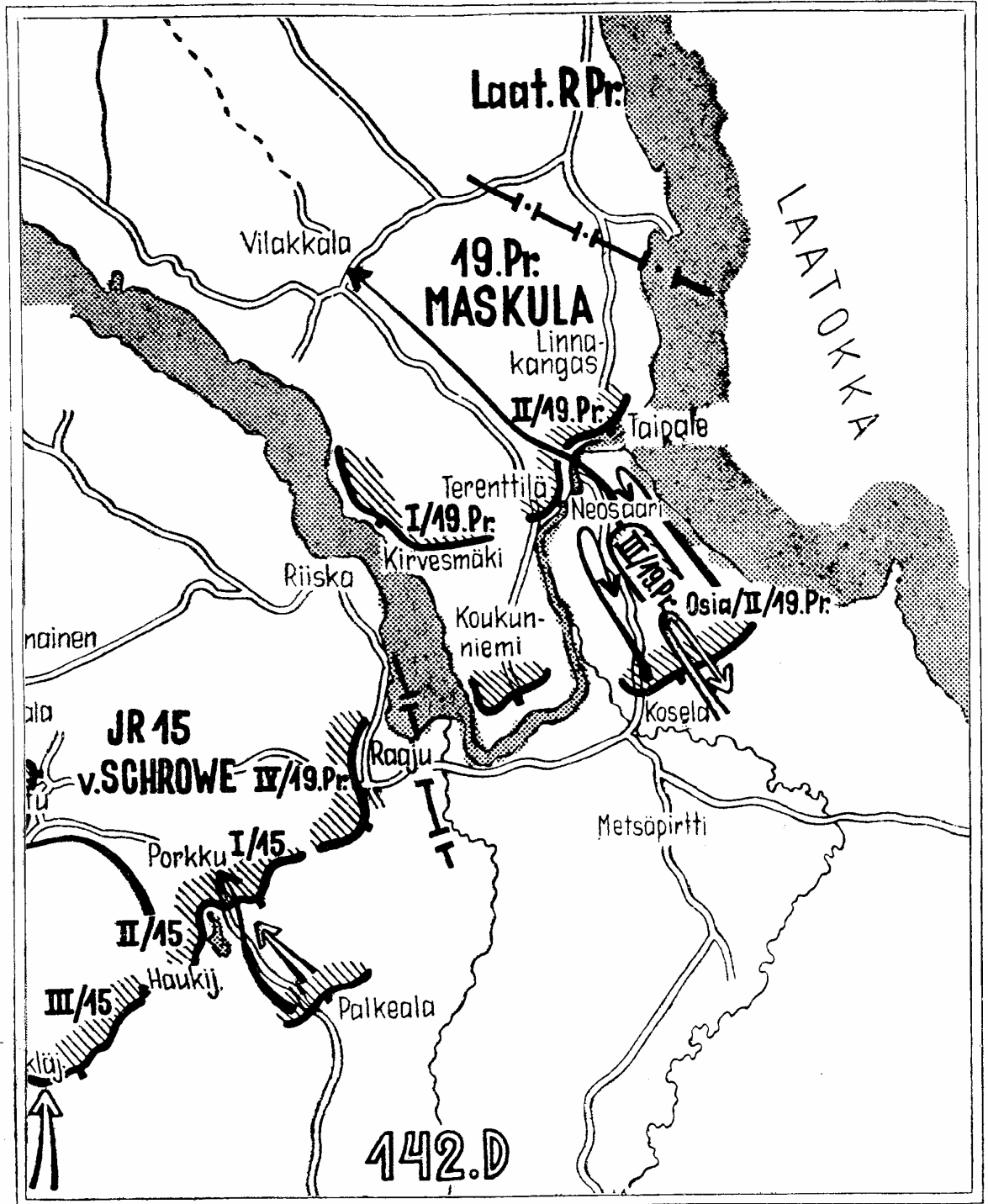
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 17.Div. ja 15.Pr., s.213

SUOMALAISTEN RYHMITYS U-ASEMASSA 10. 7. 1944

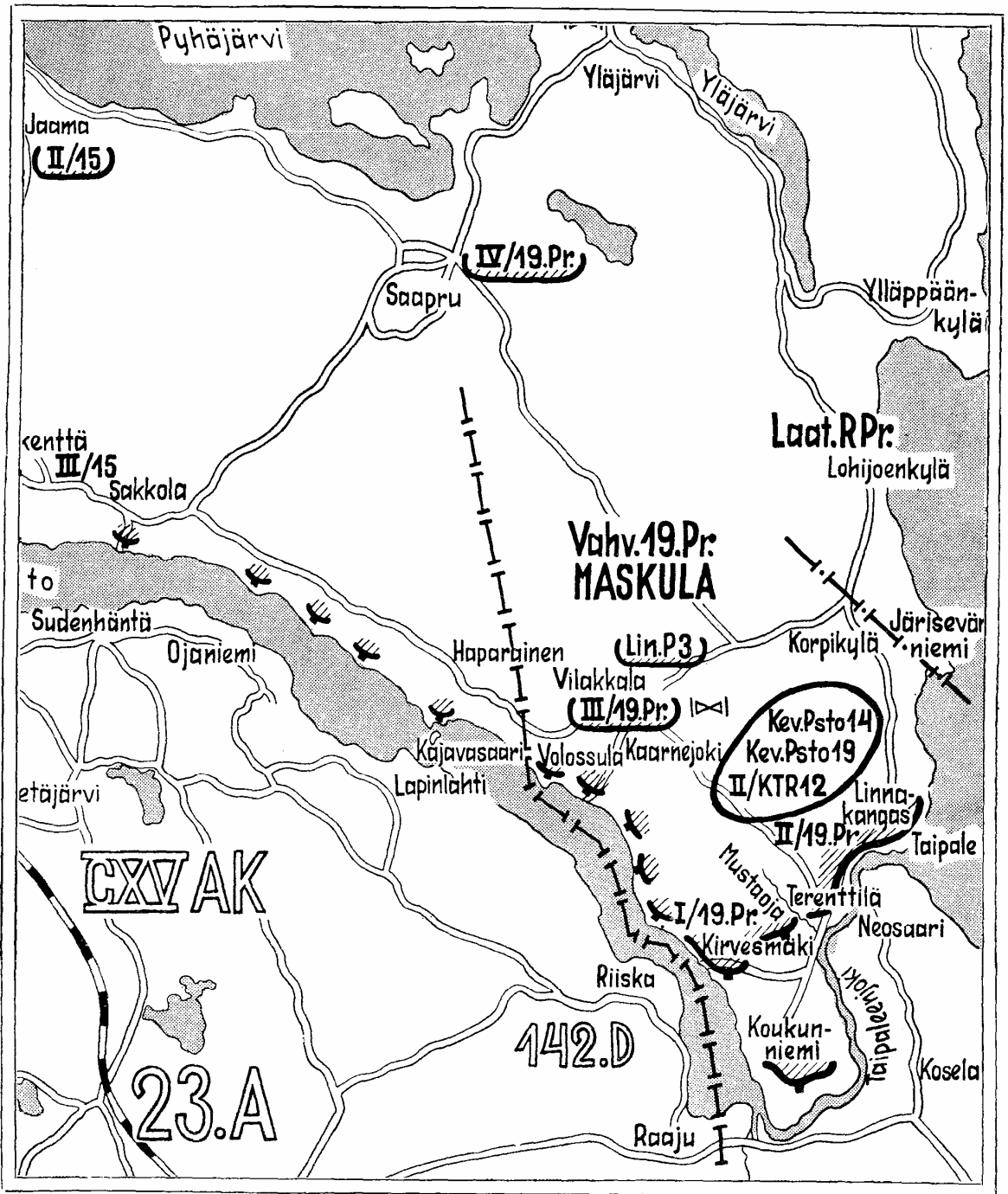
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 17.Div. ja 15.Pr., s.218

19.PR. VT-LINJALLA 16. 6. 1944.

Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr., s.206

19.PR. VKT-LINJALLA 20. 6. 1944.

Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr., s.219

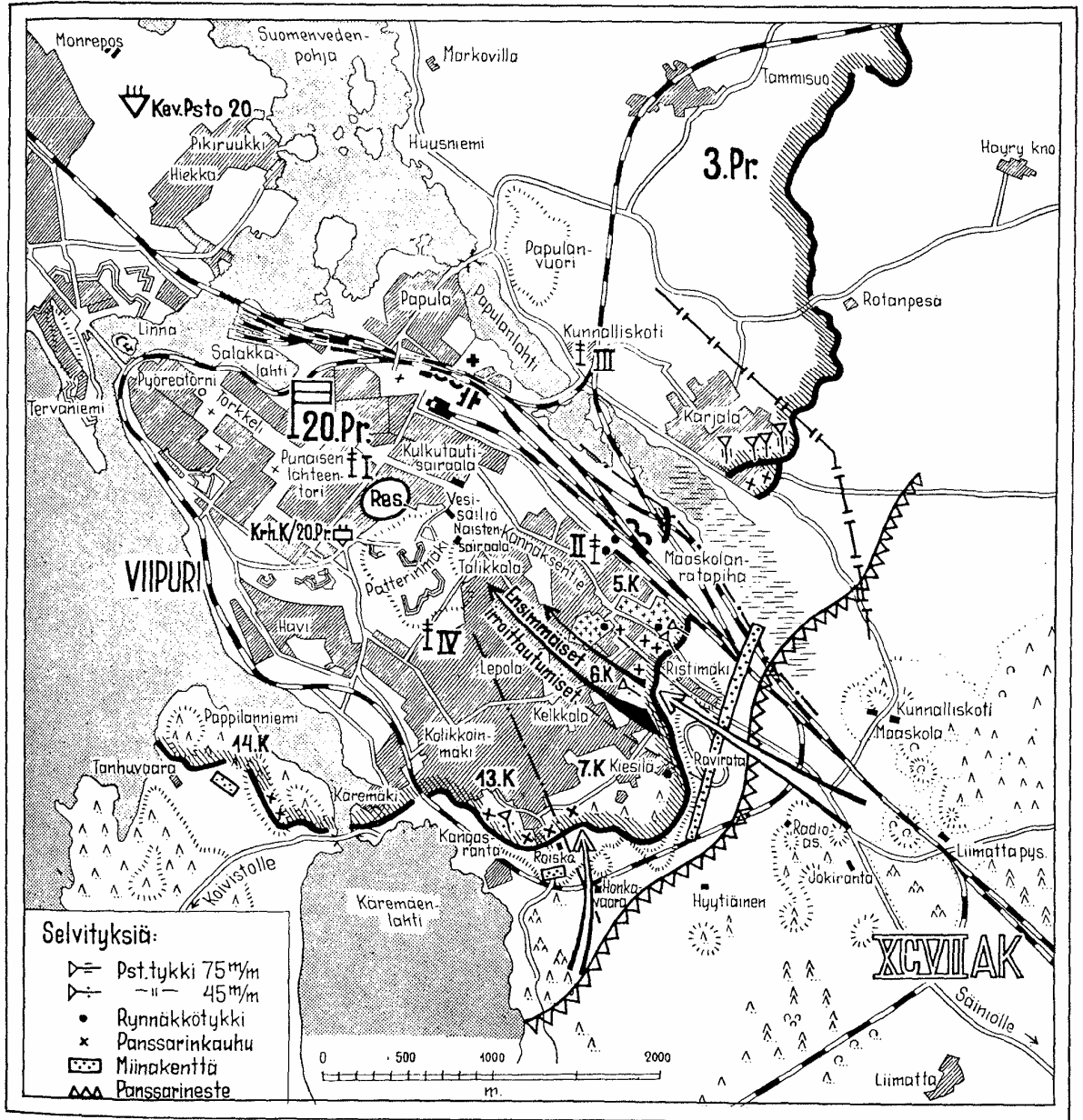
20. PRIKAATIN RAUTATIEKULJETUSTAUUKKO

Kulj. n:o	Kuljetettava osa	Lähtö asema ja aika:	Tulo asema ja aika:
6130	II/20. Pr.	Syväri 17.6. klo 0.15	Tammisuo 19.6. klo 6.50
6131	III/20. Pr.	Tokkari	Tali 19.6. klo 7.10
6132	IV/20. Pr.	Mäkriä 15.6. klo 20.20	Kavantsaari 17.6. klo 4.42
6134	Rask.Psto 40:n osa	Syväri 15.6. klo 19.34	Tammisuo 18.6. klo 13.15
6175	I/20. Pr. (p. kiv. kompp.) ¹	Karhumäki 16.6. klo 14.40	Tammisuo 19.6. klo 5.25
6176	Rask. Psto 40:n loppuosa	Syväri 16.6. klo 3.50	Tali 18.6. klo 15.07
6177	Kev. Psto 20:n osa	Syväri 16.6. klo 11.40	Tali 18.6. klo 16.22
6178	Kev. Psto 20:n loppuosa	Syväri 16.6. klo 17.14	Tali 19.6. klo 9.17
6179	E/20. Pr+VK + Kiv.kompp. ¹	Tsolma 16.6. klo 13.30	Tammisuo 19.6. klo 2.10
6180	Pion.K+Krh. K + Tyk.K	Tsolma 16.6. klo 20.10	Tali 19.6. klo 10.45
6181	HuoltoK + 53. KSOs. + Lääk. J	Syväri 17.6. klo 16.24	Tammisuo 20.6. klo 3.15

¹ Kaksi kiväärikomppaniaa lähti Tsoimasta 16.6. klo 13.30.

Lähde: Tarkki Jukka, Miksi menetimme viipurin?, s. 31

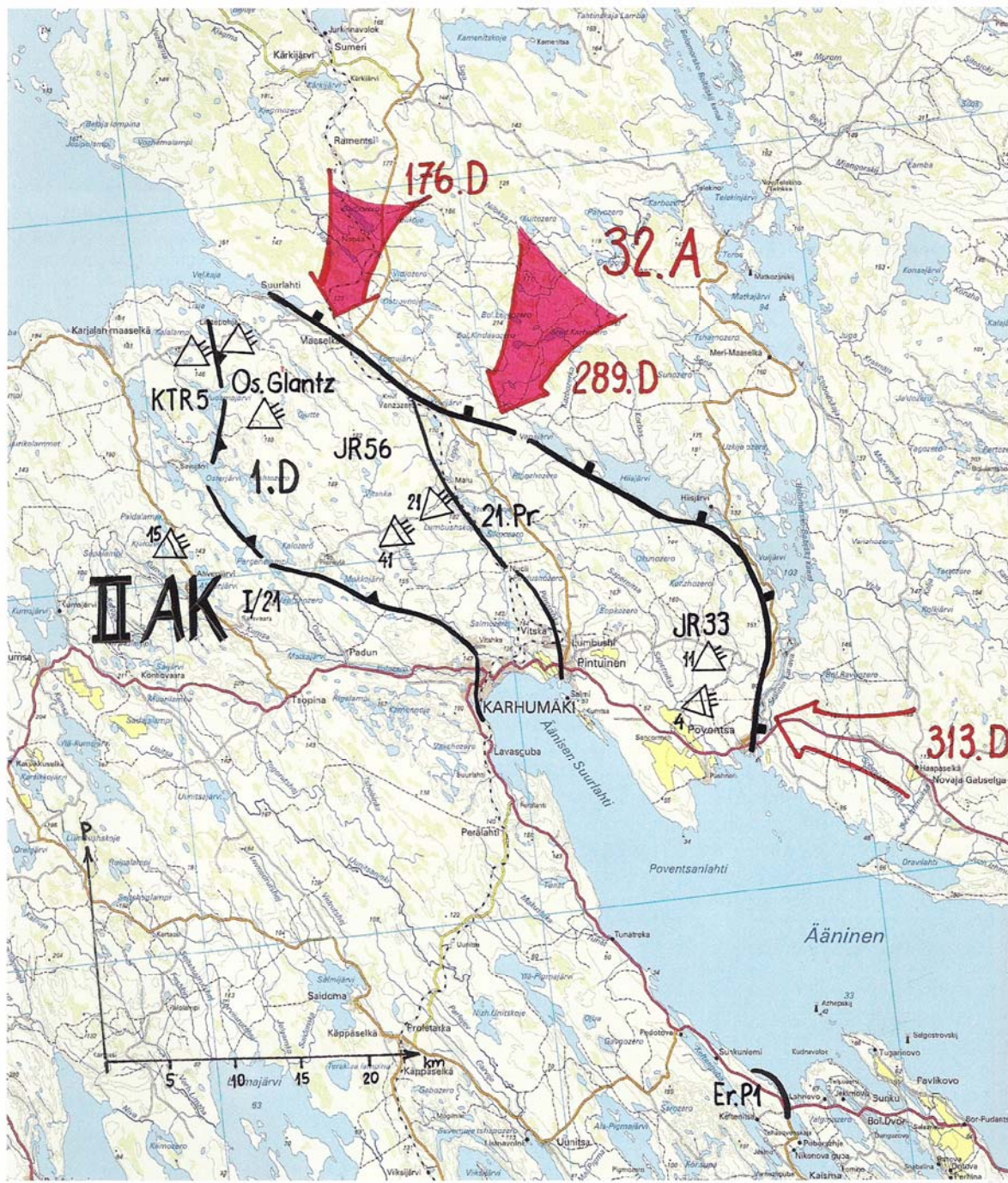
VIIPURIN PUOLUSTUS 20.6.1944.

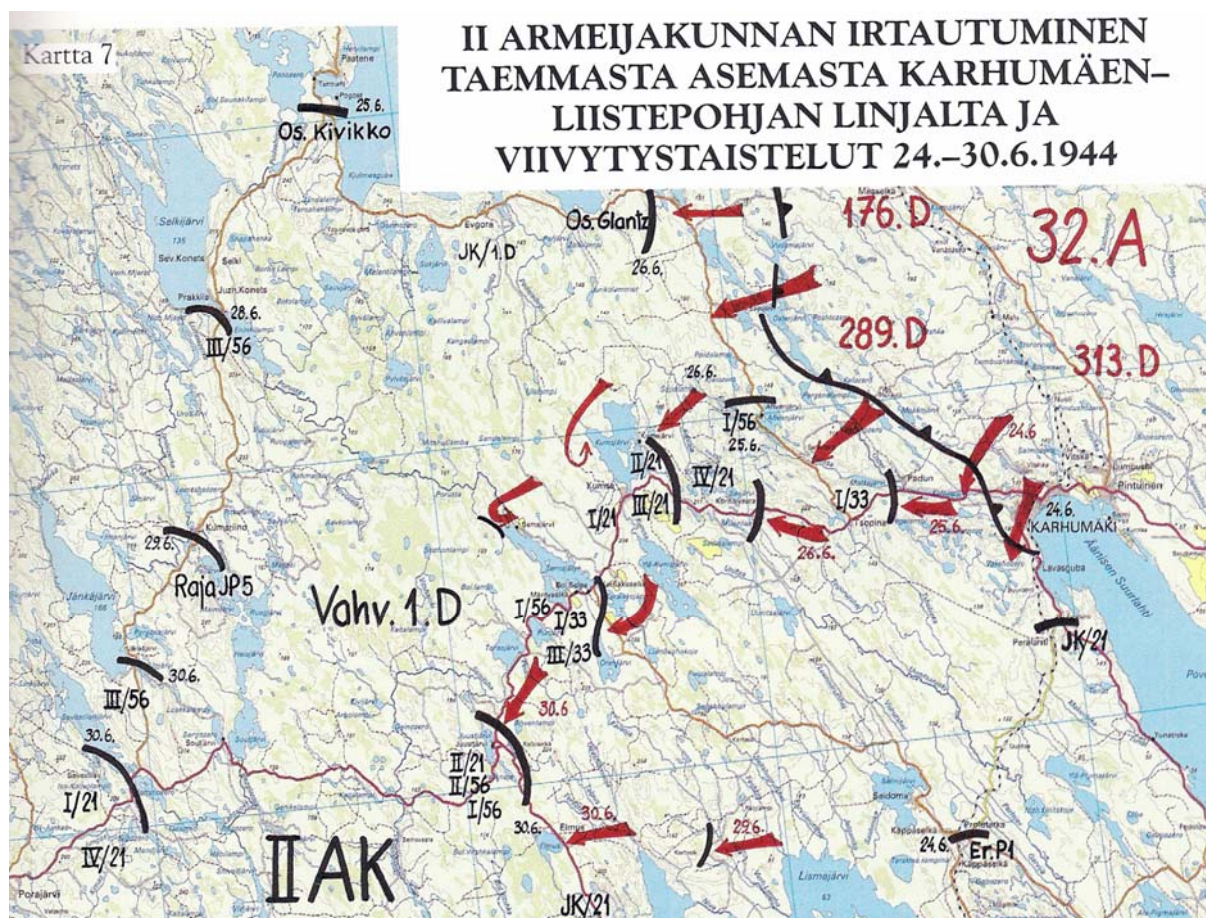
Lähde: Suomen rintamamiehet 1939-1945: 12.Div. ja 3.Pr., s.223

II ARMEIJAKUNNAN JOUKKOJEN RYHMITYS 18.6.1944

Kartta 3

Lähde: Koskimaa Matti, Karhumäestä Ilomantsiin, s. 30

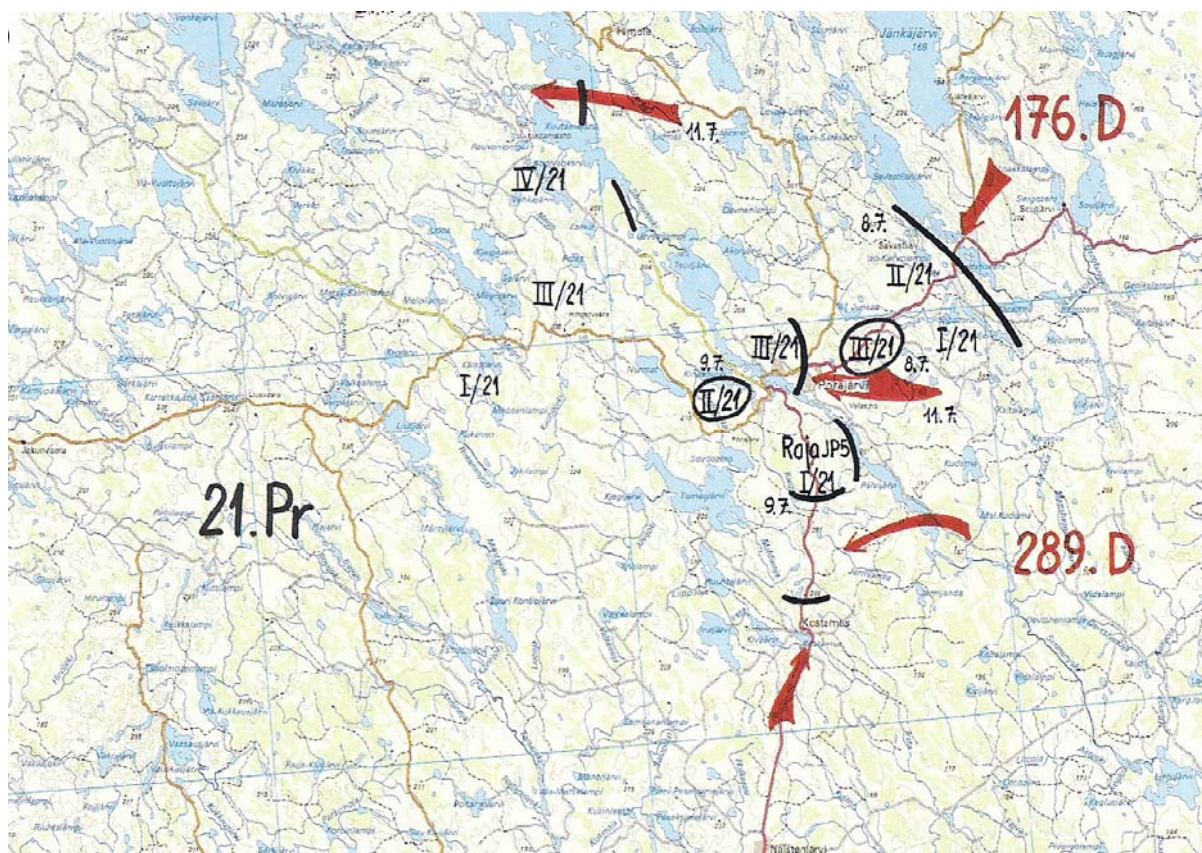

Lähde: Koskimaa Matti, Karhumäestä Ilomantsiin, s. 65

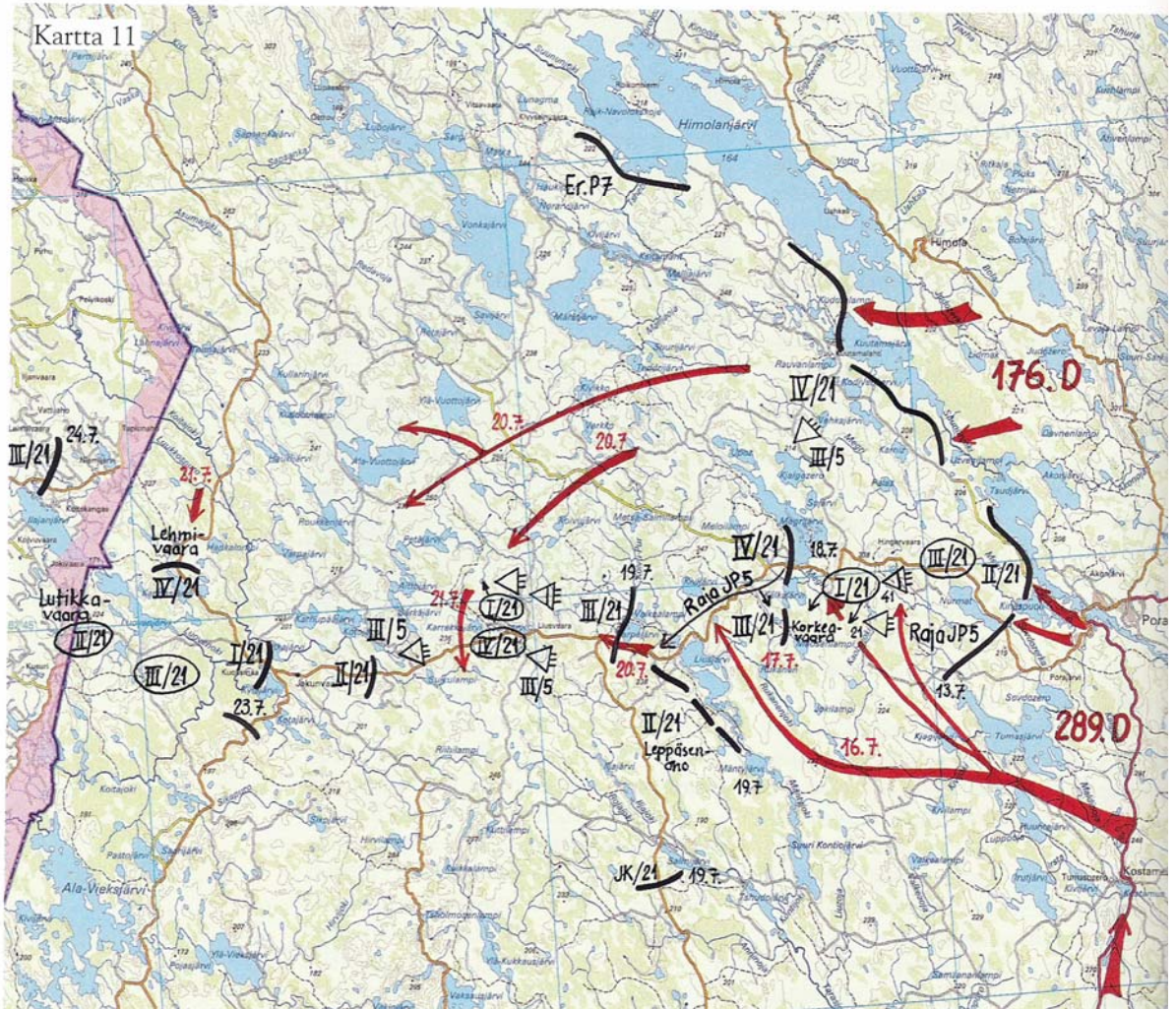
Lähde: Koskimaa Matti, Karhumäestä Ilomantsiin, s. 72

II AK:n viivytystaistelut 8.-15.7.

Lähde: Koskimaa Matti, Karhumäestä Ilomantsiin, s. 88

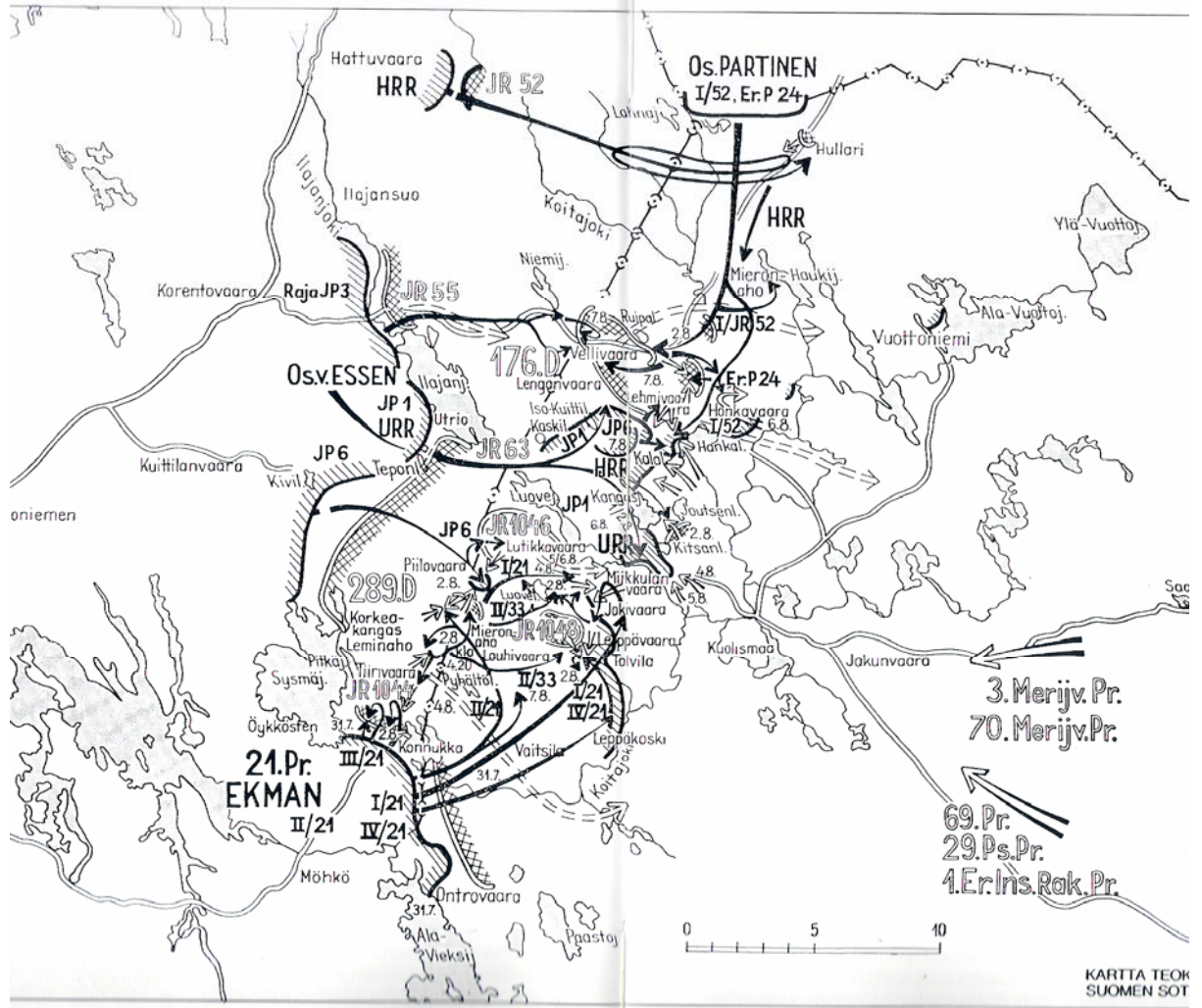
21.PRIKAATIN TAISTELUT 13.-23.7.1944

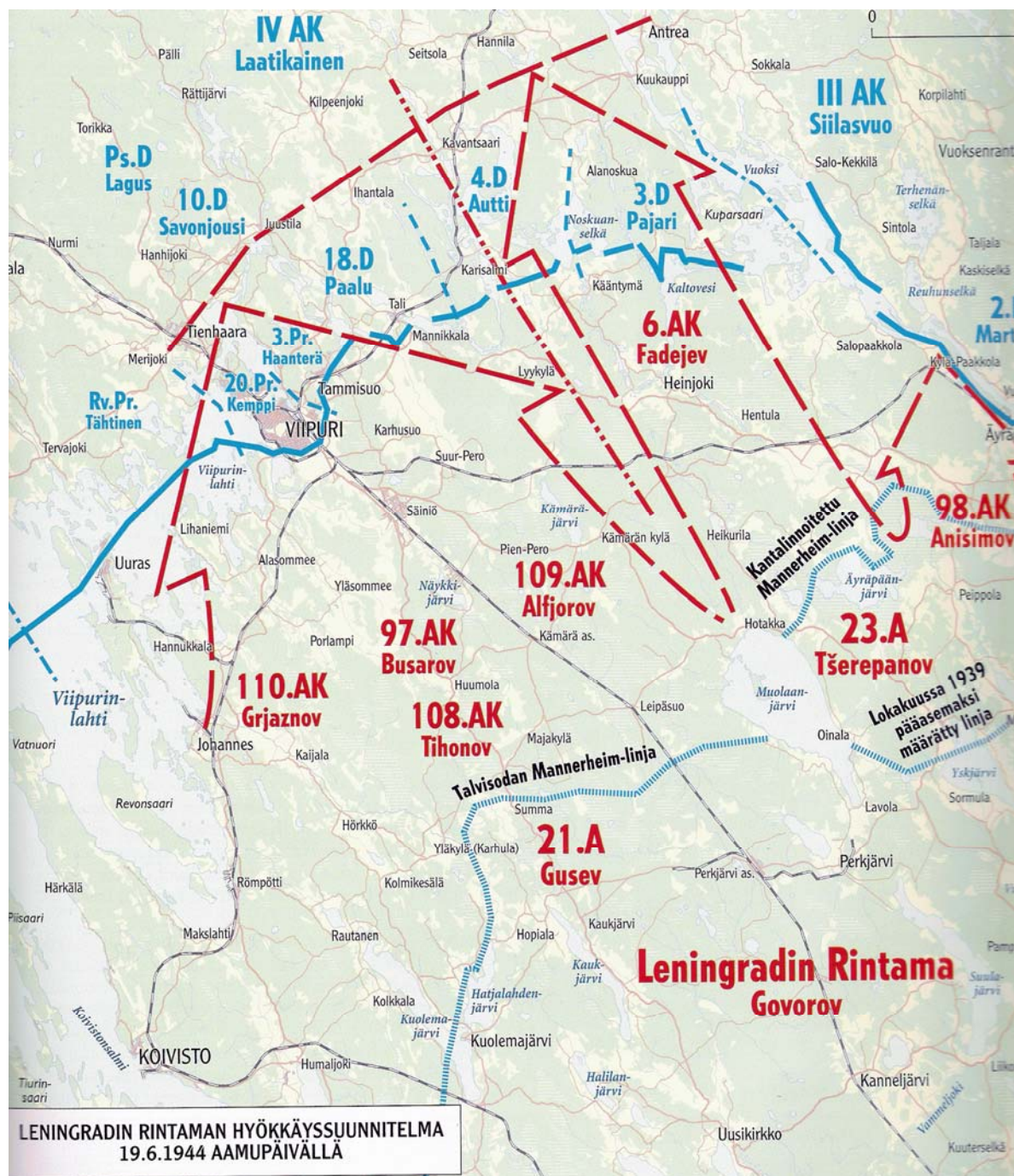
Lähde: Koskimaa Matti, Karhumäestä Ilomantsiin, s. 100

ILOMANTSIN TAISTELUT

ILOMANTSIN MOTTITAISTELUT KESÄLLÄ 1944

Lähde: Vansjärveltä Ilo-mantsiin, s. 56-57

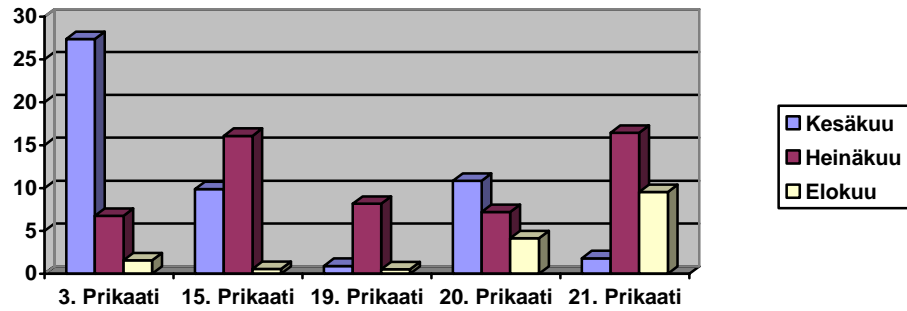
Lähde: Raunio Ari, Kilin Juri: Sodan taisteluja 2, Jatkosota, s. 267

Taulukko 22. Karkuruus ja taistelutappiot eri yhtymissä kesä–elokuussa 1944.

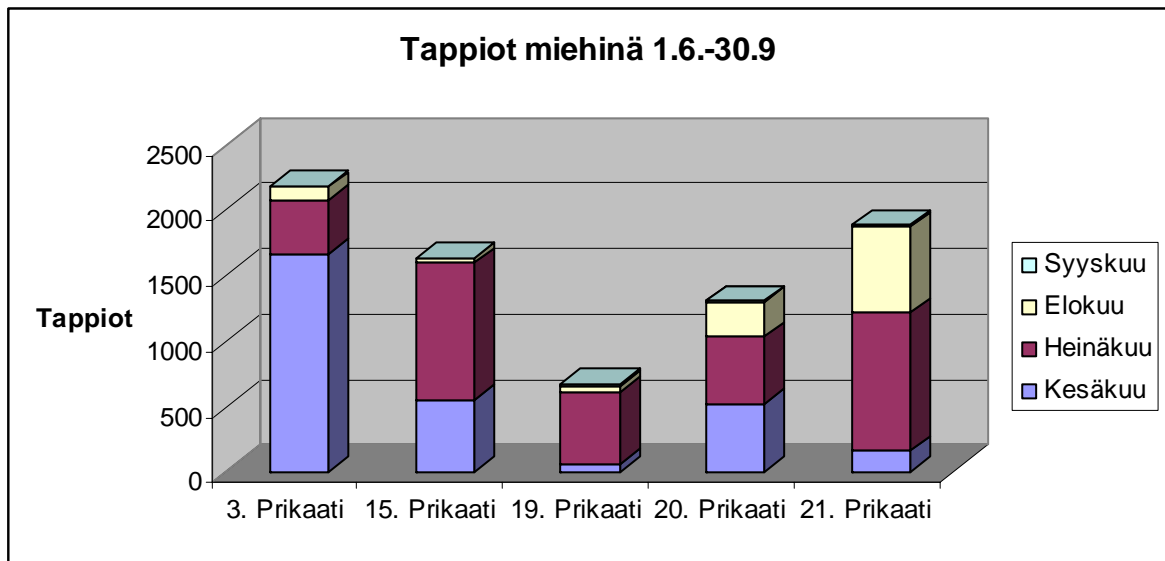
Yhtymä	Karkureita kesä- elokuussa	Taistelutappiot (kaat. ja haav.)	Suhde karkurit/ tappiot	Rintamanosa
11.D	685	1 363	0,50	Kannas
4.D	n. 1 250-1 400	3 340	0,37-0,42	Kannas
3.Pr	759	1 873	0,41	Kannas
18.D	1 120	2 786	0,40	Kannas
10.D	567	1 623	0,35	Kannas
3.D	n. 700-1 000	2 955	0,24-0,34	Kannas
6.D	1 017	3 547	0,29	Kannas
5.D	1 050	3 982	0,26	Itä-Karjala
17.D	500	2 000	0,25	Kannas
8.D	462	1 855	0,25	Itä-Karjala
21.Pr	398	1 678	0,24	Itä-Karjala
15.Pr	350	1 488	0,24	Itä-Karjala
Rj.Pr	80	353	0,23	Itä-Karjala
7.D	621	3 409	0,18	Itä-Karjala
2.D	n. 1 000	7 302	0,14	Kannas
1.D	189	1 433	0,13	Itä-Karjala
15.D	311	2 511	0,12	Kannas
14.D	76	1 257	0,06	Itä-Karjala
19.Pr	36	656	0,05	Kannas
(JR 200	153	214	0,71	Kannas) ⁵⁵⁷

Lähde: Kulomaa Jukka: Käpykaartiin 1941-1944, s.270

Taistelutappioprosentit kesällä 1944 yhtymittäin:

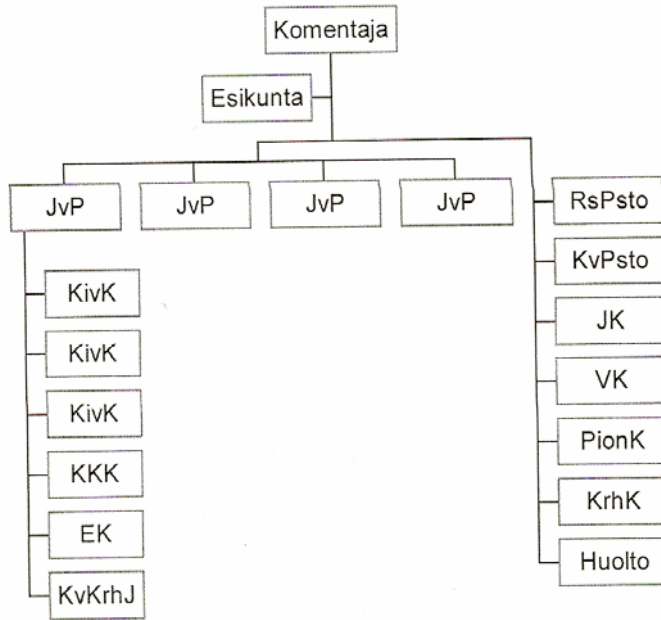

Kokonaistappiot 1.6.-30.9.:

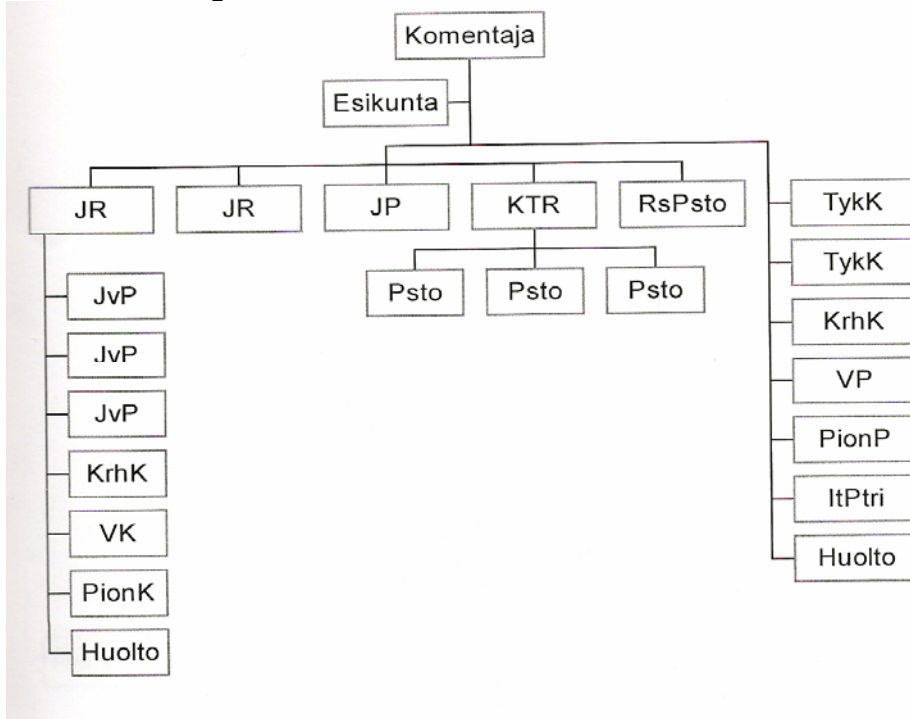

Lähde: Jatkosodan historia osa 6, s.504-505

Prikaatin organisaatio:

Divisioonan organisaatio:

Lähde: Ikonen Ilkka: Prikaatin epäsuoran tulen järjestelmä 1943-1944, liite 2 ja liite 6

VIITTEET

- ¹ Pasi Kesseli, Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939-1952, SKK:n diplomityö, 1993, s. 8-9
- ² Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä Puolustukseen, Joutsa 1996, s.195-197
- ³ Pasi Kesseli, s. 33-34
- ⁴ Vesa Tynkkynen: Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942, Seminaarityö, s.36
- ⁵ Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia 4, WSOY, Porvoo 1993, s.140
- ⁶ Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä Puolustukseen, s.196
- ⁷ Jatkosodan historia 4, s.144-154
- ⁸ Y A Järvinen: Jatkosodan taistelut, Porvoo 1950, s.23
- ⁹ Eino Tirronen: Jylisevät tykit, Hämeenlinna 1980, s.7-8
- ¹⁰ Jatkosodan historia 4, s.143
- ¹¹ Järvinen, s.186
- ¹² Vesa Tynkkynen: Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941 - 1942, s.40
- ¹³ Jatkosodan historia 4, s.143
- ¹⁴ Ikonen Ilkka:Prikaatin epäsuoran tulen järjestelmä 1943-1944, kadettikoulun opinnäytetyö nro.448k1,s.6
- ¹⁵ Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, Pori 1976, s.183
- ¹⁶ PM:n sanoma n:o 208/Järj 3./1.11.1941. T15707/4, SArk.
- ¹⁷ Jatkosodan historia 4, s.164
- ¹⁸ Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, s.186
- ¹⁹ Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, s.186
- ²⁰ Sininen prikaati 1941-1944, Sinisen prikaatin muistosäätiö, 1969, s.12-13
- ²¹ Pasi Kesseli, Liite 16
- ²² Jatkosodan historia 4, s.164
- ²³ Veikko Karhunen: Syväriltä U-asemaan, Juva 1982, s.18
- ²⁴ Pasi Kesseli, Liite 16
- ²⁵ Uuno Tarkki: Miksi menetimme Viipurin, Jyväskylä 1990. s.15
- ²⁶ Pasi Kesseli, Liite 16
- ²⁷ Jatkosodan historia 4, s. 164-165
- ²⁸ 21. Prikaatin kilta Ry: Vansjärveltä Ilomantsiin, Painovalmiste ky, Helsinki 1993, s.11
- ²⁹ Vansjärveltä Ilomantsiin, s.11
- ³⁰ Vansjärveltä Ilomantsiin, s.13
- ³¹ Pasi Kesseli, Liite 16
- ³² Järvinen, s.186-187
- ³³ Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, Vaasa 1975, s.271
- ³⁴ Suomen rintamamiehet 1939-1945: 12.Div. ja 3.Pr., Pori 1977 s.218-219
- ³⁵ Sininen prikaati 1941-1944, s.188
- ³⁶ Sininen prikaati 1941-1944, s.75
- ³⁷ 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.32
- ³⁸ Sininen prikaati 1941-1944, s.77-78
- ³⁹ Sininen prikaati 1941-1944, s.85
- ⁴⁰ Jatkosodan historia osa 4, s.378-379
- ⁴¹ Jatkosodan historia osa 4, s.403
- ⁴² 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.35
- ⁴³ 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.36
- ⁴⁴ Jatkosodan historia osa 4, s.416-417
- ⁴⁵ Jatkosodan historia osa 4, s.418-419
- ⁴⁶ Sininen prikaati 1941-1944, s.95
- ⁴⁷ 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.42
- ⁴⁸ Sininen prikaati 1941-1944, s.96
- ⁴⁹ Sininen prikaati 1941-1944, s.97
- ⁵⁰ Jatkosodan historia osa 4, s.190
- ⁵¹ Jatkosodan historia osa 4, s.284
- ⁵² Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr., Pori 1975, s.204-205
- ⁵³ Jatkosodan historia osa 5, s.32-33
- ⁵⁴ Jatkosodan historia osa 5, s.20-21
- ⁵⁵ Jatkosodan historia osa 5, s.41-42

-
- 56 Lipponen: Vertaileva tutkimus, Taistelukoulu, s.4-5
- 57 Veikko Karhunen: Syväriiltä U-asemaan, Juva 1982, s.87-90
- 58 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.208-209
- 59 Jatkosodan historia osa 5, s.51-55
- 60 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.210
- 61 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.211
- 62 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.215-216
- 63 Jatkosodan historia osa 5, s.295
- 64 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944, T 20592, s.3-4
- 65 Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, s.186-188
- 66 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944, s.7-8
- 67 Jatkosodan historia osa 4, s.344-345
- 68 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944, s.10
- 69 Jatkosodan historia osa 4, s.347 ja 374
- 70 Jatkosodan historia osa 4, s.407
- 71 19.Pr:n spk ajalta 1.1.-31.7.1944, s.11
- 72 Jatkosodan historia osa 5, s.274
- 73 Martti Muilu, Taipale-Metsäpirtti-Tappari, Jyväskylä 1988, s.119
- 74 19.Pr:n spk ajalta 1.1.-31.7.1944, s.10-12
- 75 Jatkosodan historia osa 4, s.18
- 76 Uno Tarkki: Miksi menetimme Viipurin, Jyväskylä 1990. s.27-29
- 77 Tarkki, s.43-46
- 78 Tarkki, s.42-62
- 79 Jatkosodan historia osa 4, s.410
- 80 Tirronen, s.254-257
- 81 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, s.28
- 82 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, s.29-30
- 83 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, s.30
- 84 Jatkosodan historia osa 4, s.410-413
- 85 Jatkosodan historia osa 5, s.240-241
- 86 Toimituskunta: Vansjärveltä Ilomantsiin Venttiprikaatin taistelujen tie 1943-1944, Helsinki 1993. s.11-13
- 87 Vansjärveltä Ilomantsiin s.16-17
- 88 Jatkosodan historia osa 5, s.99
- 89 Jatkosodan historia osa 5, s.100-102
- 90 Vansjärveltä Ilomantsiin s.19
- 91 Vansjärveltä Ilomantsiin s.22-26
- 92 Jatkosodan historia osa 5, s.118-119
- 93 21.Pr spk ajalta 19.6.-16.7.1944, T 6228
- 94 Jatkosodan historia osa 5, s.125-126
- 95 Jatkosodan historia osa 5, s.126-127
- 96 21.Pr spk ajalta 19.6.-16.7.1944, T 6228
- 97 Jatkosodan historia osa 5, s.329-330
- 98 Jatkosodan historia osa 5, s.330-331
- 99 Jatkosodan historia osa 5, s.332
- 100 Raunio Ari, Kilin Juri: Sodan taisteluja 2, Jatkosota, Porvoo 2005, s.359
- 101 Jatkosodan historia osa 5, s.333
- 102 Jatkosodan historia osa 5, s.334-335
- 103 Jatkosodan historia osa 5, s.336-337
- 104 Matti Koskimaa: Karhumäestä Ilomantsiin, Porvoo 2000 s.167-171
- 105 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.54
- 106 Jatkosodan historia osa 5, s.341
- 107 Jatkosodan historia osa 5, s.344
- 108 Karhumäestä Ilomantsiin, s.169
- 109 Karhumäestä Ilomantsiin, s.184
- 110 Sodan taisteluja 2, s.362
- 111 Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Talvisodan historia osa 2, Porvoo 1978, s.220
- 112 Kulomaa Jukka: Käpykaartiin? 1941-1944, Helsinki 1995, s.326 ja viite 675
- 113 Matti Koskimaa: Karhumäestä Ilomantsiin, Porvoo 2000 s.178
- 114 Kulomaa Jukka: Syvään taisteluun, Jyväskylä 2004, s.94-95

-
- 115 Jatkosodan historia osa 4, s.276-277
- 116 Raunio Ari, Kilin Juri: Sodan taisteluja 2, Jatkosota, Porvoo 2005, s.216-217
- 117 Sodan taisteluja 2, s.266-267
- 118 Jatkosodan historia osa 5, s.153
- 119 Sodan taisteluja 2, s.271-272
- 120 Jatkosodan historia osa 5, s.170
- 121 Sota-arkisto: 19. Prikaatin taistelukertomus ajalta 1.6.-31.7.44
- 122 Sodan taisteluja 2, s.325-326
- 123 Suomen rintamamiehet 1939-1945: 19.Div. ja 19.Pr, s.230
- 124 Matti Koskimaa: Karhumäestä Ilomantsiin, Porvoo 2000 s.65-66
- 125 Karhumäestä Ilomantsiin, s.81
- 126 Vansjärveltä Ilomantsiin s.31
- 127 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.34
- 128 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.35
- 129 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.39-41
- 130 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.36
- 131 3.Pr:n spk 1.1.1944-31.7.1944, s.42-43
- 132 Jatkosodan historia osa 4, s.378-379
- 133 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.207-208
- 134 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.209-210
- 135 Sotatieteen laitoksen Sotahistorian toimisto: Jatkosodan historia osa 3, Porvoo 1991, s.60-61
- 136 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.210
- 137 Suomen rintamamiehet 1939-1944: 17.Div. ja 15.Pr, s.214-215
- 138 Talvisodan historia osa 2, s.268-274
- 139 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944, s.7-10
- 140 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944, s.11
- 141 sama
- 142 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944,s. 9
- 143 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944,s.14
- 144 Jatkosodan historia osa 5, s.274
- 145 19.Pr spk ajalta 1.1.- 31.7.1944,s.10
- 146 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, s.23
- 147 Talvisodan historia osa 2, s.223-225
- 148 Tarkki, s.80-84
- 149 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, liite 8
- 150 20.Pr spk ajalta 16.11.1943-12.11.1944, s.31 ja liite 6
- 151 Jurama Veikko: Hannuksela vastaan Laurila, Vammala 2002, s.84-85
- 152 Tarkki, s.70
- 153 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.17
- 154 21.Pr spk ajalta 19.6.-16.7.1944
- 155 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.16-19
- 156 21.Pr spk ajalta 19.6.-16.7.1944
- 157 sama
- 158 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.22-29
- 159 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.29-32
- 160 Karhumäestä Ilomantsiin, s.137-141
- 161 Karhumäestä Ilomantsiin, s.143
- 162 Jatkosodan historia osa 5, s.42
- 163 Vansjärveltä Ilomantsiin, s.18
- 164 Ikonen, s.49
- 165 Ikonen, s.50